

GERTRUDA

HERMAN
HESE

NARODNA KNJIGA • MIBA BOOKS

Herman Hese

GERTRUDA

PRVO POGLAVLJE

Kad se, kao spolja gledano, osvrnem na svoj život, ne izgleda mi da je naročito srećan. Ipak, imao bih još manje prava da ga nazovem nesrećnim, uprkos svim zabludama. Najzad, sasvim je glupo to pitanje sreće i nesreće jer mi se čini da bih se ja teže odrekao najnesrećnijih dana svoga života nego svih onih srećnih i radosnih. Ako je suština ljudskog života u tome da čovek svesno prihvati ono neizbežno i da u potpunosti iskusi sve dobro i sve loše, i da pored sudbine na koju ne može da utiče uspe da ovlada svojom, onom stvarnom i više individualnom sudbinom koja zavisi samo od njega, onda mogu da kažem da moj život nije bio ni bezvredan ni bedan. Pošto sam onu predodređenu, neizbežnu i od bogova datu sudbinu morao da prihvatim kao i svi ostali, moja unutrašnja, lična sudbina, njene slasti i gorčine moje su sopstveno delo, i spreman sam da za nju preuzmem punu odgovornost.

Ponekad sam, u svojim mlađim godinama, pozeleo da postanem pesnik. Da se to ostvarilo, sada ne bih odoleo iskušenju da pišući sledim trag svog života sve do tananih senki detinjstva i do dragih i s ljubavlju čuvanih izvora mojih najranijih sećanja. Međutim, taj moj posed, to moje dobro suviše mi je drago i sveto da bih ga upropastio. Što se moga detinjstva tiče, mogu samo da kažem da je ono bilo lepo i srećno; bilo mi je dozvoljeno da sam otkrijem svoje sklonosti i talente, da se sam izborim sa svojim najdubljim osećanjima zadovoljstva i bola, te da na budućnost ne gledam kao na neku višu silu, nego kao na nadu i proizvod moje sopstvene snage. Tako sam, ni po čemu upadljiv, završio školu kao neomiljeni i nenadareni, ali mirni učenik kojeg su na kraju propustili jer je izgledalo kao da ne podnosi da se značajnije utiče na njega.

Od svoje šeste ili sedme godine shvatio sam da je od svih nevidljivih sila muzika ta koja me najviše prožima i da je ona predodređena za moje glavno zanimanje. Otada sam imao svoj sopstveni svet, svoje utočište i sopstveno nebo koje niko nije mogao da mi oduzme ili smanji, i koje ni sa kim nisam želeo da delim. Postao sam muzičar, iako do svoje dvanaeste godine nisam učio da sviram nijedan instrument, niti sam se tada bavio mišlju da bih kasnije, kad odrastem, svoj hleb mogao zarađivati bavljenjem muzikom.

Otada je sve ostalo isto, bez nekih značajnijih promena, i zato mi život u retrospektivi ne izgleda dinamičan i šarolik, nego od samog početka podešen na jedan osnovni ton i usmeren prema jednoj jedinoj zvezdi kao cilju. Bez obzira na to da li mi je bilo dobro ili loše, sama suština mog ličnog života ostala je nepromenjena. Mada sam dugo pokušavao da se opredelim za nešto drugo, da ne dodirnem notnu svesku i neki instrument, u svakom trenutku neka melodija bila mi je u krvi i na usnama, a takt i ritam u svakom udisaju i, uopšte, u mom životu. Koliko god nestrpljivo tražio neki drugi način za spasenje, zaborav i oslobađanje, koliko god žudeo za Bogom, saznanjem i duševnim mirom, sve to sam našao uvek i jedino u muzici. To nije morao da bude Betoven ili Bah — činjenica da je muzika uopšte prisutna u svetu, da ponekad neki takt može pokrenuti ljudsko srce i prožeti ga harmonijom — u tome uvek nalazim veliku utehu i smisao svega u životu. O, muzika! Padne ti na pamet neka melodija, bezglasno je pevaš u sebi, prožimaš njome celo svoje biće, ona obuzima svu tvoju snagu i sva osećanja — i u tim trenucima ona poništava u tebi sve sudbinski nametnuto, briše svako zlo, sve što je bolno i tužno, usklađuje te sa svetom, svaki teret ti postaje lakši, a sputanoj duši daje polet. Sve to može da izazove i melodija neke narodne pesme. A tek harmonija! Svako prijatno sazvučje dobro usklađenih tonova — kao recimo kod crkvenog zvona — ispunjava dušu čarolijom i uživanjem koje raste sa svakim sledećim odslušanim tonom i može ponekad da općini srce tako da ono uzdrhti od uživanja, intenzivnije od bilo koje čulne slasti.

Od svih pretpostavki čistog ushićenja o kojem su maštali narodi i pesnici, čini mi se najuzvišenija i najintenzivnija želja da se osluškuje harmonija sfera. Na tome su se zasnivala moja najsmelija i najdraža sanjarenja — da u trenutku jednog otkucaja svog srca vidim širinu svemira i života u celovitosti, te da slušam njegovu urođenu tajnu harmoniju. Ah, pa kako onda život može da bude toliko zbrkan, komplikovan i izveštačen, kako mogu da postoje laž, zloba, zavist i mržnja među ljudima, kad i najmanja pesma i najskromnija muzika tako očigledno dokazuju da čistoća jasnih i međusobno usklađenih tonova može da otvori i rajaska vrata! Kako mogu da grdim nekoga i budem gnevan kad ni ja sam, uprkos dobroj volji, nisam od svog života uspeo da stvorim ni pesmu, ni lepu muziku! U dubini duše osećam nezadrživi nagon, snažnu želju za jasnim, prijatnim, blaženim zvucima; međutim, moji dani su nesrećni i disharmonični, i kada god se obratim nekome, i gde god pokucam, nema odjeka nekog jasnog i istinskog zvuka.

Neću više da pričam o tome. Sada kad se setim zbog koga ispisujem ove

stranice, ko zapravo poseduje toliku moć nada mnom da zahteva priznanja od mene i uspeva da razbije moju samoću, moram da spomenem jedno drago žensko ime koje ne samo da obuhvata jedan veliki deo mojih doživljaja i moje sudbine, već je i moj idol, zvezda koja je iznad svega.

DRUGO POGLAVLJE

Tek u toku poslednje godine moga školovanja, kad su svi moji školski drugovi već uveliko pričali o svojim budućim zanimanjima, i ja sam počeo da razmišljam o tome. U stvari, bila mi je daleka pomisao da odaberem muziku kao zanimanje i da njome zarađujem za život; ipak, nisam mogao da se setim nijednog drugog zanimanja koje bi mi pričinjavalo zadovoljstvo. Nisam imao ništa protiv trgovine i ostalih zanimanja koja mi je predlagao otac, samo sam bio ravnodušan prema njima. Međutim, s obzirom na to da su moji školski drugovi bili jako ponosni zbog zanimanja koja su odabrali, neki moj unutrašnji glas dao im je za pravo i pomislio sam da bi bilo dobro da i ja povučem pravi potez i za zanimanje odaberem ono što ionako ispunjava sve moje misli i što me jedino čini srećnim. U prilog mi je išlo to što sam počeo da sviram violinu već sa svojih dvanaest godina i što sam od jednog dobrog nastavnika stvarno mnogo naučio. Koliko god se moj otac opirao tome da njegov jedinac odabere neizvesnu i nesigurnu karijeru jednog umetnika, upravo taj njegov otpor još više je podsticao moju želju da se opredelim za muziku, a moj nastavnik violine, koji je gajio simpatije prema meni, podržavao me je u tome. Na kraju je moj otac popustio, ali je hteo da proveri čvrstinu moje odluke, ili se možda nadao da ću se predomisлити, pa mi je nametnuo još jednu školsku godinu. Ja sam je strpljivo „odslužio”, a za to vreme moja želja postala je još jača.

U toku te poslednje školske godine zaljubio sam se prvi put, i to u jednu lepu mladu gospođicu, ćerku naših poznanika. Nisam je viđao često, niti sam to naročito želeo; s uživanjem, kao u nekom snu, propatio sam ta slatka osećanja prve ljubavi. U to vreme, pošto sam ceo dan mislio na muziku i na svoju ljubav, i pošto od prijatnog uzbuđenja nisam mogao da spavam, prvi put sam svesno zapamtio neku melodiju koja mi se motala po glavi — bile su to, zapravo, dve male pesme — i pokušao sam da ih zabeležim. To me je ispunjavalo nekim stidljivim ali ipak dubokim zadovoljstvom, zahvaljujući kojem sam gotovo zaboravio svoje detinje ljubavne jade. U međuvremenu, čuo sam da moja ljubav uzima časove pevanja i neodoljivo želeo da je čujem kako peva. Ova želja mi se ispunila posle nekoliko meseci prilikom jedne društvene večeri u kući mojih roditelja. Ljupku devojkicu su zamolili da peva, ali se ona žestoko opirala da bi na kraju ipak morala da zapeva, što sam ja očekivao s ogromnom napetošću. Jedan gospodin pratio ju je na našem

malom klaviru; odsvirao je nekoliko taktova, a onda je ona počela da peva. Uh, pevala je očajno, tragično loše, i dok je još pevala, moje razočaranje njenim pevanjem pretvorilo se u sažaljenje, a potom u humor, tako da sam se sasvim odljubio.

Bio sam strpljiv i ne posebno nemarljiv, ali ni sasvim loš učenik, a u poslednjoj godini školovanja se gotovo uopšte više nisam trudio. Za to nije bila kriva moja lenjost, a ni zaljubljenost, nego jedno stanje mladalačke utonulosti u sanjarenja i ravnodušnosti, otupelosti čula i svesti, koje bi samo ponekad iznenada i žestoko bilo prekinuto kad bi me u nekim predivnim satima preuranjeni stvaralački nagon zaneo i opio kao da sam udahnuo etar. Tada bih se osećao kao da sam okružen pročišćenim kristalno prozračnim vazduhom u kojem nije bilo moguće sanjariti i vegetirati, gde su sva čula izoštrana i na oprezu. Ono što bi nastalo u tim časovima bilo je malo, možda deset melodija i nekoliko započetih harmonijskih formi; nikada nisam zaboravljao kakav je bio vazduh onih časova, taj prebistri gotovo hladni vazduh i ta napeta sabranost misli, koncentrisanost s ciljem da se jedna melodija zaokruži pravim, jedinstvenim a ne slučajnim rešenjem. Nisam bio zadovoljan ovim malim učinkom i nisam smatrao važnim i dobrim ono što sam stvorio; ono vredno u svemu tome bila je izvesnost da u mom životu ništa neće biti poželjnije i važnije od ponavljanja ovakvih sati kad su mi misli bistre a stvaralački nagon postojan.

U isto vreme, poneki dan provodio sam u sanjarenju, kad bih i improvizovao svirajući violinu i uživao u opijenosti prolaznim idejama i euforičnim raspoloženjima. Uskoro sam shvatio da to nije bila kreativnost, nego igra i bonvivanstvo od kojeg je trebalo da se pazim. Shvatio sam i to da je nešto sasvim drugo slediti svoje snove i uživati u opijenosti sanjarenja, nego neumorno i otvoreno rvati se s tajnama formi kao s nekim neprijateljima. Još tada, razumeo sam pomalo da pravo stvaralaštvo vodi u samoću i da ono traži od nas nešto što će nas lišiti dela životne radosti.

Najzad sam bio slobodan, završio školu, roditeljima rekao zbogom, te otpočeo novi život kao student konzervatorijuma u prestonici. Pritom, moja očekivanja bila su velika i bio sam uveren da ću u toj muzičkoj školi biti dobar učenik. Međutim, na moju veliku žalost, ispalo je drugačije. Bilo mi je pravo mučenje da pratim celokupnu nastavu; predavanja iz klavira koja sam morao da pohađam bila su mi pravo mučenje i uskoro sam i svoje studije video kao nesavladivi vrh planine koja je preda mnom. Doduše, nisam nameravao da se predam, samo sam bio razočaran i

zabrinut. Sad sam uvideo da sam i pored sve svoje skromnosti sebe ipak smatrao nekim genijem, te da sam prilično potcenio muke i teškoće na putu koji vodi u umetnost. Uz to, moje komponovanje bilo je iz osnova uzdrmano jer sam sada i pri najbeznačajnijem zadatku pred sobom video samo brda teškoća i pravila, izgubio poverenje u sopstvena osećanja i više nisam znao da li u meni postoji makar i iskra stvaralačke snage. Povukao sam se u sebe, postao skroman i uvek bio tužan. Radio sam isto kao što bih radio u nekoj kancelariji ili u nekoj drugoj školi, marljivo ali bezvoljno. Nisam ni na šta smeo da se žalim, naročito ne u pismima koje sam slao kući, nego sam nastavio započetim putem, skrivajući svoje razočaranje i odlučivši da postanem bar dobar violinista. Neprestano sam vežbao, podnosio omalovažavanja i ironične opaske profesora, video neke učenike, za koje nisam ni pretpostavljao da su za to sposobni, kako lako napreduju i dobijaju pohvale, dok sam ja u pogledu svojih ciljeva postajao sve skromniji. Čak ni sviranje na violini nije mi bilo kako valja da bih se mogao ponositi njime i nadati se da ću postati virtuoz. Sve je ukazivalo na to da bih, budem li marljivo radio, mogao postati dobar muzički zanatlija koji bi, u krajnjoj nuždi, sviranjem na svojoj skromnoj violini u nekom malom orkestru, bez srama, ali i bez slave, zarađivao za život.

Tako je proticao taj period za kojim sam toliko čeznuo i od kojeg sam mnogo očekivao, jedini period u mom životu u kojem sam, napušten od duha muzike, sledio svoj neveseli put i proživljavao dane bez pravog smisla i ritma. Tamo gde sam tražio uživanje, uzvišenost, sjaj i lepotu, nalazio sam samo zahteve, pravila, obaveze, teškoće i opasnosti. Ako bi mi i sinula neka muzička ideja, bilo bi to nešto sasvim obično ili već stoput ponavljano, ili bi primetno bilo u suprotnosti sa svim zakonima umetnosti i kao takvo ne bi ni moglo imati neku vrednost, pa sam odustao od svih velikih ambicija i nadanja. Bio sam jedan od hiljada onih koji se mladalačkom prepotentnošću približio umetnosti a posustao kad se suočio s ozbiljnošću situacije.

Ovo stanje je potrajalo oko tri godine. Imao sam nešto više od dvadeset godina i očigledno bio promašio profesiju, a istim putem nastavio sam samo zbog srama i osećanja dužnosti. Više nisam znao za muziku, znao sam samo za dosadno vežbanje tehnike prstiju, teške zadatke, kontradiktornosti u teoriji o harmoniji, opterećujuće klavirske vežbe kod jednog ironičnog nastavnika koji je u mom zalaganju video samo gubljenje vremena.

Da u meni nije potajno živio nekadašnji ideal, tih godina mi je moglo biti

sasvim fino. Bio sam slobodan, imao prijatelje, bio zgodan i zdrav mladi čovek, sin dobrostojećih roditelja. Povremeno sam uživao u svemu tome; bilo je dana punih zadovoljstava, flertovanja, pijančenja, turističkih putovanja. Međutim, sve to nije imalo moć da me teši i daje nadu da će ubrzo biti kraj mojim obavezama i da ću pre svega uživati u svojoj mladosti. Nisam bio svestan činjenice da sve vreme u stvari čeznem za svojom palom zvezdom umetničkog stvaralaštva; bilo mi je nemoguće da zaboravim razočaranje i da ga potisnem iz svesti. To mi je uspelo u potpunosti samo jednom.

Bio je to najluđi dan moje lude mladosti. Tada sam jurio za jednom učenicom čuvenog profesora pevanja H. Činilo se da se oboje borimo s istim teškoćama. I ona je došla s velikom nadom, naišla na stroge učitelje, nije navikla da radi i čak poverovala da gubi glas. Opredelila se za ono što joj je bilo lakše; flertovala je s kolegama i umela sve da nas zaludi, što, iskreno rečeno, nije ni bilo teško jer je bila čudesno lepa i temperamentna, raskošna i vrcava.

Svaki put kad bih je video, ta lepa Lidi bi me očaravala svojom naivnom koketerijom. Nikada nisam bio dugo zaljubljen u nju, često bih je i sasvim zaboravio, ali bi mi se zaljubljenost namah vraćala čim bih bio u njenoj blizini. Igrala se sa mnom kao i sa svima drugima, uživala u svojoj moći nad nama, pritom i sama učestvujući u svemu samo radoznom čulnošću svoje mladosti. Bila je veoma lepa, ali samo kad bi govorila i kad bi se kretala, smejala se svojim toplim dubokim glasom, ili plesala, ili kad bi uživala zbog ljubomore svojih obožavalaca. Uvek kad bih se vraćao s neke zabave kojoj je prisustvovala i ona, smejao bih se samome sebi i uveravao sebe da muškarac kakav sam ja nikada ne bi mogao ozbiljno voleti dopadljivu, vedru i lakomislenu devojkicu kakva je ona. Ipak, ponekad joj je uspevalo da me toliko uzbudi nekim gestom, nekom reči izgovorenom šapatom, da sam sav ustreptao pola noći tumarao oko kuće u kojoj je stanovala.

Tada sam jedno vreme bio razuzdan i na izvestan način prisilno nadmen. Posle više dana utučenosti i tupog mirovanja, moja mladost je zahtevala burno kretanje i uzbuđenje, i tada bih s nekoliko kolega istomišljenika krenuo u potragu za zadovoljstvima. Smatrali su nas prijatnim, veselim i opuštenim ali ujedno i razuzdanim momcima, što ja zapravo nisam bio, i u Lidinom malom društvu uživali smo sumnjivu ali slatku reputaciju žestokih momaka. Koliko je od tog ludovanja bilo prave mladalačke raspuštenosti a koliko namernog samozaborava, sada više ne mogu da procenim jer odavno sam sasvim prevazišao onakva stanja i sve što

karakteriše mladost. Ako sam nekim slučajem i preterivao, to sam i okajao.

Jednog zimskog dana, kad nije bilo predavanja, nas osmoro ili desetoro mladih, među kojima je bila i Lidi s tri drugarice, zajedno smo napustili grad. Poneli smo i sanke, u ono vreme još smatrane rekvizitom za dečija zadovoljstva, i u brdovitoj okolini grada potražili staze i padine pogodne za sankanje. Tačno se sećam tog dana; bilo je jako hladno, sunce bi se povremeno pojavilo na petnaestak minuta, dok je oštar vazduh izrazito mirisao na sneg. Sa svojom raznobojnom odećom i maramama devojke su se odlično uklapale u belu pozadinu, opori vazduh naprosto je opijao, a žustro kretanje u zimskom ambijentu bilo je pravo zadovoljstvo. Naše malo društvo bilo je razdragano, odlično raspoloženo, odjekivali su nadimci i šale na koje se odgovaralo snežnim grudvama kojima se vodio pravi mali rat sve dok se svi nismo oznojili i pokriveni snegom nakratko stali da odahnemo pre nego što bismo ponovo počeli. Sagradili smo veliki utvrđeni grad od snega; nakon njegove opsade usledilo je rušenje, a za to vreme bismo se nekoliko puta sankama spuštali niz jednu malu livadsku padinu.

Oko podneva, kad smo od te jurnjave svi bili užasno gladni, tražili smo i našli jedno malo selo i u njemu dobru gostionicu; naručili smo i kuvanu i pečenu hranu, dočepali se klavira, pevali, galamili, naručivali vino i grog. Kad nam je stigla obilna i ukusna hrana, prionuli smo na nju i obilato je zalili dobrim vinom. Posle toga su devojke tražile kafu, dok smo se mi sladili likerima. U maloj gostionici vladala je slavljenička galama, a svima nama glave su se bile usijale od svega toga. Ja sam gledao da uvek budem u Lidinoj blizini; toga dana bila je dobro raspoložena i odlučila da upravo prema meni pokaže naklonost. Bila je u svom elementu, odlično se uklopivši u tu euforičnu atmosferu, sevala svojim lepim očima i bez protestovanja dozvoljavala poneku polusmelu, poluplašljivo pruženu nežnost. Potom smo igrali fote; neki od igrača bio bi oslobođen pošto bi imitirao, za klavir, nekog od naših profesora, a neki bi se otkupljivali i poljupcima čiji su broj i kvalitet bili strogo nadgledani.

Kad smo onako euforični galameći napustili gostionicu i krenuli kući, još je bilo rano popodne, ali je polako počelo i da se smrkava. Opet smo, po snegu, ludovali kao raspuštena deca; nismo žurili na putu prema gradu dok se sve više smrkavalo. Uspelo mi je da ostanem uz Lidi, nametnuvši joj se kao njen vitez i zaštitnik, što nije prošlo bez prigovora ostalih momaka. Vukao sam je na svojim sankama i svim silama je štitio od napada snežnim grudvama. U nekom trenutku najzad su nas ostavili na miru, svaka od preostalih devojaka našla je sebi društvo, samo dvojica

preostale mlade gospode bez ženskog društva išli su putem i ratoborno nas zavitalavali. Nikada ranije nisam bio tako uzbuđen i ludo zaljubljen kao tada; Lidi me je uhvatila ispod ruke i dozvolila mi da je, dok smo hodali, malo više privučem sebi. Pritom je čas neobavezno čavrljala, čas ćutala srećna i, činilo mi se, pokazujući mi svoju naklonost. Sav sam izgarao, odlučan da ovu priliku iskoristim što bolje umem, ili bar da održim što duže ovo stanje poverenja i nežnosti. Niko nije imao ništa protiv kad sam, već gotovo stigavši u grad, predložio da nastavimo zaobilaznim putem i skrenuo na jednu lepu uzbrdicu koja se polukružno i strmo protezala iznad doline, s divnim pogledom na rečnu dolinu i grad koji je iz dubine već blistao svetlucavim nizom laterni i hiljadama crvenih kandelabra.

Lidi je još bila okačena o moju ruku, pustila me da govorim, smejući se prihvatila moje preterano oduševljenje, ali, i pored toga, i sama kao da je bila uzbuđena. Međutim, kad sam je blagom silom privukao bliže da bih je poljubio, otrgla se i skočila u stranu.

„Pogledajte”, uzviknula je duboko udahnuvši vazduh, „u onu dolinu tamo dole! Tamo moramo da se spustimo sankama! Ili se možda plašite, junače?”

Pogledao sam dole; iznenadio sam se što je padina bila toliko strma da sam se u tom trenutku zaista užasavao pomisli da se spustimo sankama.

„Ne može”, rekao sam lakonski, „zato što je već mrak.”

Odmah me je napala i počela da me izaziva ironičnim opaskama nazivajući me kukavicom i odlučno govoreći da će se sama spustiti niz padinu ako se ja suviše plašim da to uradimo zajedno.

„Naravno da ćemo se prevrnuti”, rekla je smejući se, „ali to je ipak ono najzabavnije u vožnji sankama.”

Budući da me je toliko izazivala, sinula mi je jedna ideja.

„Lidi”, počeo sam blagim glasom, „u redu, spustićemo se. Ako se prevrnemo, slobodno me natrljajte snegom, ali ako se spustimo bezbedno, želim da budem nagrađen.”

Ona se samo smejala i sela je na sanke. Sva je blistala od zadovoljstva, što sam zaključio kad sam je pogledao u lice; zatim sam seo sasvim napred i rekao joj da se uhvati za mene. Krenuo sam. Osećao sam kako me je obuhvatila prekrstivši ruke na mojim grudima i hteo nešto da joj kažem, ali nisam stigao to i da uradim. Padina je bila tako strma da sam imao osećaj kao de letimo kroz vazduh. Obe pete zario sam u tlo kako bih pokušao da zaustavim sanke, ili bar da se one odmah tu prevrnu,

jer me je iznenada spopao strah za Lidin život. Međutim, bilo je prekasno. Sanke su nezaustavljivo jurile niz padinu, a ja sam samo osećao kako mi hladna masa snega bolno udara u lice i, naravno, čuo kako Lidi prestrašeno vrišti, a potom ništa više. Žestoki udarac, kao kovačkim čekićem, pogodio me je u glavu, što me je u sledećem trenutku oštro zbolelo. Poslednje čega sam bio svestan bio je osećaj hladnoće.

Ovom kratkom ludom vožnjom sankama skupo sam platio svoju mladalačku nadobudnost i glupost. Posle toga, između ostalog se raspršila i moja ljubav prema Lidi.

Bio sam pošteđen galame i uzbuđenja koji su usledili posle nesreće jer su ti trenuci bili vrlo mučni za ostale. Čuli su kako Lidi vrišti i u početku dopirali su, odozgo, iz mraka, njihov smeh i dobacivanja, ali kad su shvatili da se dogodilo nešto strašno, popeli su se uzbrdo ulažući veliki napor; bilo im je potrebno dosta vremena da se otrezne od euforičnog raspoloženja i da onako lakomisleni i opijeni postanu svesni stvarnih događaja. Lidi je bila bleđa i poluonesvešćena, ali nepovređena, samo su joj rukavice bile pocepane a ruke malo oderane i krvave. Mene su odneli misleći da sam mrtav. Kasnije sam uzalud tražio stablo jabuke ili kruške o koje su se razbile sanke i, zajedno s njima, moje kosti.

Pretpostavljalo se da sam doživeo potres mozga, ali ipak nije bilo baš tako strašno. Doduše, bili su mi stradali i mozak i glava, tako da je potrajalo dok sam ponovo došao sebi u bolnici. Ipak, rana na glavi je zarasla, a mozak mi se oporavio. Međutim, moja leva noga s višestrukim prelomima više nije mogla da se dovede u normalno stanje. Otada sam bogalj koji može samo da šepa i koji nikada više neće moći da korača kako treba, još manje da trči ili da pleše. Time je moja mladost nepredviđeno bila upućena na mirnije staze na koje sam bio primoran da skrenem s puta kojim sam krenuo, i to ne bez stida i opiranja. Ipak, skrenuo sam na taj novi put i ponekad pomislim na to da mi ono večernje sankanje i njegove posledice nisu bili baš neophodni u životu.

Iskreno, pritom manje mislim na izlomljenu nogu nego na druge posledice nesreće koje su bile daleko prijatnije. Da li je razlog bio sama nesreća sa svim njenim strahotama i suočavanjem s večitom tamom, ili su to bili dugotrajno ležanje i višemesečno prinudno mirovanje i razmišljanje, znam samo da mi je lečenje prijalo.

Početak perioda dugotrajnog ležanja, možda prvih nedelju dana, u potpunosti mi je izbledeo iz sećanja. Tada sam dugo bio u besvesnom stanju, a i posle

definitivnog buđenja osećao sam se slabo i bio apatičan. Došla mi je majka i svakodnevno uporno sedela pored mog kreveta u bolnici. Kad bih je pogledao i razmenio nekoliko reči s njom, bila bi ljubazna i gotovo srećna, iako se plašila za mene i bila zabrinuta, kako sam kasnije saznao; nije ona strahovala za moj život, nego više za moj razum. Katkad bismo dugo razgovarali u tihoj svetloj bolničkoj sobici. Ipak, naš odnos nikada nije bio naročito prisan; uvek sam bio bliskiji s ocem. Sada smo oboje bili omekšali, ona zbog sažaljenja, ja iz zahvalnosti, i skloni pomirenju, ali smo oboje predugo bili naviknuti da čekamo da prvi korak učini onaj drugi i ravnodušno puštali da stvari ostanu onakve kakve jesu, da bismo sada uspostavljenoj srdačnosti mogli, rečima koje bismo izgovorili, da prokrčimo put. Sa zadovoljstvom smo gledali jedno u drugo i razumevali se neizgovorenim rečima. Ona je opet bila moja majka koja je mogla da me neguje kad bolestan ležim u krevetu, a ja sam je opet gledao s osećanjem da sam dečak, dok bih zaboravljao sve ostalo. Kasnije se doduše uspostavio onaj naš nekadašnji odnos, ali smo izbegavali da razgovaramo o mom ležanju u bolnici, jer nam je to bilo neprijatno.

Postepeno sam stekao uvid u svoje pravo stanje; pošto nisam više imao temperaturu a izgledao sam staložen, lekar nije više krio od mene da će mi zauvek ostati uspomena na nesreću sa sankama. Svoju mladost, u kojoj tek što sam počeo svesno da uživam, video sam grubo prekinutu i osiromašenu; imao sam i previše vremena da razmišljam i da se konačno pomirim s tom činjenicom jer sam u krevetu proveo još oko tri meseca.

Za to vreme svim silama sam nastojao da prihvatim situaciju u kojoj sam se nalazio i da stvorim sliku svoje budućnosti, ali nisam dospeo daleko s time. Još nisam bio sposoban da razmišljam mnogo i napregnuto, to bi me uvek iscrpljivalo tako da bih utonuo u okrepljujući san, čime me je sama priroda poštedela straha i razočaranja primoravajući me da mirujem kako bih što pre ozdravio. Često me je satima, a ponekad i po pola noći, mučila pomisao na moju nesreću a da mi nije palo na pamet kako i čime bih mogao da se tešim.

Dogodilo se to jedne noći kad sam se probudio iz lakog dremeža. Činilo mi se kao da sam sanjao nešto dobro i naprezao sam se da se setim šta je to bilo, ali uzalud. Osećao sam se nekako čudesno dobro i lako, kao da sam prebrodio i ostavio iza sebe sve nedaće. Kako sam ležao, razmišljao i oko sebe osećao atmosferu ozdravljenja i oslobađanja, jedna melodija mi se pojavila na usnama, gotovo nečujno, a ja sam nastavio sam da je pevušim, iznova i iznova. Iznenada,

muzika koja se toliko bila otuđila od mene, vratila se kao neočekivano otkrivena nova zvezda; moje srce je kucalo u njenom ritmu, a čitavo moje biće procvetalo je i ja sam udisao novi čisti vazduh. Nije mi bila doprla do svesti, jednostavno je bila prisutna i blago me je prožimala, kao da u meni struji tiho horsko pevanje čiji zvuci stižu izdaleka.

S tim svežim, duboko proživljenim osećanjem zaspao sam ponovo. Ujutro sam bio srećan i neopterećen kao što dugo nisam bio. Moja majka je primetila ovu promenu i pitala me zbog čega sam tako radostan. Malo sam razmislio, a onda sam joj odgovorio da sam srećan što sam se posle toliko vremena zanemarivanja ponovo s radošću setio svoje violine.

„Ali ti još dugo nećeš smeti da sviraš”, rekla je pomalo bojažljivo.

„To uopšte nije važno, čak i ako nikada više ne budem smeo da sviram.”

Nije me razumela, a ja nisam mogao da joj objasnim. Ipak, primetila je da mi je mnogo bolje i da se iza ovog mog iznenadnog dobrog raspoloženja ne krije u zasedi nešto zloslutno. Nakon nekoliko dana, majka je oprezno upitala:

„Koje su zapravo tvoje namere u vezi s muzikom? Gotovo smo pomislili da si je se zasitio i odustao od nje; tata je razgovarao s tvojim nastavnicima muzike. Nećemo da te ubeđujemo ili nagovaramo, naročito ne sada... ali složili smo se da bi, u slučaju da si se prevario, bilo bolje da sasvim odustaneš nego da nastaviš iz inata ili zbog stida. Šta ti misliš o tome?”

Tada sam se setio čitavog perioda moje otuđenosti od muzike i razočaranja u nju. Pokušao sam da joj ispričam što jasnije kroz šta sam prošao, i činilo se da me je razumela. Rekao sam da nikada nisam bio sigurniji u ono što želim da postignem i da svakako neću tek tako pobeći od muzike, nego ću učiti sasvim ozbiljno i završiti studije. Zasad se ostalo pri tome. U dubini duše, tamo gde pogled moje majke nije mogao dopreti, bila je samo muzika. Da li će mi se posrećiti s violinom ili neće, to mi više nije bilo važno jer mi je svet opet zvučao kao savršeno umetničko delo i ja sam znao da za mene ne postoji put ozdravljenja ako on ne vodi u muziku. Ako mi moje stanje ne bude dozvolilo da ikada više opet sviram violinu, moraću da je se odreknem i da odaberem neko drugo zanimanje, možda da postanem trgovac. Međutim, sve to ne bi bilo ni od kakvog značaja jer ja ne bih kao trgovac, ili bilo šta drugo, manje osećao muziku i manje bio prožet njome, živeo u njoj i disao s njom. Pod svim okolnostima bih komponovao! Nije bilo onako kako sam rekao majci — da me je obradovala pomisao na violinu — ja sam

bio srećan zbog komponovanja, stvaranje muzike bilo je ono za čim sam žudeo. Često sam ponovo osećao jasne vibracije pročišćene atmosfere i bistrinu misli punih ideja, kao ranije, u svojim najboljim trenucima, a osećao sam i to da me jedna ukočena noga i druge nevolje neće sprečiti da stignem do cilja.

Otada sam bio pobednik, i koliko god da su mi želje često odlutale na teren fizičkog zdravlja i mladalačkih zadovoljstava, i koliko god da sam, pun gorčine, besa i stida mrzeo i proklinjao svoju invalidnost, imao sam dovoljno snage da se nosim s tom svojom nevoljom — imao sam čime da se tešim i uzdignem.

Povremeno bi doputovao moj otac da bi posetio mene i majku. Jednoga dana, kad sam se već bio odavno oporavio, otac je poveo majku kući. Prvih dana koji su usledili osećao sam se pomalo usamljen, a bio je prisutan i stid što češće nisam razgovarao s njom malo srdačnije i s više saosećanja diskutovao o njenim razmišljanjima i brigama. I suviše sam bio obuzet nekim drugim osećanjem, tako da su mi se razmišljanja o dobrim namerama i saosećanju povukla u drugi plan.

Neko me je posetio sasvim neočekivano, neko ko se nije usudio da dođe dok je moja majka boravila kod mene. Bila je to Lidi. Jako sam se iznenadio kad sam je video. U prvim trenucima mi nije ni palo na pamet da smo bili toliko bliski samo pre kratkog vremena i da sam bio jako zaljubljen u nju. Nevešto je skrivala svoju veliku zbunjenost, plašila se moje majke, a i da će biti tužena jer je bila svesna da je kriva za moju nesreću. Tek malo-pomalo shvatila je da nisam tako strašno nastradao i da je se sve to nimalo ne dotiče. Odahnula je, ali nije mogla da sakrije razočaranje; i pored griže savesti, u dubini svoje ipak dobre ženske duše, saživela se s čitavom pričom o tako dirljivoj i potresnoj nesreći. Čak je više puta upotrebila reč „tragično”, na šta sam se ja jedva uzdržao od smeha. Videlo se po njoj da nije očekivala da će me naći tako dobro raspoloženog i s toliko malo respekta prema nesreći koju sam doživeo. Ona je došla s namerom da me moli za oprostaj, što bi, po njoj, meni kao zaljubljenom trebalo da priušti veliko zadovoljstvo, dok bi, zahvaljujući toj dirljivoj sceni, ona ponovo zagospodarila mojim srcem.

Sada je luckastoj devojci doduše predstavljalo ne malo olakšanje što me je našla u dobrom stanju i što se ona oslobodila svake odgovornosti i opasnosti od tužbe. Međutim, nije bila srećna zbog toga; što je njena savest postajala mirnija i što se više njen strah gubio, ona je postajala sve povučenija i hladnija.

Bila je pomalo uvređena što nisam pridavao gotovo nikakav značaj njenom učešću u mojoj nesreći i što joj se činilo da sam to i zaboravio, pa sam u samom

začetku osujetio dirljivu scenu njenog saosećanja i traženja oprostaja. Svakako je primetila da više nisam zaljubljen u nju, uprkos tome što sam bio vrlo ljubazan prema njoj, i to je bilo ono najgore. Sve da sam slomio obe ruke i obe noge, ja sam bio njen obožavalac koga ona doduše nije volela niti usrećila, ali čija su joj laskanja, što je on bio jadniji, tim više godila. Sada toga više nije bilo, što je ona i te kako dobro primetila, a ja sam video kako s njenog lepog lica postepeno nestaju i sasvim se gube toplina i saosećanje nekoga ko je došao u posetu bolesniku čiji je bila saučesnik u nesreći. Pošto smo se srdačno pozdravili, ona je najzad otišla i nikada više nije se pojavila, iako je to svečano obećala.

Koliko god mi je bilo neprijatno i koliko god bilo protivno mom samopouzdanju što svoju raniju zaljubljenost vidim tako beznačajnu i smešnu, njena poseta mi je ipak prijala. Začudilo me je što lepu i obožavanu gospođicu prvi put vidim bez one njene strastvenosti i bez naočara i što sam shvatio da ja nju uopšte nisam poznavao. Da su mi pokazali lutku koju sam kao trogodišnje dete grlio i voleo, otuđenje od nje i promena osećanja ne bi me začudili više nego sada kad sam u devojci koju sam doskora toliko obožavao video potpunog stranca.

Od kolega s kojima sam onog zimskog nedeljnog dana bio na izletu, posetili su me samo dvojica, nekoliko puta. Za vreme njihovih poseta nismo nalazili teme za razgovor, pa im je vidno laknulo kad sam se malo oporavio i zamolio ih da mi više ne donose ponude. Kasnije se nikada više nismo sreli. Bilo je to čudno i bolno: sve što je pripadalo životu onih godina moje rane mladosti nestalo je, postalo mi je tuđe. Odjednom sam uvideo koliko sam pogrešno i tužno živio sve ono vreme i kako su ljubav, prijatelji, navike i zadovoljstva onih godina spali s mene kao loše skrojeno odelo, kako sam se odvojio od njih bez tuge i bola, tako da je ostalo samo pitanje kako sam toliko dugo izdržao s njima, ili oni sa mnom.

Nasuprot tome, iznenadila me je poseta jedne druge osobe kojoj se nisam nadao ni u snu. Jednoga dana došao je moj nastavnik klavira, onaj strogi i cinični gospodin. Zadržao je štap u ruci i nije skidao rukavice, govorio je svojim uobičajenim, gotovo zajedljivim tonom, ono kobno spuštanje sankama nazvao „ženskim vozikanjem”, a po prizvuku koje su imale njegove reči dok je pričao o mojoj povredi, zaključio sam da je verovao da ništa drugo nisam ni zaslužio. Uprkos tome, bilo je čudno što je ipak došao a i pokazao — bez obzira na to što se ton kojim je govorio nije promenio — da nije došao s lošim namerama, nego zato da mi kaže da me uprkos mojoj trapavosti smatra vrednim učenikom, te da njegov kolega, nastavnik violine, misli isto o meni, sve u svemu, da se nadaju mom

skorom ozdravljenju i povratku studijama, što bi ih obradovalo. Iako su reči koje su imale prizvuk izvinjenja za ranije grubo ophođenje prema meni bile izgovorene istim onim oštrim tonom kojim mi se obraćao ranije, meni su zvučale kao izjava ljubavi. S osećanjem zahvalnosti, pružio sam ruku neomiljenom nastavniku, i, da bih mu pokazao poverenje, pokušao sam da mu objasnim kako mi je bilo svih ovih godina, kao i da mu kažem kako moja ljubav prema muzici ponovo počinje da plamti u mom srcu.

Profesor je odmahnuo glavom, a njegov glas bio pun ironije kad me je upitao: „A-ha! Dakle, vi hoćete da postanete kompozitor?”

„Ako bi to bilo moguće...”, rekao sam obeshrabreno.

„Onda, neka vam je sa srećom. Pomislio sam da ćete možda s novim žarom prionuti na vežbanje, ali vam to kao kompozitoru uopšte neće biti potrebno.”

„Oh, nisam mislio baš tako...”

„Nego, kako? Zna li vi da je studentu koji je lenj i neće da uči najlakše da se opredeli za komponovanje? To može svako, i kao što je poznato, svaki od njih je genije.”

„Ja zaista ne mislim tako... Da li bi trebalo da postanem pijanista?”

„Ne, dragi mladi gospodine, ne biste uspeli u tome, ali još uvek možete pristojno da naučite da svirate violinu ”

„Pa to i hoću!”

„Nadam se da to ozbiljno mislite... Ne bih se zadržavao više. Želim vam skoro ozdravljenje, gospodine. Do viđenja!”

Uto je i otišao. Bio sam iznenađen. Nisam mnogo razmišljao o povratku na studije. Plašio sam se da mi opet ne bi išlo kako treba i da se ništa ne bi promenilo, na kraju bih prošao isto kao prošli put. Ipak, ovakve misli ne bi potrajale, a i pokazalo se da je poseta namrgođenog profesora ipak bila dobronamerna i znak njegove iskrene dobre volje.

Pošto sam se oporavio, hteo sam da odem na jedno putovanje u cilju rehabilitacije, ali sam se predomislio, smatrajući da je bolje da sačekam veliki raspust, a da počnem da učim odmah. Prvi put u životu osećao sam pozitivno dejstvo jednog perioda mirovanja, doduše prinudnog. S priličnim nepoverenjem pošao sam na časove i na vežbe, ali se ispostavilo da mi je ovoga puta krenulo bolje nego ranije. Svakako sam sada jasno uvideo da nikada neću postati virtuoz,

ali ovo saznanje u mom sadašnjem stanju nije me nimalo dirnulo. Uostalom, išlo mi je sasvim dobro jer se u toj dugoj pauzi neugledni grmić teorije muzike, učenje o harmoniji i komponovanju pretvorilo u pristupačni raskošni vrt. Osećao sam da moje ideje i muzičke skice iz trenutaka inspirisanosti više nisu van svih pravila i zakonitosti koji vladaju u muzici i da u strogoj učeničkoj poslušnosti ipak postoji jedan uski ali jasno ucrtani put koji vodi u slobodu. I pored toga, bilo je časova, dana i noći kad mi se činilo da je preda mnom neprobojna barijera, nešto kao bodljikava žičana ograda kroz čije se zamke i protivrečnosti probijam s mukom i smorenog mozga; ipak, razočaranja ovoga puta nije bilo, a preda mnom je uski put postajao sve jasniji i sve bliži.

Na moje veliko iznenađenje, na kraju semestra, prilikom rastanka pred veliki raspust, naš profesor teorije rekao mi je: „Vi ste jedini učenik ove godine koji, čini se, stvarno zna nešto o muzici. Ako jednom budete napisali neku kompoziciju, voleo bih da mi je date na uvid.”

S tim utešnim rečima, koje su mi odzvanjale u ušima, otputovao sam na raspust. Već prilično dugo nisam bio kod kuće i za vreme putovanja vozom s ljubavlju sam se sećao svog doma; navirala mi je bujica već gotovo zaboravljenih uspomena iz detinjstva i rane mladosti. Na železničkoj stanici mog rodnog mesta sačekao me je otac i zajedno smo se odvezli kući kočijama. Već sutradan ujutro nisam izdržao da ne izađem i prošetam starim ulicama. Tada sam prvi put osetio kolika je tragedija kad neko u mladosti nije zdrav i prav. Bilo mi je mučno da onako savijene i ukočene noge, oslanjajući se o štap, hramljem sokacima gde me je svaki ćošak podsećao na dečачke igre i prohujala zadovoljstva. Kući sam se vratio rastužen i koga god sam video, čiji god glas sam čuo i o čemu god da sam mislio, sve me je gorko podsećalo na ranija vremena i na moju sadašnju invalidnost. Pritom sam patio i zbog toga što se moja majka više nego ikada ranije nije slagala s mojim izborom zanimanja, mada to nije rekla otvoreno. Još nekako bi joj bilo prihvatljivo da u javnosti nastupa neki mršavi virtuoz ili dirigent nakostrešene kose, ali joj nikako nije bilo jasno kako jedan poluparalizovani muzičar sa skromnom diplomom i stidljivog izgleda zamišlja svoju budućnost violiniste. Ovakvo njeno mišljenje podržavala je i jedna njena stara prijateljica i rođaka kojoj je jednom moj otac zabranio da dolazi u našu kuću, za šta mu se ona revanširala žestokom mržnjom i time što je nastavila da dolazi uvek kad bi moj otac bio odsutan zbog posla. Ona, koja je od mojih dečачkih dana sa mnom tek ponekad razmenila nekoliko reči, nije me podnosila, a zanimanje koje sam odabrao smatrala je

žalosnim znakom moje izvitoperenosti, dok je u mojoj nesreći očigledno videla kaznu i opomenu Providenja.

Da bi me obradovao, otac je uredio da me pozovu da sviram kao solista na jednom koncertu gradskog muzičkog društva. Međutim, znao sam da ja to ne bih mogao da izvedem, tako da sam odbio poziv i posle toga danima nisam izlazio iz svoje male sobe u kojoj sam stanovao još kao dečak. Naročito me je mučilo neprestano zapitkivanje i to što sam morao da razgovaram s ukućanima, tako da uopšte nisam izlazio iz sobe. Pritom sam uhvatio sebe kako kroz prozor posmatram život na ulici i s naročitom zavisti i sav nesrećan gledam za školskom decom i, pre svega, za mladim devojkama.

Kako sam uopšte smeo da se nadam — mislio sam — da ću nekoj devojci biti u stanju da pokažem svoju naklonost? Uvek ću biti negde po strani, kao na primer na igranci, i primetiti kako devojke ne računaju ozbiljno na mene, a i kad bi neka od njih bila ljubazna prema meni, to bi bilo samo iz sažaljenja. Ah, sažaljenje mi se već bilo smučilo!

Pod ovim okolnostima nije bilo moguće da se zadržim kod kuće. I moji roditelji su patili zbog moje depresije, tako da nisu imali ništa protiv kad sam ih zamolio za dozvolu da odmah sada krenem na ono planirano duže putovanje koje mi je otac obećao. I kasnije u životu osećao sam svu tegobu svoje invalidnosti koja mi je onemogućavala da ostvarim mnoge svoje nade i želje za kojima je žudelo moje srce; svoju slabost i telesnu manu nikada ranije nisam osećao intenzivnije nego tada kad su ponižavanje i bol ispunjavali moje biće svaki put kad bih ugledao zdravog mladog čoveka i lepo žensko stvorenje. Kako sam se postepeno navikavao na štap i hramanje, sve dotle dok ih više nisam ni primećivao, u godinama koje su sledile navikao sam i na to da se bez osećanja gorčine svesno nosim sa svojom invalidnošću, pa čak i da se šalim na njen račun.

Srećom, mogao sam da putujem sam jer mi više nije bila potrebna posebna nega; bilo mi je mrsko da putuje sa mnom neko kao pratilac, to bi sigurno remetilo moj duševni oporavak. Bilo mi je lakše već samim tim što me, dok sam sedeo u vozu, niko nije gledao upadljivo ili sažaljivo. Bez pauze sam putovao danonoćno s pravim osećanjem da sam u bekstvu; duboko sam udahnuo vazduh i laknulo mi je kad sam, druge večeri, kroz mutno staklo prozora ugledao visoke planine šiljastih vrhova. Na poslednju stanicu stigao sam kad je počelo da se smrkava; umorno i srećno išao sam mračnim sokacima jednog gradića u kantonu Graubunden sve dok nisam naišao na jednu gostionicu. Pošto sam popio čašu tamnocrvenog vina, brzo

sam zaspao. Desetosatno spavanje otklonilo mi je umor i teskobu koju sam osećao kad sam stigao.

Ujutro sam se popeo na mali planinski voz koji je kroz uske doline i pored penušavih potoka vozio uzbrdo, a onda sam se od male usamljene železničke stanice vozio dalje kočijama, da bih oko podneva stigao u selo, po položaju jedno od najviših u čitavoj zemlji.

Otada sam sve do jeseni stanovao — povremeno i kao jedini gost — u jedinoj gostionici siromašnog sela. Naumio sam da u ovom mestu ostanem izvesno vreme i da se odmaram, a da posle toga proputujem Švajcarsku, da vidim malo sveta i upoznam tuđinu. Međutim, na visini na kojoj sam se nalazio stalno je duvao vetar i donosio sveži opori vazduh i uvek je bilo vedro, tako da mi se otuda nikuda nije išlo. S jedne strane ove visoravni, na padini, rasla je borova šuma, i to do samoga vrha, dok je druga padina bila stenovita i bez ikakve vegetacije. Dane sam provodio ili na suncem ugrijanim stenama, ili pored jednog od brzih nabujalih potoka čija se pesma noću mogla čuti u čitavom selu. Prvih dana uživao sam u samoći kao u ispijanju hladnog lekovitog napitka. Niko mi nije dosađivao, pokazivao radoznalost ili sažaljenje; bio sam sam i slobodan kao ptica na nebu, tako da sam ubrzo zaboravio bol i moje nezdravo osećanje zavisti. Povremeno bih se ražalostio na pomisao da ne mogu da se penjem po planini, da otkrivam nepoznate doline i brda, da se verem opasnim stazama. Ipak, u osnovi mi je bilo izuzetno dobro; posle svega što sam doživeo u poslednjih nekoliko uzbudljivih meseci, tišina i samoća obavijali su me kao bezbedna tvrđava, ponovo sam našao svoj duševni mir i naučio da svoju telesnu manu podnosim pomirljivo, iako ne mogu reći da sam bio baš srećan zbog nje.

Sednice koje sam proveo tamo gore gotovo da su bile najlepše u mom životu. Udisao sam čisti sveži vazduh, pio hladnu vodu iz bistrih potoka, gledao kako na strmim padinama pasu stada koza koje nadgleda nestvarno miran crnokosi pastir, ponekad slušao oluje koje bi se podigle nad dolinom, viđao maglu i oblake iz neposredne blizine. Mali nežni svet cvetova živih boja i mnogih vrsta divnih mahovina posmatrao sam u pukotinama stena, a kad bi dan bio naročito vedar, voleo sam da hodam uzbrdo po čitav jedan sat, sve dok ne bih s druge strane ugledao jasno ocrtane daleke vrhove visokih planina i njihove plavičaste senke, kao i polja prekrivena snegom koji je svetlucao. Na jednom mestu pešačke staze, čija se vlažnost održavala zahvaljujući tankom mlazu vode koji je dopirao iz jednog malog izvora, svakog vedrog dana nailazio sam na roj stotina malih plavih

leptira koji su pili vodu ne obazirući se na moje korake koji se približavaju, ali kad bih kročio među njih, obavili bi me tihim svilenonežnim zujanjem svojih krila. Otkako sam ih otkrio, tim putem išao sam samo kad su dani bili vedri i svaki put bi taj plavi roj bio tamo, i svaki ovakav dan bio bi za mene praznik.

Kad bolje razmislim, taj period nije mi bio baš tako savršeno ružičast i sunčan kakav mi je ostao u svesti. Nije bilo samo napolju kišnih i maglovitih dana, snega i izuzetne hladnoće — oluja i ružnih dana bilo je i u mojoj duši.

Nisam bio navikao na samoću, i kad je prošao prvi period mog odmaranja i traćenja vremena, sve češće sam postajao bolno svestan svoga jada od kojeg sam pobjegao. Uveče bih ponekad sedeo s putnim pokrivačem prebačenim preko kolena, umoran i nemoćan da se otrgnem od sumornih misli; sve ono za čim mlada krv čezne i čemu se nada, kućne zabave, ples i veselo druženje, ljubav od strane ženskog bića i avantura, trijumf snage i ljubavi — sve to se nalazilo preko, na drugoj obali, zauvek odvojeno od mene i za sva vremena nepristupačno. Čak se i ono vreme prkosne razuzdanosti i napola prisilne zabave koja se završila mojim padom sa sanki, u mojim uspomenama pojavljivalo kao rajski lepa sreća davnih vremena, čiji eho opijenosti koja jenjava tek nejasno i iz velike daljine dopire do mene; i kad bi povremeno nailazile noćne oluje, i kad bi stalni glasni huk vodopada nadjačao bolni jauk slomljenih grana borova u četinarskoj šumi, ili kad bi se krovni nosači trošne kuće s hiljadu nejasnih šumova oglasili u toj besanoj letnjoj noći, ja bih uvek ležao beznadežno sanjareći o životu i strastvenoj ljubavi, gnevan i huleći Boga, osećajući se kao neki siromašni pesnik i sanjar čiji najlepši snovi nisu ništa drugo do nepostojani mehur sapunice, dok su hiljade drugih ljudi širom sveta, kao i njihova omladina, srećni i veseli, otvoreni prema svim užicima života.

Kao što sam božansku lepotu planina i sve u čemu su moja čula svakodnevno uživala video samo kao kroz veo i kao da iz neke čudne daljine dopiru do mene, isto tako su se između mene i one često naglo nastale jake duševne boli nalazili neki veo i nejasno osećanje nepoznatog; ubrzo sam uspeo da i lepotu dana i bedu noći čujem kao glasove spolja koje bih mogao da slušam a da ne budem potresen. Ja sam sebe video i osećao kao oblačno nebo koje se razvedrava, kao bojno polje puno borbenih kolona, i svejedno da li je to bilo zadovoljstvo i uživanje ili patnja i melanholija, oba duševna stanja bila su mi jasnija i razumljivija; sve to se bilo odvojilo od moje duše i spolja mi dolazilo u harmonijama i akordima koje sam čuo kao u snu, a koji su me obuzimali i bez moje volje.

Jedne tihe večeri u povratku sa stenovitog dela doline, kad mi se to osećanje prvi put pojavilo sasvim jasno, i kad sam stalno razmišljao i samome sebi predstavljao zagonetku, odjednom sam shvatio značenje svega toga — bio je to povratak onih čudnih trenutaka ushićenosti koje sam počeo da iskušavam davnih godina, bezazleno i pre vremena. Sa sećanjem na te trenutke pojavila se i kristalna jasnoća i providnost osećanja koji su sada bili bez maski i koji se više nisu zvali tuga ili sreća, nego je sve to značilo snagu, zvuk i inspiraciju. Od previranja, preliivanja emocija i unutrašnjih konflikata mog probuđenog senzibiliteta nastala je muzika.

Sunce i šumu, smeđe stene i udaljene planine vrhova srebrnih od snega, sada, u srećnim danima video sam s dvostrukim osećanjem sreće, lepote i razumevanja, a u teškim trenucima mog ranjenog srca osećao kako ono dvostrukim žarom uzbuđeno kuca, i više nisam razlikovao zadovoljstvo i bol, postali su mi jednaki, i jedno i drugo me bolelo, i jedno i drugo mi prijalo. Bez obzira na to da li sam se duhovno osećao dobro ili loše, moja nova snaga mirno je stajala po strani i posmatrala, znajući da su svetlost i tama povezani bratskom pripadnošću, a da su tuga i mir, kao taktovi i ritmovi, delovi iste velike muzike.

Nisam mogao da zabeležim ovu muziku, ona je i meni samom još bila strana, a njen završetak neizvestan. Ja sam ipak mogao da je čujem i da osetim savršenstvo svog unutrašnjeg sveta. Nešto sam mogao i da zadržim — jedan njegov mali deo i eho, smanjen i preveden. O tome sam razmišljao danima. Zaključio sam da je to moguće izraziti s dve violine, i kao mladunče ptice koje se odvažilo da poleti prvi put, počeo sam u svojoj svojoj bezazlenosti da komponujem svoju prvu sonatu.

Kad sam jednog jutra u svojoj sobi počeo da sviram na violini prvi stav, primetio sam neke slabosti, nedorečenost i nesigurnost, ali mi je od svakog takta srce ustreptalo. Nisam znao da li je ta muzika dobra; znao sam, međutim, da je to moja sopstvena muzika, rođena i oživela u meni, to je bila moja sopstvena muzika, koju sam ja doživeo i stvorio i koju još niko nigde nije čuo.

Kao i godinama unazad, dole u restoranu je sedeo, ukočen i beo kao ledenica, gostioničarev otac, čovek od preko osamdeset godina, koji nikada nije progovorio ni reč, samo je mirno i pažljivo posmatrao sve oko sebe. Nije bilo poznato da li je to ćutanje bilo znak njegove prevelike mudrosti i duševnog mira, ili njegove senilnosti. Jednoga jutra sišao sam kod tog starca noseći violinu pod miškom jer sam primetio da je moje sviranje i, uopšte, svaku muziku, uvek pažljivo slušao. Pošto sam ga zatekao samog, stao sam pred njega, podesio žice i počeo da sviram

prvi stav sonate. Taj prastari čovek upro je u mene pogled svojih mirnih očiju žućkastih beonjača i crvenih kapaka, i slušao kako sviram. Kada god pomislim na tu muziku, uvek vidim pred sobom tog starca skamenjenog lica i njegove mirne oči koje me posmatraju. Kad sam završio, poklonio sam mu se, a on je lukavo zatreptao očima, i meni se činilo da je sve razumeo; uzvratio mi je pogled svojim žućkastim očima, onda se okrenuo na drugu stranu, malo pognuo glavu i ponovo zapao u svoju pređašnju ukočenost.

Na ovim visinama jesen počinje ranije nego drugde. Bila se spustila gusta magla kad sam tog jutra pošao na put, a sipila je i hladna kiša, ali sam ja otud poneo sa sobom sjaj lepih dana i, osim sećanja za koja sam bio zahvalan, i snažni polet za svoju sledeću životnu deonicu.

TREĆE POGLAVLJE

U toku poslednjeg semestra mojih studija na konzervatorijumu upoznao sam pevača Muota koji je u gradu uživao reputaciju časnog čoveka. On je studije završio četiri godine ranije i odmah dobio posao u državnoj operi, gde je u međuvremenu nastupao u osrednjim ulogama i pored svojih popularnih starijih kolega nije uspeo da dođe do veće slave, ali su ga smatrali budućom zvezdom jer će se sigurno proslaviti nastupima koji će uslediti. Bio mi je poznat s pozornice po pojedinim ulogama i na mene je uvek ostavljao snažan utisak, iako pomalo nejasan.

Naše poznanstvo je nastalo tako što sam, vrativši se u školu, odneo, učitelju koji mi je tako prijateljski pokazao svoje saučešće, sonatu za violinu i dve pesme koje sam komponovao. On mi je obećao da će pregledati moj rad i dati svoje mišljenje o njemu. Međutim, potrajalo je dok je on to učinio, i kada god bih ga sreo, primetio bih da je zbunjen. Najzad me je pozvao da ga posetim i tom prilikom mi vratio moje note.

„Vraćam vam vaš rad”, rekao je pomalo zbunjeno. „Nadam se da niste očekivali suviše. Bez sumnje, ima nečega u svemu tome i od vas bi moglo postati nešto, ali iskreno rečeno, smatrao sam vas mnogo zrelijim i staloženijim, i uopšte nisam očekivao od vas toliko strasti. Očekivao sam nešto mirnije i prijatnije, sigurnu tehniku i nešto što bi bilo moguće proceniti s profesionalnog aspekta. Međutim, vaš rad je tehnički neuspeo, tako da ne mogu da kažem mnogo o tome; bio je to smeli pokušaj koji ne mogu da procenim, ali kao vaš učitelj ne želim ni da vas hvalim. Vi ste dali i manje i više od onoga što sam očekivao od vas i time me doveli u nezgodnu situaciju. Ja sam suviše savestan da bih zanemario stilske greške i, još više, da bih odlučio o tome da li ih originalnost kompozicija potire. Sačekaću da ponovo vidim neki vaš rad i želim vam mnogo sreće. Koliko primećujem, vi ćete svakako nastaviti da komponujete.”

Bio sam se razočarao i nisam znao kako da postupim u vezi s dobijenim mišljenjem koje u stvari i nije bilo mišljenje u pravom smislu te reči. Činilo mi se kao da je neko jednostavno bio obavezan da pregleda neko delo, svejedno da li iz zabave, ili iz potrebe, ili učinjeno iskreno, od srca. Sklonio sam note, odlučio da u međuvremenu sve zaboravim i da u tim poslednjim mesecima studija budem

posebno vredan.

Jednom sam sam bio pozvan da posetim porodicu u kojoj se mnogo muziciralo i koju sam posećivao jednom ili dvaput godišnje jer su moji roditelji bili u prijateljskim odnosima s njom. To je, kao i obično, bilo društveno veče, samo što su bile prisutne neke poznate ličnosti iz Opere koje sam poznavao samo iz viđenja. Među njima je bio i pevač Muot koji me je od svih najviše interesovao, a kojeg sam tada prvi put video izbliza. Bio je visok i lep, zgodni tamnokosi muškarac koji je imao lepe mada pomalo ženstvene manire, i bilo je očigledno da se jako dopada ženama. Međutim, ako se ne uzme u obzir njegovo držanje, on nije izgledao ni ponosan ni srećan, nego su njegov pogled i izraz lica odavali neodlučnost i nezadovoljstvo. Kad sam mu bio predstavljen, pozdravio me je kratkim formalnim komplimentom i nije razgovarao sa mnom. Nakon izvesnog vremena iznenada mi je prišao i upitao: „Da niste vi slučajno Kun? Da? Onda vas pomalo i poznajem. Profesor S. mi je pokazao vaša dela. Nemojte mu zameriti, on po karakteru nije indiskretan; ja sam slučajno naišao baš kad je jedna vaša pesma bila pred njim, pa sam je i ja, uz njegovu dozvolu, pogledao ”

Bio sam iznenađen i zbunjen. „Zašto govorite o tome?“, upitao sam ga. „Mislim da se ta pesma nije dopala profesoru.”

„Da li vas to boli? Meni se ona veoma svidela. Mogao bih da je pevam kad bih imao vašu dozvolu, za koju sam upravo hteo da vas zamolim.”

„Dopala vam se? Dobro, ali da li je pogodna za pevanje?”

„Naravno, samo nije za svaki koncert. Ja bih želeo da je pevam privatno, u svojoj kući.”

„Mogu da vam je prepisem. Ali zašto želite tu pesmu?”

„Zato što mi je interesantna. Pesma je ona prava muzika, to znate i sami!”

Pogledao me je; iritirao me je taj njegov pogled i način na koji je posmatrao ljude. Gledao me je pravo u oči, ravnodušno i ispitivački, radoznalo.

„Mlađi ste nego što sam mislio. Verovatno ste preživeli štošta loše.”

„Da”, odvratio sam, ali ne bih želeo da govorim o tome.”

„Ni ne treba, nisam nameravao da vas ispitujem.”

Njegov pogled me je zbunio. On je bio poznata ličnost, a ja samo student, tako da sam teško mogao da se odbranim iako mi se njegov način ispitivanja nije dopadao. Nije bio nadmen, ali je povredio moj osećaj stida, a ja sam bio nemoćan

i nisam mogao da se branim. I pored toga, nisam osećao jaču averziju prema njemu. Imao sam utisak da je nesrećan i da njegov grubi način ophođenja prema ljudima nije bio smišljen i nameran, nego posledica njegove želje da iz njih izvuče nešto što bi moglo da ga uteši. Ispitivački pogled njegovih tamnih očiju odavao je i drskost i tugu, a po njegovom licu bi se reklo da je stariji nego što je stvarno bio.

Ubrzo posle toga, dok mi se razgovor s njim vrzmao po glavi, primetio sam kako ljubazno i veselo ćaska s domaćinovom ćerkom, koja ga je oduševljeno slušala i gledala u njega kao u neko morsko čudo.

Posle nezgode sa sankama živeo sam povučeno, tako da je taj susret danima obuzimao moje misli i uznemiravao me. Nisam imao dovoljno samopouzdanja da uskratim poštovanje prema superiornijem od sebe, ali sam ipak bio suviše usamljen i jadan da ne bih bio polaskan time što mi je prišao i izrazio komplimente o mojoj muzici. Na kraju sam pomislio da je one večeri bio samo dobro raspoložen i da me je zaboravio. Onda se, na moje iznenađenje, odjednom pojavio kod mene u stanu.

Jedne decembarske večeri, kad je već uveliko zavladao mrak, pevač je pokucao na moja vrata i ušao kao da nije bilo ničeg čudnog u toj njegovoj kasnoj poseti. Bez ikakvog gesta učtivosti, bez uvoda i okolišanja, odmah je prešao na stvar. Morao sam da mu dam svoju pesmu, i pošto je primetio moj iznajmljeni klavir, hteo je odmah da je otpeva. Morao sam da sednem za klavir i da ga pratim, i tada sam prvi put čuo svoju pesmu pravilno otpevanu. Bila je elegična i ganula me je spontano, jer on je nije pevao kao profesionalni pevač nego tiho i kao za sebe. Tekst koji sam prepisao iz jednog časopisa glasio je ovako:

*Da se pri svakom južnom vetru
Lavina s planine pokrene
Grmeći zloslutnim zvucima smrti,
Da li je to Bog tako hteo?*

*Da ja bez ijednog pozdrava
Kroz našu zemlju moram
Moram kao stranac da prolazim,
Da li je to Božja volja?*

*Da li on vidi patnju
I moju jadnu napaćenu dušu?
Ah, Bog je mrtav!
— A ja da živim?*

Kad sam ga čuo kako peva, shvatio sam da mu se pesma svidela.

Ćutali smo neko vreme, a onda sam ga upitao da li bi hteo da pronade greške i predloži mi kako da ih ispravim.

Muot je samo odmahnuo glavom, gledajući u mene tmurnim, ukočenim pogledom.

„Tu nema šta da se ispravlja”, rekao je. „Ne znam da li je kompozicija dobra, ja se uopšte ne razumem u te stvari. Pesma je uzbudljiva i osećajna, a pošto ja ne pišem i ne komponujem, srećan sam ako naiđem na nešto što mi se čini kao da je moje delo, koje mogu sam sebi da otpevam.”

„Tekst nije moj”, dobacio sam mu.

„Nije? Svejedno, tekst je sporedan. Vi ste ga verovatno doživeli, jer u protivnom ne biste napisali muziku za nju.”

Dao sam mu prepis koji sam pripremio još pre nekoliko dana. Uzeo je listove, uvio ih u rolnu i ugurao u džep kaputa.

„Dođite ponekad da me posetite, ako hoćete”, rekao je pruživši mi ruku. Vi živite povučeno i ja ne želim da vas uznemiravam, ali povremeno volim da pogledam u oči pristojnog čoveka.”

Njegove poslednje reči i osmeh ostavili su dubok utisak na mene, sve se slagalo s pesmom koju je on otpevao i s onim što sam do tada znao o njemu. Što sam više razmišljao o svemu tome, sve mi je postajalo jasnije i na kraju sam razumeo tog čoveka. Razumeo sam zašto je došao kod mene, zašto mu se moja pesma svidela, zašto je na mene ostavio utisak da mu skromnost nije vrlina i zašto mi se činio pomalo stidljiv i u isto vreme pomalo drzak. On je patio, nosio u sebi veliku tugu i zbog usamljenosti bio izgledneo kao vuk. Ovu patnju pokušavao je da prikrije ponosom i samoćom, ali mu to nije uspevalo; tražio je čoveka, prijateljski pogled, malo razumevanja i bio spreman da se žrtvuje za to, bar tada sam mislio tako.

Moja osećanja prema Muotu nisu bila sasvim jasna, osećao sam njegove težnje i

njegovu nevolju, ali sam osećao i strah od tog nadmoćnog i okrutnog čoveka koji bi me možda iskoristio i na kraju odbacio. Bio sam suviše mlad i neiskusani s ljudima da bih razumeo i podržao to što mi je otkrio sve o sebi i, kako mi se činilo, što se nije stideo da pokaže svoju tugu i bol. Međutim, shvatio sam da je taj srdačni i iskreni čovek u stvari napušten i da pati. Slučajno sam se setio glasina, nejasnih i polutajnih tračeva mojih kolega. Pričali su o njegovim sjajnim pustolovinama u vezi sa ženama, kojih se ne sećam detaljno, ali sam se, kao kroz maglu, sećao glasina da je bio umešan u neko ubistvo ili samoubistvo.

Kad sam se najzad usudio da upitam jednog školskog druga o tome, pokazalo se da je sve to bilo bezazlenije nego što sam mislio. Muot je, kako se govorkalo, bio u ljubavnoj vezi s jednom damom iz visokog društva koja je pre dve godine izvršila samoubistvo, ali se pevač nije pominjao u toj priči, izuzev u opreznim nagoveštajima. Verovatno je prilikom prvog susreta s tim čudnim i pomalo tajanstvenim čovekom proradila moja mašta i stvorila neki strah od njega. Ipak, bio sam uveren da je doživeo nešto strašno u vezi s tom ljubavi.

Nisam se usuđivao da odem kod njega. Međutim, dugo nisam mogao da se otmem utisku da je Hajnrih Muot napaćeni i razočarani čovek koji je od mene očekivao utehu, pa mi se ponekad činilo da moram da se odazovem njegovom pozivu i pomognem mu, te da bih u protivnom bio nepošteni egoista. Neki čudan osećaj sprečavao me je da ipak odem da ga posetim. Nisam mogao da mu pružim ono što je očekivao od mene; po prirodi sam bio sasvim drugačiji nego što je on bio. Iako sam na svoj način i ja bio usamljen i neprihvaćen, možda i drugačiji od svih ostalih, odvojen od većine ljudi iz okruženja zbog svoje zle sudbine i izražene individualnosti, ja nisam želeo da se diže prašina oko toga. Sve i da je Muot vrlo zao čovek, ja nisam bio takav i duboko u sebi osećao sam otpor prema svemu upadljivom i posebnom, pa sam tako osećao i otpor prema njegovom nadmenom ponašanju; on je bio glumac i pustolov, kako mi se činilo, i možda je njegov život bio sudbinski predodređen da bude tragičan i poznat javnosti. Ja sam, naprotiv, želeo da ostanem u senci, meni nisu pristajali gestikuliranja i nepristojno izražavanje, ja sam bio predodređen da se pomirim sa svojom sudbinom, bar sam tako razmišljao želeći da nađem svoj duševni mir. Na vrata mi je pokucalo jedno ljudsko biće koje sam ja sažaljevaao i čije interese je možda sasvim opravdano trebalo da stavim iznad svojih, ali ja sam želeo svoj mir i nisam ga pustio da uđe. Vredno sam prionuo na svoj posao, ali nisam mogao da odagnam tu mučnu pretpostavku da neko kome je potrebna pomoć pokušava da je dobije od mene.

Budući da nije dočekaao da ga posetim, Muot je, po svom običaju, uzeo stvar u svoje ruke. Dobio sam njegovo pismo napisano velikim širokim slovima, koje je glasilo ovako:

„Dragi gospodine! Jedanaestog januara slavim rođendan, obično zajedno s nekoliko svojih prijatelja. Dozvolite mi da vas pozovem da mu prisustvujete. Bilo bi mi drago kad bismo tom prilikom mogli da čujemo vašu sonatu za violinu. Da li se slažete? Imate li nekog kolegu s kojim biste mogli da svirate, ili da vam pošaljem nekog da vežbate s njim? Štefan Krancl bi rado pristao na to. Svojim dolaskom mnogo biste obradovali

Vašeg Hajnriha Muota.”

Nisam očekivao tako nešto. Trebalo je svoju kompoziciju, o kojoj niko nije znao, da izvedem pred ljudima stručnim za muziku, i da sa samim Kranclom sviram violinu! Postiđen i zahvalan, odgovorio sam mu da prihvatom poziv, a već posle dva dana Krancl me je zamolio da mu pošaljem note. Kad je prošlo još nekoliko dana, pozvao me je da dođem kod njega. Popularni violinista bio je još mlad; uskih ramena, mršav i bled, bio je oličenje virtuoza.

„Tako, znači”, rekao je čim sam ušao kod njega, „vi ste Muotov prijatelj. Da? Hoćemo li da počnemo odmah? Ako se potrudimo, sonatu ćemo, posle dva do tri pokušaja, odsvirati kako treba.”

Dao mi je jednu stolicu, stavio pred mene note za drugu violinu, dao takt i počeo da svira tiho i osećajno, dok mi se sopstveno sviranje, u odnosu na njegovo, činilo nekako blede.

„Ne tako stidljivo!”, doviknuo mi je ne prekidajući sviranje. Odsvirali smo melodiju do kraja.

„Eto, već je dobro!”, rekao je, „šteta što nemate neku bolju violinu. Nije važno, allegro ćemo malo ubrzati kako ljudi ne bi pomislili da sviramo posmrtni marš. Idemo ponovo!”

Tako sam, pun poverenja, pored tog virtuoza odsvirao svoj deo; moja skromna violina s njegovom dragocenom zvučala je sasvim prirodno, kao da je baš tako trebalo da bude; bio sam oduševljen time što je taj mladi čovek neobičnog izgleda tako spontan, gotovo naivan. Kad sam se zagrejao i skupio malo hrabrosti, zatražio sam od njega, ustručavajući se, da izrazi svoje mišljenje o mojoj kompoziciji.

„Morate da pitate nekog drugog, dragi gospodine, ja se baš ne razumem mnogo u to. Pa, ona jeste malo čudna, ali se tako nešto dopada ljudima. Ako se kompozicija bude svidela Muotu, a on je jako probirljiv, moći ćete da budete zadovoljni.”

Davao mi je savete u vezi sa sviranjem i pokazao mi na kojim mestima bi trebalo da promenim nešto. Potom smo se dogovorili da probamo i sutradan, i ja sam otišao kući.

Meni je služilo za utehu to što je čuveni violonista bio tako jednostavan i skroman. Ako on pripada Muotovom društvu, mogao bih i ja da se pridružim u slučaju potrebe. Naravno, on je bio iskusni umetnik, a ja početnik bez neke perspektive. Bilo mi je žao što niko nije hteo otvoreno da se izjasni o mom delu. Bila bi mi draža i najgora kritika od dobronamernih fraza koje u stvari nisu kazivale ništa.

Toga dana bilo je izuzetno hladno, bez izgleda da će biti toplije. Moji drugovi su voleli da idu na klizanje, a prošla je i godina od našeg izleta s Lidi. Za mene to nisu bila srećna vremena, pa sam se radovao što ću veče provesti kod Muota, ali ne zato što sam očekivao nešto posebno od te večeri nego zbog toga što sam tako dugo bio bez prijatelja i bez ikakve razonode. U noći pre jedanaestog januara probudila me je neka neobična buka i gotovo zastrašujuća toplota vazduha. Ustao sam i otišao do prozora, začuđen što više nije hladno. Naglo je naišao jak južni vetar, topao i vrlo vlažan, oluja je nosila guste oblake preko neba, a kroz uske proreze u oblacima blistalo je, blještavim sjajem, nekoliko neobično velikih zvezda. Na krovovima se sneg već bio delimično otopio, a kad sam ujutro izašao, više ga uopšte nije bilo. Ulice i lica ljudi izgledali su nekako drugačije i u svemu se osećao dah preuranjenog proleća.

Ja sam tih dana bio nekako opijen, kao u lakoj groznici, delimično zbog južnog vetra i sparnog vazduha, a delimično od velikog uzbuđenja u iščekivanju večeri. Učestalo sam posezao za svojom sonatom, odsviravši neki njen deo da bih je opet ostavio u stranu. Čas mi se činilo da je ona zaista lepa, što me je činilo srećnim i ponosnim, čas mi izgledala ništavna, rascepkana i nejasna. Da ta poseta nije bila zakazana za isto veče, ne znam kako bih podneo i izdržao to uzbuđenje i neizvesnost. Uostalom, nisam znao da li se radujem ili plašim te večeri.

Kad je došlo vreme, obukao sam kaput, uzeo violinu i pošao u Muotov stan. Daleko u predgrađu u jednoj nepoznatoj ulici i na neutabanom putu, po mraku sam jedva našao Muotovu kuću; bila je nasred jedne velike bašte, izgledala oronulo i napušteno. Iza nezaključane kapije napao me je veliki pas kojeg je s prozora neko

pozvao da se vrati, i koji me je režeći dopratio do Muotovih vrata.

Tu me je dočekala jedna sitna starica uplašenog pogleda, uzela moj kaput i uvela me u dobro osvetljeni hodnik.

Kako je violinista Krancl stanovao vrlo otmeno, očekivao sam više raskoši i kod Muota jer je on bio bogat. Iz hodnika prošao sam kroz više prostranih prostorija, prevelikih za jednog samca koji je uz to i retko kod kuće. Sve ostalo bilo je vrlo jednostavno, u stvari, ne jednostavno nego nabacano i neuređeno. Nameštaj je bio delom star i očigledno je pripadao toj kući, a tu su bile i nove stvari, nasumice kupovane i aljkavo raspoređene. Jedino je osvetljenje bilo raskošno. Umesto gasa gorele su velike količine belih sveća, u jednostavnim lepim svećnjacima od cinka, a u glavnoj prostoriji bili su neka vrsta lusteri, jedan skromni mesingani obroč sa svećnjacima u kojima su gorele mnogobrojne sveće. Tu je bio smešten najvažniji deo nameštaja — jedan vrlo lepi klavir.

U prostoriji u koju su me uveli bili su neki ljudi koji su razgovarali. Odložio sam violinu i pozdravio gospodu; neki su otpozdravili klimnuvši glavama i ponovo se okrenuvši prema sagovornicima, a ja sam, potpuno izgubljen, stajao po strani. Sada je došao do mene Krancl, koji je bio u društvu i nije me primetio odmah, pružio mi ruku i upoznao me sa svojim poznanicima. „Ovo je naš novi violinista”, rekao im je, a mene je upitao da li sam doneo violinu. Zatim je doviknuo u drugu sobu: „Hej, Muote, stigao je ovaj sa sonatom!”

Sada je i Hajnrih Muot ušao u sobu, srdačno me pozdravio i poveo me u salu sa klavirom. Bila je topla i raskošna, a jedna lepa žena u beloj haljini ponudila mi je čašu šerija. Bila je to jedna glumica iz državnog pozorišta, i, na moje veliko iznenađenje, primetio sam da među zvanicama nema nijednog Muotovog kolege, dok je glumica bila jedina žena među gostima.

Pošto sam svoju čašu pića brzo ispio, što zbog zbunjenosti, što zbog podsvesne želje da se ugrejem posle večernje šetnje po kiši, ona mi je ponovo napunila čašu ne obazirući se na moje nećkanje: „Uzmite samo, neće vam škoditi. Tek posle muzike dobićemo nešto da pojedemo. Poneli ste violinu i sonatu, zar ne?”

Odgovorio sam joj kratko. Bio sam u nedoumici jer nisam znao u kakvom je odnosu ta žena s Muotom. Izgledalo je kao da je ona domaćica ove kuće. Bila je prava lepotica, kao i sve ostale devojke kojima je pevač obično bio okružen, što sam i kasnije primetio u toku druženja s njim kao svojim novim prijateljem.

U međuvremenu su se svi okupili u muzičkoj sali. Muot je postavio stalak za

note, seli smo i uskoro sam, zajedno s Kranclom, počeo da sviram. Svirao sam loše i bez emocija; povremeno, na nekoliko sekundi, postao bih svestan da sviram s Kranclom i da je to ono dugo očekivano večer, da je prisutan jedan uski krug poznavalaca muzike i razmaženih muzičara kojima smo izvodili svoju sonatu. Tek kad smo počeli da sviramo rondo, primetio sam kako Krancl divno svira, ali sam još uvek bio zbunjen i nisam mogao da se koncentrišem na muziku, stalno sam mislio na nešto drugo i odjednom mi je palo na pamet da nisam čestitao rođendan Muotu.

Kad smo odsvirali sonatu, lepa dama je ustala, uzela mene i Krancla za ruke, povelala nas i otvorila vrata jedne manje sobe gde nas je dočekaio postavljene stolicama s cvećem i flašama vina.

„Najzad!”, doviknuo je jedan od prisutnih. „Ja sam gotovo umro od gladi.”

Lepa dama je dodala: „Vi ste jedno čudovište. Šta će misliti kompozitor?”

„Koji kompozitor? Da li je i on prisutan?”

Žena je pokazala na mene: „Eno ga, sedi tamo.”

Gledao je u mene i smejao se. „To ste mogli i ranije da mi kažete. Uostalom, vaša muzika je vrlo lepa. Samo, kad je neko gladan...”

Počeli smo da jedemo. Tek što je supa bila sklonjena sa stola i bilo posluženno belo vino, Krancl je podigao svoju čašu, nazdravio i čestitao domaćinu rođendan. Muot je ustao odmah posle zdravice: „Dragi Krancl, ako si mislio da ću sada ja održati govor o tebi, prevario si se. A sve prisutne bih zamolio da više ne održavamo govore. Ako slučajno bude morao da se održi neki govor, ja ću preuzeti taj zadatak. Zahvaljujem se našem mladom prijatelju za njegovu sonatu, predivna je. Možda će naš Krancl jednoga dana biti srećan ako dobije priliku da svira Kunove kompozicije, što bi bilo poželjno, jer je on zaista razumeo sonatu. Nazdravljam kompozitoru, kao i prijateljstvu s njim!”

Nazdravljalo se i smejalo se, i to me je malo izvuklo iz letargije, a ubrzo je i vino počelo da utiče na dobro raspoloženje za stolom, pa je usledilo veselje kojem sam se i ja predao s uživanjem. Već dugo, u stvari poslednjih godinu dana, nisam bio tako zadovoljan i opušten. Sada su mi smeh, vino, zveckanje čaša pri nazdravljanju, pričanje uglas i pogled na jednu lepu veselu ženu otvorili vrata sreće, i ja sam neprimetno utonuo u opuštenu i veselu atmosferu neobaveznog ćaskanja s ljudima nasmejanih lica.

Ubrzo smo ustali od stola i vratili se u muzičku salu gde se zabava nastavila uz

cigare i vino. Jedan mirni čovek, koji nije govorio mnogo i čije ime nisam znao, došao je do mene i pohvalio moju sonatu, na koju sam u tim trenucima već bio zaboravio. Onda je glumica započela razgovor sa mnom, zatim nam se pridružio i Muot. Mi smo ponovo nazdravili u ime našeg prijateljstva i on je odjednom rekao, sevajući svojim tmurnim ironičnim očima: „Sada znam šta vam se desilo.” Posle toga se obratio lepotici: „On je na sankanju slomio kosti za ljubav jedne lepe devojke.” Ponovo se obratio meni: „Baš lepo! U trenutku kad je ljubav najlepša, čista i bez mrlja, čovek se surva s brda. Za to je vredelo žrtvovati jednu zdravu nogu.” Smejući se, ispio je svoju čašu i odmah posle toga, namrgođen i zamišljen, rekao je: „Kako ste došli na ideju da komponujete?”

Ispričao sam mu sve od svog dečačkog doba pa do sada, kako sam počeo da se bavim muzikom, ispričao mu o prošlom letu, o mom bekstvu u planine, o svojoj pesmi i sonati.

„Da”, rekao je tiho. „Ali zašto vam to čini zadovoljstvo? Tuge se ne možete osloboditi tako što ćete je ispisati na hartiji.”

„To mi i nije cilj”, odvratio sam. „Ničega ne želim da se oslobodim izuzev slabosti i neslobode. Voleo bih da osetim da tuga i sreća potiču iz istog izvora, i da su oni pokretači iste snage i takta te iste muzike, i da je svaki od njih lep i neophodan.”

„Čoveče”, uzviknuo je Muot, „ubogaljili ste svoju nogu! Možete li to da zaboravite uz pomoć muzike?”

„Ne, a zašto bih? Ionako ništa ne mogu da promenim „Niste li očajni zbog toga?”

„To me ne raduje, ali se i nadam da me nikada neće dovesti do očajanja”

„Znači da ste vi srećan čovek. Ja ne bih dao svoju nogu a da za uzvrat dobijem ovakvu sreću. Tako je, dakle, bilo... Ispričali ste mi sve o svojoj muzici? Gledaj, Marion, to je magija umetnosti o kojoj se piše u mnogim knjigama.”

Odgovorio sam mu ljutito: „Nemojte tako govoriti! Ni vi ne pevate samo zbog zarade, već u pevanju pronalazite zadovoljstvo i utehu! Zašto se rugate meni a ujedno i samome sebi? Smatram da to nije u redu.”

„Smirite se”, rekla mi je Marion, „inače će se razbesneti.” Muot je pogledao u mene. „Neću se razbesneti. Čovek je sasvim u pravu. Ali to s nogom ne može biti toliko loše, jer vas u tom slučaju ni bavljenje muzikom ne bi utešilo. Vi ste jedan zadovoljan čovek, jedan od onih koji, bilo šta da im se desi, uvek ostaju

zadovoljni. Međutim, ja u to nikad nisam verovao.” Skočio je sa stolice, sav razjaren. „Nisam verovao jer nije istina! Komponovali ste pesmu o lavini, a to nisu mogli biti ni uteha ni zadovoljstvo, to je bilo očajanje, jeste li razumeli?”

Neočekivano je seo za klavir, a u sobi je nastala tišina. Počeo je da svira pa se zabunio, onda je izostavio uvod i otpevao pesmu. Ona je zvučala drugačije nego tada kad je pevao kod mene, i ja sam primetio da ju je on otada više puta pevao i uvežbao. Ovoga puta je pevao punim glasom; njegov duboki bariton, koji mi je bio poznat s pozornice, sada je snagom i emotivnim nabojem učinio da se zaboravi neobjašnjiva tuga kojom je pevao tu pesmu.

„Pesmu je komponovao ovaj čovek, kako on kaže, iz puke zabave, on nije očajan već je potpuno zadovoljan svojom sudbinom!”, uzviknuo je pokazujući rukom na mene; od gneva i sramote, oči su mi bile pune suza, sve oko sebe video sam kao kroz koprenu, i da bih prekinuo to mučenje, ustao sam, s namerom da odem.

Tada su me otpozadi uhvatile male ali jake ruke i blago me povukle natrag u fotelju, milujući me polako i nežno po kosi. Osetio sam blagi talas topline, zatvorio oči i ugušio suze. Kad sam otvorio oči i pogledao ispred sebe, video sam Hajnriha Muota. Činilo se da ostali ništa nisu primetili i da nisu obraćali pažnju na tu scenu; pili su vino i smejali se.

„Ne budite dete!”, rekao mi je Muot tiho. „Ako neko napiše ovakve pesme, morao bi da bude iznad toga i to ne bi više trebalo da ga dira. Međutim, žalosno je kad je čoveku neko simpatičan, a taj, tek što su zajedno, odmah počinje da se prepire s njim.”

„U redu je”, rekao sam zbunjeno. „Sada bih ipak želeo da idem kući. Ono što je večeras bilo najlepše, već je prošlo.”

„Dobro, ne želim da vas prisiljavam da ostanete. Kako mi se čini, mi ostali ćemo se opiti. Vi ćete biti tako ljubazni da povedete sa sobom Marion. Ona stanuje u kvartu Inern Graben, što je vama usput.”

Lepa dama ga je pogledala ispitivački. „Hoćete li?”, upitala me je, i ja sam ustao. Pozdravili smo se samo s Muotom. U predsoblju nam je jedan za to veče unajmljeni sluga pridržao kapute, posle čega se, sva sanjiva, pojavila ona mala starica i velikim fenjerom nam osvetlila put do kapije. Vetar, još uvek blag i topao, odnosio je guste tamne oblake i duvao kroz ogolele krošnje drveća.

Nisam se usudio da ponudim Marion da me uhvati podruku, ali je ona to učinila bez pitanja i, zabacivši glavu, udahnula noćni vazduh i pogledala me radoznalo i s

poverenjem. Učinilo mi se da još uvek osećam njene nežne ruke kako me miluju po kosi. Koračala je polako i izgledalo je kao da pokušava da me vodi.

„Tamo stoje fijakeri”, rekao sam. Bilo mi je neprijatno što ona mora da se prilagodi mojim šepajućim koracima, i patio sam zbog toga što sam morao da hramljem pored te živahne i snažne vitke žene.

„Ne”, rekla je ona, „treba da idemo još jednu ulicu dalje.” Nastojala je da hoda vrlo polako; da sam postupio u skladu s onim što sam želeo i predao se svojim osećanjima, ja bih je još više privukao sebi. Ali ovako, budući da su me razdirali patnja i gnev, izvukao sam svoju ruku iz njene, a kad me je pogledala začuđeno, rekao sam: „Ne valja ovako. Izvinite, ali ja moram da hodam sam.”

Nastavila je da hoda pored mene, saosećajno i polako, a sve što je meni bilo potrebno bili su uspravan hod na sigurnim nogama i svest o fizičkom zdravlju; da sam sve to imao, učinio bih i rekao sve suprotno od onoga što sam činio i govorio. Bio sam ćutljiv i osoran, nisam mogao drugačije jer bih ponovo zaplakao i čeznuo da osetim kako me njene ruke miluju po kosi. Poželeo sam da jednostavno zamaknem u najbližu sporednu ulicu i tako pobegnem od te žene.

Nisam hteo da ona polako hoda zbog mene, da me poštedi i sažaljeva.

„Da li se ljutite na njega?”, progovorila je najzad.

„Ne. To je bilo glupo od mene. Nisam ga još ni upoznao čestito.”

„Žao mi je što je takav. Ima dana kad ga se plašim.”

„Zar i vi?”

„Ja pogotovo. Pritom nikome ne čini veće zlo nego samome sebi. On ponekad mrzi samoga sebe.”

„Ah, on samo hoće da bude interesantan!”

„Šta ste rekli?!”, uzviknula je zapanjeno.

„Da je on komedijant. Zašto mora da se ruga i sebi i drugima? Zašto mora taj intrigant da izvrgava ruglu neku njemu stranu osobu, otkrivajući drugima tajne iz privatnog života te osobe?”

Malopredašnji gnev osećao se i u mom načinu izražavanja. Bio sam spreman da grdím i ponižavam čoveka koji mi je zadao bol i kojem sam, nažalost, zavideo. Moje poštovanje prema toj dami takođe je splasnulo, i to zato što je branila Muota i zato što se otvoreno postavila na njegovu stranu. Zar nije bilo dovoljno to što je pristala da bude jedina žena na večernjem bančenju u društvu neženja? Nisam

navikao na tako veliku slobodu u tim stvarima, i pošto sam se stideo što sam uprkos tome ipak čeznuo za tom lepom ženom, bilo mi je lakše da započnem svađu s njom, nego da i dalje trpim njeno sažaljenje. Čak i ako bi me možda smatrala nevaspitanim i pobjegla od mene, i to bi bilo bolje nego da ostane pored mene samo zato što me sažaljeva.

Onda mi je stavila ruke na rame. „Dosta”, rekla je blagim glasom koji mi je prodirao do dna srca, „prestanite da govorite takve stvari! Šta vam je? Vas su povredile dve Muotove reči zato što niste bili sposobni ili dovoljno hrabri da mu se suprotstavite, a sada kad ste ljuti i daleko od njega, napadate ga preko mene! Trebalo bi da odem i da vas ostavim samog.”

„Izvolite, idite ako hoćete. Ja sam samo rekao ono što mislim.”

„Nemojte lagati! Vi ste se odazvali njegovom pozivu da ga posetite, svirali ste kod njega, videli ste koliko on voli vašu muziku, to vas je obradovalo i ohrabrilo, a sada, kad ste ljudi i ne možete podneti da vam nešto zameri, počinjete da govorite ružno o njemu. Ne smete to da činite, ali dobro, pripisaću to uticaju vina na vas.

Činilo mi se da je ipak shvatila o čemu je reč i da moj gnev nije posledica uticaja vina. Njeno ponašanje se promenilo pre nego što sam uspeo da kažem nešto u svoju odbranu. Bio sam bespomoćan.

„Vi još ne poznajete Muota”, nastavila je. „Zar niste čuli kako je večeras pevao? Nasilan je i okrutan, ali uglavnom prema samome sebi. On je jadan i haotičan, čovek s puno energije, ali pred sobom nema određeni cilj. U nekim momentima želi da osvoji ceo svet, ali ono što uspe da uradi samo je kao kap vode u moru. On pije ali nikada nije pijan, ima puno žena ali nikad nije srećan, on tako divno peva a sebe ne smatra umetnikom. Vređa nekoga koga voli, ponaša se kao da mrzi sve one koji su zadovoljni, ali to je mržnja prema samome sebi, jer on nikako ne uspeva da bude zadovoljan. Jednostavno je takav; i prema vama je bio ljubazan na svoj način.”

Ja sam i dalje tvrdoglavo ćutao.

„Možda vam on nije potreban, vi imate svoje prijatelje. Ali ako primetimo da čovek pati i da je u toj svojoj patnji nepodnošljiv, trebalo bi da imamo malo više obzira prema njemu.”

Da, pomislio sam, trebalo bi da je tako.

Postepeno, kako me je noćna šetnja osvežavala, doduše s još otvorenom ranom

na srcu koje je i samo vapilo za pomoć, sve više sam razmišljao o Marioninim rečima i o svom glupom ponašanju večeras, i shvatio sam da sam bednik koji traži opravdanje za svoje nerazumno ponašanje. Kad je prestalo dejstvo vina, obuzelo me je neko neprijatno osećanje kojeg sam pokušao da se oslobodim tako što sam jedva razgovarao s tom lepom ženom koja je, i sama uzbuđena i s neizvesnošću u pogledu svojih emocija, hodala pored mene kroz polumračne ulice gde se povremeno video odsjaj fenjera na crnoj vlažnoj površini asfalta.

Setio sam se da sam ostavio svoju violinu u Muotovoj kući; u međuvremenu sam se ponovo zaprepastio i bio uplašen zbog svega što se dešavalo te večeri. Nije bilo onako kako sam očekivao i zamišljao da će biti. Taj Hajnrih Muot i violinista Krancl, kao i lepa Marion koja je u pozorištu igrala uloge kraljica, bili su sišli sa svojih pijedestala. Na vrhu Olimpa više nisu obitavali bogovi i sveci nego obični ljudi; jedan mali i smešan, drugi utučen i sujetan, Muot bedan u grozničavom i glupom samokažnjavanju, visoka žena tako mala i jadna, dobroćudna i naviknuta na patnju, u ulozi ljubavnice jednog temperamentnog čudaka koji ni u čemu ne nalazi zadovoljstvo. Čini mi se da sam se i ja promenio; više nisam bio obični pojedinac nego deo društva, u svakome sam video brata i neprijatelja; nisam mogao da volim jednog a da prezirem drugog, nego sam se stideo što ih ne razumem i prvi put sasvim jasno video u svojoj bezbrižnoj mladosti da nije jednostavno prolaziti kroz život mrzeći jednu a voleći drugu osobu, diveći se jednoj osobi a potcenjujuću drugu, već da je sve međusobno povezano i da u nekim trenucima ne postoje razlike između svega toga.

Pogledao sam u ženu koja je išla pored mene; sada je i ona ćutala kao da je osećala da je ponešto ipak drugačije od onoga što je mislila i govorila.

Najzad smo stigli do njene kuće. Pružila mi je ruku koju sam ja nežno prihvatio i poljubio. „Laku noć!”, rekla je srdačno, ali bez osmeha na usnama.

Čim sam stigao kući, legao sam, ni sam ne znam kako, i odmah zaspao, a ujutro sam spavao duže nego obično. Ustao sam kao marioneta, odvežbao obaveznu jutarnju gimnastiku, oprao sam se i obukao; tek kad sam video svoj kaput na naslonu stolice i video da nema moje futrole s violinom, setio sam se prethodne večeri. Pošto sam se dobro naspavao, osećao sam se mnogo bolje nego sinoć. Nisam mogao da se setim kako je sve proteklo, u sećanju su mi ostali samo mali fragmenti događaja koji su me lično doticali i čudio sam se da ništa nije uticalo na mene i što sam isti kao što sam uvek bio.

Hteo sam da radim, ali moja violina bila je kod Muota. Izašao sam iz kuće i

besciljno hodao ulicom, a onda sam odlučio da pođem istim putem kao juče i tako stigao do Muotovog stana. Još sam kod baštenske kapije čuo kako peva; pas me je opet napao, a starica koja je ubrzo izašla jedva je uspela da ga zadrži.

Pustila me je u kuću. Rekao sam joj da sam došao samo da uzmem svoju violinu i da ne želim da uznemiravam gospodina. U predsoblju je stajala moja futrola, zajedno s violinom i notama. Verovatno ju je Muot ostavio ovde pošto je pretpostavljao da ću doći po nju. Pevao je glasno, čuo sam kako u susednoj sobi čas lagano hoda, čas zastaje i svira na klaviru. Njegov glas je bio čist i jasan, dominantniji nego što je bio kad sam ga često slušao kad je pevao na pozornici. Vežbao je neku meni nepoznatu ulogu, ponavljajući je često.

Uzeo sam svoje stvari i već hteo da pođem. Bio sam staložen i više nisam razmišljao o jučerašnjim događajima. Ipak, bio sam radoznao da vidim da li je Muot isti kao juče, pa sam se približio vratima i nesvesno se dohvatio kvake, pritisnuo je i otvorio vrata.

Muot se okrenuo ne prekidajući pevanje. Bio je u jednoj vrlo dugoj beloju finoju košulji, izgledao je kao da se upravo okupao. Bilo mi je neprijatno što sam ga tako iznenadio. Činilo mi se da nije bio začuđen što sam ušao ne pokucavši na vrata, i kao da nije svestan činjenice da nije obučen. Ponašao se sasvim normalno, pružio mi je ruku i upitao: „Da li ste već doručkovali?” Odgovorio sam da jesam, a zatim je on seo za klavir.

„I ja treba da igram tu ulogu! Poslušajte samo tu ariju! Ona je loša! Izvodi se u Državnoj operi, s Bitnerom i Duelijem! Ali to vas ne interesuje, a iskreno rečeno, ni mene. Kako ste? Da li ste se oporavili? Niste dobro izgledali juče kad ste otišli odavde. Još ste i bili ljuti na mene. Bolje bi bilo da ne počinjemo da pričamo o glupostima.”

Odmah posle toga, pre nego što sam uspeo da mu odgovorim, nastavio je: „Da znate, Krancl mi ide na živce, ne želi da svira vašu sonatu.”

„Ali on ju je juče svirao!”

„Hteo sam reći da neće da je svira na koncertu. Pokušao sam da ga nagovorim, ali nije pristao. Bilo bi dobro kad bi se ona izvela sledeće zime na nekom prepodnevnom koncertu. Znao, Krancl nije glup, samo je lenj. On uvek svira muziku poljskih kompozitora, nekog inskija i ovskija, te nerado uči nešto novo.”

„Ne verujem”, dodao sam, „da se sonata uklapa u neki koncert, nisam ni pomislio na tako nešto. Ona još nije doterana tehnički.”

„Kakve to veze ima?! Vi i vaša umetnička savest! Mi nismo savršeni, neki izvode i loše kompozicije, kao na primer Krancl. Ali ja imam jednu novu ideju. Morate da mi date svoju ariju, i ubuduće komponujte još više sličnih! Na proleće odlazim odavde. Dao sam otkaz i odlazim na jedan duži odmor, a u međuvremenu nameravam da priredim nekoliko koncerata, ali s nečim novim, ne opet Šuberta, Volfa i Leva, ne ono što često slušamo, nego nove i nepoznate arije, makar nekoliko takvih kao što je vaša Lavina. Šta mislite o tome?”

Svidela mi se ideja da Muot javno peva moje kompozicije, smatrao sam da bi mi to pomoglo da postanem poznat i da bi mi to bila vrata koja vode ka slavi i sjajnoj budućnosti. I baš zbog toga sam hteo da budem obazriv jer nisam želeo da iskoristim Muotovu dobrotu niti da se suviše vezujem za njega. Činilo mi se da on silom hoće da me veže za sebe, da vlada mnome i, u prenosnom smislu, da me siluje. Zato nisam pristao na to.

„Videću”, rekao sam. „Vrlo ste ljubazni prema meni, ali ne mogu ništa da vam obećam. Ja sam pri kraju studija i moram da se potrudim da dobijem dobre ocene. Neizvesno je da li bih jednoga dana mogao da radim kao kompozitor, jer ja sam prvenstveno violinista i treba da gledam da blagovremeno nađem neko zaposlenje.”

„Ah da, to sve treba da uradite. Ali i pored toga moglo bi vam se desiti da dobijete inspiraciju za još jednu takvu ariju koju biste dali meni, zar ne?”

„Dobro. Ja, naravno, ne znam zašto se vi toliko angažujete oko mene.”

„Da li me se plašite? Meni se jednostavno sviđa vaša muzika i želim da je pevam jer smatram da bih imao neke koristi od toga; kao što vidite, to je čisto koristoljublje s moje strane.”

„U redu, ali zašto govorite sa mnom tako, mislim, kao juče?” „Ah, jeste li još uvek uvređeni? Šta sam u stvari rekao? Ne sećam se više. U svakom slučaju nisam želeo da postupim tako loše prema vama, a izgleda da jesam. Mogli ste se braniti! Svako govori kako zna i može, a to se mora međusobno tolerisati.”

„Slažem se s vama, ali vi činite upravo suprotno od toga, vi me izazivate i ne odobravate ono što ja kažem. Vi stavljate u prvi plan stvari na koje ja nerado mislim i koje želim da održim u tajnosti, i još mi i to prebacujete. Čak mi se rugate zbog moje ukočene noge!” Hajnrih Muot je rekao tiho: „Da, da. Ljudi se razlikuju među sobom. Jedni podivljaju ako im se kaže istina, a drugi opet ne podnose prazne fraze. Vas je naljutilo to što nisam pokazao lažno poštovanje prema vama, a

mene je iznerviralo to što ste toliko tajanstveni i što ste se branili pokušavajući da me obmanete lepim frazama vezanim za nalaženje utehe u umetnosti.”

„To je tačno, tako sam i mislio, samo što ja nisam navikao da govorim o tome. A o drugim stvarima ne želim da govorim. Kako se ja osećam i da li sam tužan i očajan, o mojoj nozi i mojoj invalidnosti — sve to želim da zadržim za sebe; nikome ne dozvoljavam da me izaziva i da me zbog toga ismejava.”

Muot je ustao.

„Idem brzo da se obučem. Vi ste jedan čestiti čovek, što ja, nažalost, nisam. Bolje da ne govorimo mnogo o tome. Zar uopšte niste primetili da ste mi vrlo simpatični? Sačekajte malo, sedite za klavir dok se ja obučem. Zar vi ne pevate? Ne? Biću gotov za šest minuta.”

Posle kraćeg vremena vratio se iz sporedne prostorije, potpuno obučen.

„Sada idemo u grad da ručamo zajedno”, rekao je nonšalantno. Nije pitao da li ja to želim; on je rekao: „Idemo”, i mi smo otišli. Koliko god me je njegovo ponašanje nerviralo, svidelo mi se što je bio jači od mene. Osim toga, ponekad je njegov način govora bio hirovit i detinjast, što mu je dobro pristajalo.

Od toga dana često sam viđao Muota. Slao mi je ulaznice za operu, ponekad me zamolio da sviram kod njega. Nije mi se sviđalo sve i uvek, ali sam i ja dozvoljavao sebi dosta toga a da se on zbog toga nije ljutio na mene. Među nama se razvilo prijateljstvo, u ono vreme moje jedino, i počeo sam da strepim od dana kad bude otišao. On je stvarno dao otkaz, i pored svih molbi i ponuđenih ustupaka nije hteo da se predomisli. Povremeno je nagoveštavao da će možda na jesen dobiti poziv da nastupi na jednoj velikoj pozornici, ali su pregovori privremeno bili prekinuti. U međuvremenu je stiglo proleće.

Jednoga dana bio sam pozvan kod Muota na poslednje momačko veče koje je on priredio. Nazdravili smo za ponovni susret i za budućnost i ovoga puta nije bila prisutna nijedna žena. Muot nas je u zoru ispratio do baštenske kapije, mahao nam i vratio se, drhteći od hladnoće, u svoj poluispražnjeni stan dok ga je pratio pas koji je skakutao i lajao. Meni se činilo da sam u tom periodu svog života stekao dosta iskustva; smatrao sam da dovoljno poznajem Muota da bih mogao sa sigurnošću da kažem da će nas on ubrzo zaboraviti, i tek sada shvatio sasvim jasno i sigurno, da sam zavoleo tog namćorastog ćudljivog i dominantnog čoveka.

Zatim je i za mene došao dan odlaska. Još jednom sam posetio mesta i ljude koje sam želeo da zadržim u lepom sećanju; otišao sam planinskom stazom gore u

brda, s litice gledajući u ponor, a i da nisam posetio to mesto, sigurno ga nikada ne bih zaboravio.

Onda sam otputovao kući, u susret jednoj nejasnoj, i verovatno, dosadnoj budućnosti. Nisam imao zaposlenje, nisam mogao samostalno da održavam koncerte, kod kuće me čekaju, na moju nesreću, samo pojedini učenici kojima je trebalo da dajem časove sviranja na violini. Čekali su me i roditelji koji su bili dovoljno bogati da nisam morao ni o čemu da se brinem, i dovoljno fini i dobroćudni da mi ne dosađuju ispitujući me o mojim planovima za budućnost. Ali da ja ovde neću dugo izdržati, to sam znao odmah na početku.

O tih deset meseci koliko sam bio kod kuće i davao časove trojici učenika, zbog čega nisam bio nimalo nesrećan, o tome ne bih imao ništa da vam ispričam. I ovde su živeli ljudi, i tu se svaki dan dešavalo nešto, ali ja sam prema svemu tome osećao samo neku vrstu prijatne ravnodušnosti. Ništa me nije uzbuđivalo i ništa me nije zanimalo. S druge strane, preživljavao sam neka uzvišena osećanja svirajući potajno, i kad mi je ceo moj život izgledao stran, i kad mi je od svega ostao samo nagon za sviranjem, što me je nesnosno mučilo dok sam davao časove sviranja na violini, i zato mislim da sam sigurno bio loš učitelj.

Ali posle toga, pošto sam izvršio svoju dužnost, ili kad sam lukavstvom i lažima uspeo da odložim časove violine, utonuo sam duboko u nestvarne divne snove, gradio sam, kao neki mesečar, peščane zamkove i čudnovate kule u vazduhu, i duboko osenčene kupole, kroz koje se, kao mehuri od sapunice, lebdeći širio i uzdizao blagi zvuk muzike.

Dok sam se ja kretao u nestvarnim sferama, zbog čega su me moji nekadašnji prijatelji napustili a moji roditelji se zabrinuli, u meni su se pojavila osećanja koja su bila još jača i mnogo snažnija nego pre godinu dana; posledice sanjalačke, davno prošle, naizgled izgubljene godine, bile su kao zrelo mirisavo divno voće koje je u velikim količinama padalo s drveća, jedno za drugim, koje sam ja skupljao s nepoverenjem i oklevajući. Počelo je s jednom arijom, zatim je sledila jedna kompozicija za violinu, posle toga jedan gudački kvartet, i kad sam za nekoliko meseci uspeo da komponujem još nekoliko arija i ostvario više projekata sa simfonijskim temama, shvatio sam to samo kao početak i eksperiment, a u dubini duše pomišljao na neku simfoniju, dok sam u najsmelijim trenucima pomišljao i na neku operu! U međuvremenu sam pisao dirigentu ponizna pisma u kojima sam mu poslao i preporuke mog učitelja i skromno ga zamolio da misli na mene čim bude bilo slobodno kakvo mesto violiniste. Dobijao sam kratke učtive odgovore, koji su

počinjali sa: „Poštovani gospodine”, ponekad nisam ni dobio odgovor, a ni posao nisam uspeo da dobijem. Onda sam bio utučen dan ili dva, savesno održavao časove svojim učenicima i ponovo pisao ponizna pisma.

Odmah posle toga setio sam se da imam u svesti dosta muzičkih ideja za koje moram da napišem note, i tek što sam počeo da komponujem, nisam više pisao pisma dirigentu, i nisam više ni pomišljao na pozorište i orkestar, jer ono što sam sada radio pričinjavalo mi je zadovoljstvo i potpuno ispunjavalo moj život.

Međutim, te uspomene ne mogu da se opišu tako jednostavno. Kakav je taj čovek u dubini svoje duše, kako odrasta i stari i kako se razboljeva i umire, sve to je nemoguće opisati. Život jednog radnog čoveka suviše je jednostavan, interesantne su samo životne putanje i sudbine neradnika. Iako su mi ostala mnoga sećanja iz tog vremena, ništa ne mogu da kažem o tome jer sam tada bio isključen iz ljudskog i društvenog života. Samo mi je jedan čovek bio blizak i njega ne smem da zaboravim. Bio je to profesor Loe.

Jednom sam, krajem jeseni, otišao u šetnju. Bilo je to u južnom delu grada gde nisu živeli bogati ljudi nego prosečno situirani građani i penzioneri koji su stanovali u lepim kućicama s jednostavnim baštama. Neki talentovani mladi arhitekta sagradio je mnoge lepe zgrade koje sam takođe želeo da pogledam.

Bilo je toplo tog poslepodneva, neobrani orasi opadali su s drveća, bašte i nove male kuće bile su obasjane suncem. Dopale su mi se te lepe jednostavne građevine, posmatrao sam ih s nonšalantnom radoznalošću, i pitao se kako to da ovi mladi ljudi, na početku svoje mladosti, koji još ne pomišljaju na kuću, dom i porodicu, poseduju tako nešto. Lepe bašte u toj ulici izazivale su neki topli ugodni osećaj; koračao sam polako i usput počeo da čitam imena vlasnika ispisana na sjajnim mesinganim pločicama koje su bile pričvršćene na baštenske kapije.

Na jednoj od njih stajalo je *Konrad Loe*, i to ime mi se učinilo poznato. Zastao sam, počeo da razmišljam, i onda se setio da se jedan od mojih nastavnika tako zvao. Istoga trenutka počele su da mi naviru uspomene iz starih dana, osećao sam se čudno, i onda su u svesti počela da mi se pojavljuju i mnogobrojna lica — učitelja i školskih drugova, njihovih nadimaka i doživljaja s njima. I dok sam tamo stajao i smeškajući se posmatrao mesinganu pločicu, uspravio se jedan čovek koji je sagnut radio nešto oko obližnjeg žbuna ribizle, približio mi se i pogledao u lice.

„Da li ste hteli kod mene?“, upitao je; to je bio Loe, nastavnik Loe iz gimnazije, kojeg smo mi nazivali Loengrin.

„Ne, u stvari”, odgovorio sam, podigavši svoj šešir u znak pozdrava. „Nisam znao da stanujete ovde... Ja sam vaš nekadašnji učenik.”

On me je pogledao malo bolje, posmatrao me od glave do pete i onda se setio mog imena. Nije me prepoznao po licu, nego po mojoj ukočenoj nozi, pošto je on, naravno, znao za moj udes. Pozvao me je unutra. Bio je obučen u košulju dugih rukava, opasan zelenom baštenskom keceljom; nije se nimalo promenio ni ostario. Izgledao je svež i vitalan. Prošetali smo kroz malu urednu baštu, a onda me je doveo do jedne otvorene verande, gde smo seli.

„Nikad vas ne bih poznao”, rekao je iskreno. „Nađam se da me se sećate po dobrom.”

„Ne baš sasvim”, nasmejao sam se. „Jednom ste me kaznili zbog nečega za šta nisam bio kriv, a moje pravdanje nazvali ste lažima. Bilo je to u četvrtom razredu.”

Pogledao me je pomalo zabrinuto. „Ne smete mi zameriti... Žao mi je, stvarno. Nastavnicima se događa, i pored najbolje volje, da se nešto ne složi i začas iskrсне neka nepravda. Znam i za gore slučajeve od vašeg. Između ostalog sam i zbog toga otišao iz škole.”

„Zar više niste zaposleni?”

„Nisam, već odavno. Razboleo sam se, a kad sam ozdravio, moja gledišta su se toliko promenila da sam se pozdravio i napustio službu. Jako sam se trudio da budem dobar predavač, ali nisam bio dobar, za to čovek treba da bude rođen. I, tako, digao sam ruke od škole i otada mi je dobro.”

To se i videlo po njemu. Ja sam ga i dalje ispitivao, ali on je hteo da čuje i moju priču, pa sam mu je ukratko ispričao. Nije mu se sasvim dopadalo što sam postao muzičar, ali je zbog nesreće koja me je zadesila imao neko prijateljsko i blago saosećanje, što mi nije smetalo. Pokušavao je pažljivo da dozna kako mi je uspelo da se utešim, i nije bio zadovoljan mojim polovičnim odgovorima. Svojim tajanstvenim ponašanjem, oklevajući ali s nestrpljenjem, otkrio mi je da poznaje jednu utehu i savršenu mudrost, koju može da postigne svako ko pođe putem istine.

„Znam, vi mislite na Bibliju”, rekao sam.

Gospodin Loe se lukavo smeškao. „Biblija je dobra i ona je putokaz za istinu, ali istina nije prava.”

„A gde je ta prava istina?”

„Nju ćete lako pronaći ako želite. Daću vam nešto za čitanje, to će vam dati osnovno znanje. Da li ste već čuli nešto o karmi?”

„O karmi? Nisam. Šta je to?”

„Videćete, sačekajte malo.” Otišao je nekuda, dok sam ja začuđen i s nekim neodređenim osećanjem sedeo i gledao dole u baštu, gde su se nalazila patuljasta stabla voća raspoređena u savršene redove. Uskoro je stigao i Loe. Pružio mi je jednu malu knjigu tajanstvenog naslova: *Teozofska doktrina za početnike*. „Uzmite ovu knjigu. Možete je zadržati, a ako budete želeli da produbite svoja znanja iz te oblasti, mogu vam pozajmiti još neke knjige s tom temom. Ovo je samo uvod. Toj doktrini dugujem sve u životu. Pomoću nje ozdravio sam fizički i mentalno, i nadam se da ćete i vi doživeti isto takvo iskustvo.”

Uzeo sam knjižicu i stavio je u džep. Loe me je kroz baštu otpratio dole do ulice, ljubazno se pozdravio sa mnom i zamolio me da ga ponovo posetim. Video sam njegovo dobroćudno i ozareno lice, i pomislio kako ne bi škodilo da i ja jednom pokušam da pronađem put za veliku sreću. Tako sam išao prema svojoj kući, s tom knjižicom u džepu, nestrpljiv da napravim prve korake na putu ka blaženstvu.

Međutim, na taj put zakoračio sam tek za nekoliko dana. Kad sam stigao kući, počeo sam intenzivno da se bavim notama, udubio se u komponovanje i ponesen blagim talasima muzike pisao sam i svirao sve dok se oluja strasti u meni nije stišala i povratila me u trezvenu svakidašnjicu. Ubrzo sam osetio potrebu za proučavanjem nove doktrine i počeo da čitam tu malu knjigu nadajući se da ću je lako savladati.

Ali to nije bilo lako. Mala knjiga je bila nejasna i na kraju se pokazalo da je ne mogu savladati. Počinjala je jednim lepim i privlačnim uvodom o mnogim putevima mudrosti, od kojih je svaki važan na svoj način; teozofsko bratstvo u slobodi traži istinu i teži potpunom unutrašnjem savršenstvu i harmoniji života u kojem je vera svetinja, a svaka staza koja vodi ka blaženstvu dobrodošla. Onda sam stigao do jedne kosmičke teorije koju nisam razumeo a koja govori o podeli sveta na nekoliko sfera, zatim sam naišao na priče iz nekog čudnog meni nepoznatog vremenskog perioda, gde je bilo reči o potonuloj zemlji Atlantidi. To sam preskočio i počeo da čitam onaj deo gde je reč o reinkarnaciji, što sam mnogo bolje razumeo. Nije mi bilo jasno da li je to mitologija i pesnička fantazija, ili želja da se na ovaj način prikaže istina. Izgleda da je bilo ovo drugo, što mi se nije toliko dopadalo. Stigao sam do učenja o Karmi, ona se pokazala kao religiozna

doktrina o uticaju dobrog i lošeg na ljudsku dušu, što mi se prilično svidelo. I, tako sam nastavio da proučavam tu knjižicu i došao do zaključka da ona donosi utehu i blaženstvo samo onom ko veruje u sve to i prihvata tu istinu kao jedinu u svom životu.

Ako je za vas, kao i za mene, delom lep i delom nejasan bio pokušaj da se kroz mitologiju objasni smisao života, taj bi mogao da je poštuje i nauči nešto od nje, ali ne bi mogao da iz nje crpi snagu za svoj svakodnevni život. Možda bi neko mogao da postane teozof s bogatim duhovnim životom, ali stvarnu utehu donosi samo onima koji se potpuno posvete toj doktrini.

To definitivno nije bilo za mene.

Ipak sam još nekoliko puta odlazio kod predavača koji je pre dvanaest godina mene, a i sebe, doduše na različit način, namučio učenjem grčkog jezika i koji je isto tako bezuspešno pokušavao da postane moj učitelj i vođa. Nismo postali prijatelji, ali sam ga rado posećivao i on je bio jedno vreme jedina osoba s kojom sam mogao da razgovaram o važnim pitanjima mog života. Shvatio sam da mi ti razgovori ne znače mnogo i da se oni u najboljem slučaju završavaju mudrim izrekama; međutim, taj religiozni čovek kojeg crkva i nauka nisu zanimali i koji je u zreloj dobi svog života u naivnoj veri u jedno sofisticirano učenje o miru sve blagodeti religije doživeo duboko iskreno i s izvesnim poštovanjem.

Mada sam uložio mnogo truda u to, ovaj put je za mene do danas ostao nesavladiv, i ja prema zadovoljnim pobožnim ljudima i onima koji su se čvrsto priklonili nekoj religiji izražavam naklonost koju oni meni ne mogu da uzvrate.

ČETVRTO POGLAVLJE

Za vreme mog kratkog boravka u poseti pobožnom teozofu i uzgajivaču voća, jednoga dana primio sam novčanu doznaku u nevelikom iznosu, a da nisam znao zašto. Novac mi je poslao jedan poznati koncertni agent sa severa Nemačke s kojim ja nikada nisam imao nikakve veze. Pošto sam se raspitao, odgovoreno mi je da mi je novac poslat po nalogu gospodina Hajnriha Muota, kao honorar, jer je on na šest svojih koncerata pevao jednu moju kompoziciju.

Odlučio sam da pišem Muotu; zahvalio sam mu se i zamolio ga da mi piše. Najviše me je interesovalo na kakav je odjek naišla moja kompozicija na koncertima. Čuo sam o Muotovoj koncertnoj turneji i jednom ili dvaput pročitao novinski izveštaj o tome, ali o mojoj pesmi nigde nije bilo reči. U svom pismu sam mu detaljno, kao što to obično čine usamljenici, pisao o svom životu i radu, i priložio jednu od novih pesama koje sam komponovao. Njegov odgovor čekao sam nedelju dana, dve nedelje, tri, četiri... i pošto odgovor nije stizao, ubrzo sam zaboravio sve to. Gotovo svakodnevno pisao sam muziku koja mi je izvirala kao iz snova. U pauzama sam, međutim, bio nekako mlitav i nezadovoljan, davanje časova padalo mi je jako teško, znao sam da ovako neću izdržati još dugo.

Zbog toga mi je bilo kao da sam se oslobodio prokletstva kad mi je najzad stiglo Muotovo pismo. Pisao je:

„Dragi gospodine Kun! Nisam naročito vešt u pisanju pisama i zato vam nisam odgovorio tako dugo, zapravo i ne znajući kakav odgovor bih vam uopšte mogao napisati. Međutim, sada mogu da vam se obratim jer imam konkretne predloge. Trenutno sam zaposlen kao operiski pevač ovde u R. i voleo bih da i vi dođete. Za početak biste mogli da nam se pridružite kao druga violina. Dirigent je jedan razumni i slobodoumni čovek, mada je pomalo i neotesan. Verovatno će uskoro biti prilike da se ovde odsvira i neko vaše delo, imamo dobar kamerni orkestar. Hoću da vam kažem nešto i o vašim kompozicijama, između ostalog to da jedan ovdašnji izdavač želi da ih objavi. Pisanje je tako dosadno, bolje je da sami dođete, i to brzo. Molim vas da telegramom potvrdite svoj dolazak, zbog vašeg zaposlenja. Hitno je!

Bio je to povod da se odjednom trgnem iz pustinjačkog beskorisnog bitisanja; uhvatio sam korak s tokovima života, ponovo se nečemu nadao i o nečemu brinuo, bio tužan i radovao se. Nije postojalo ništa što bi me zadržalo, a moji roditelji su bili srećni što sam prvi put u životu napravio odlučujući korak u stvaranju svoje karijere. Bez odlaganja sam poslao telegram Muotu i već nakon tri dana stigao u R.

Pošto sam se smestio u jednom hotelu, otišao sam kod njega, ali ga nisam našao, a onda se, sasvim neočekivano, on pojavio u mom hotelu. Pružio mi je ruku. Ništa nije pitao, ni pričao, niti je bio uzbuđen kao ja. Bio je navikao da drugi njega podstiču i uvek ozbiljno shvatao i proživljavao samo sadašnji trenutak. Nije mi dao vremena ni da se presvučem, odmah me je odveo kod dirigenta Reslera.

„Ovo je gospodin Kun”, predstavio me je.

Resler je kratko klimnuo glavom. „Drago mi je. Izvolite? Šta želite?”

„Pa...”, rekao je Muot, „to je onaj violinista.”

Dirigent me je pogledao iznenađeno, opet se okrenuo prema pevaču i grubo rekao: „Niste mi rekli da gospodin ima jednu paralizovanu nogu! Meni su potrebni ljudi zdravih udova!”

Nije mi bilo svejedno. Krv mi je jurnula u glavu, ali Muot je ostao staložen. Samo se nasmejao. „Da li on treba da pleše, Resleru? Mislim da vam je on potreban kao violinista. Ako ne ume da svira, nećemo ga angažovati, ali pre nego što bismo to učinili, moramo proveriti njegovo sviranje.”

„Što se mene tiče, ljudi, neka bude tako. Gospodine Kun, sutra ujutro oko devet dođite kod mene. Ovamo, u stan. Da li se ljutite što sam spominjao vašu nogu? Pa, Muot je trebalo to da mi kaže ranije. Uostalom, videćemo. Do viđenja!”

Kad smo otišli od Reslera, prebacio sam Muotu što dirigentu nije rekao sve o meni. On je samo slegnuo ramenima i lakonski odgovorio da Resler sigurno ne bi pristao da me upozna da mu je rečeno da mi je jedna noga paralizovana. Međutim, sad me je već upoznao i ako bude bar malo zadovoljan mojim sviranjem, upoznaću i njegove druge, bolje osobine.

„Ali kako ste uopšte mogli da me preporučite?”, pitao sam Muota. „Vi čak i ne znate da li ja umem da sviram.”

„Da, da... to je ipak vaša stvar. Mislio sam da će sve to biti dobro, a biće,

siguran sam. Vi ste tako skromni da nikada ništa ne biste postigli kad vas neko ne bi podsticao. Ovo je upravo bio podsticaj, i sada zapnite i nastavite! Ne treba da vas je strah. Vaš prethodnik nije bio dobar muzičar.”

Veče smo proveli u njegovom stanu. I ovde je iznajmio nekoliko soba na periferiji, gde je bilo mirno i gde je imao veliku baštu. Imao je i moćnog psa koji je skakao na njega čim bi ga ugledao. Tek što smo se malo ugrejali, čulo se zvono i ušla je jedna veoma lepa visoka dama, i pridružila nam se. Atmosfera je bila ista kao i onoga puta, a njegova ljubavnica bila je opet jedna besprekorna plemkinja. Izgledalo je kao da se podrazumeva da se druži isključivo s lepim ženama, i ja sam prema ovoj novoj Muotovoj ljubavnici već osećao simpatije i bio zbunjen kao i uvek kad bih se našao blizu privlačne žene. Bilo je tu i zavisti jer sam zbog paralisane noge osećao da nisam privlačan i da nemam čemu da se nadam.

Kao i ranije, i ovoga puta se kod Muota dobro i mnogo pilo, on nas je tiranisao svojom usiljenom veselošću, ali i uspeo da nas oraspoloži. Pevao je divno; otpevao je i jednu moju melodiju. Nas troje smo se sprijateljili i, zagrejani pićem, postali bliski, jedni prema drugima bili otvoreni i ostali zajedno sve dok nas je grejala ta toplina. Visoka dama, koja se zvala Loti, odnosila se prema meni nežno prijateljski. Nije mi se po prvi put dogodilo da mi lepa i privlačna žena pokloni svoje poverenje samo zato što me sažaljeva; i ovoga puta mi je ovakvo ophođenje koliko prijalo toliko me i bolelo, ali mi je taj osećaj već bio poznat, tako da sve to nisam previše uzimao k srcu. Nekoliko puta mi se dogodilo i to da me zaljubljena žena udostoji svog prijateljstva. Nijedna od njih nije pomišljala na to da ja mogu osećati ljubav i ljubomoru, a osim toga su me i sažaljevale, tako da je njihovo poverenje u mene bilo gotovo materinsko.

Nažalost, u ovakvim odnosima nisam imao nikakvo iskustvo i nisam mogao izbliza da gledam ljubavnu sreću drugih a da pritom ne pomislim kako bih i ja voleo da doživim nešto slično. To mi je pomalo kvarilo zadovoljstvo, ali mi je veče ipak bilo lepo u društvu velikodušne lepe žene i vatrenog, snažnog i otresitog čoveka koji me je voleo i koji je brinuo o meni, ali svoju ljubav nije mi mogao iskazivati na isti način na koji ju je iskazivao ženi, onako nasilnički i hirovito.

Kad smo nazdravljali poslednjom čašom pre rastanka, rekao mi je: „Sada bi u stvari trebalo da nazdravimo za naše prijateljstvo i da prestanemo da se persiramo, zar ne? Ja bih to učinio rado, ali može i da izostane, neće se ništa promeniti. Svakome ko mi se svideo ja sam odmah rekao 'ti', ali to nije dobro, naročito kad je reč o kolegama ”

Ovoga puta nisam imao gorko-slatko zadovoljstvo da ljubavnicu svoga prijatelja pratim kući. Ona je ostala, a i meni je tako bilo draže. Putovanje, poseta dirigentu, napetost zbog sutrašnjeg dana, novi odnosi s Muotom — sve mi je to činilo dobro. Tek sada sam uvideo koliko sam postao zaluden i koliko sam se otuđio od ljudi poslednjih godinu dana, dugih i usamljeničkih; opet sam se osećao prijatno i bodro, najzad i uzbuđeno, bio sam među ljudima i ponovo pripadao ovome svetu.

Sledećeg jutra stigao sam na vreme kod Reslera. Još je bio u jutarnjem mantilu i neočešljan, ali mi je bez obzira na to poželeo dobrodošlicu i zatražio od mene da sviram, ljubaznijim tonom od onoga kojim mi se obraćao prethodnog dana; seo sam za klavir, on mi je pokazao napisane note, stavio ih na stalak i seo pored klavira, a ja sam svirao što sam bolje mogao, mada nisam lako čitao nezgrapno napisane note. Kad smo završili, ćutke je stavio na stalak drugi notni list, koji je trebalo da odsviram bez pratnje, a onda i treći list.

„Dobro je”, rekao je. „Morate još više da se naviknete na čitanje nota, ne reagujete svaki put dovoljno brzo. Dođite večeras u pozorište, napraviću vam mesta, moći ćete da svirate pored muzičara koji trenutno zamenjuje jednog odsutnog. U početku će biti malo teže. Pre nastupa dobro proučite note, danas nema probe. Daću vam jednu cedulju, koju ćete sutra u jedanaest poneti sa sobom u pozorište i uzeti note.”

Nisam znao tačno na čemu sam, ali sam shvatio da ovaj čovek ne voli da mu se postavljaju pitanja, i otišao sam. U pozorištu niko nije hteo da čuje o notama niti želeo da me sasluša; nisam bio navikao na onakvu gužvu i uznemirio sam se. Poslao sam kurira po Muota, ovaj je došao i odmah je sve bilo sređeno. Te večeri sam prvi put svirao u pozorištu i video kako me Resler pomno posmatra. Sledećeg dana sam dobio posao u pozorištu.

Kako je čovek čudno stvorenje! Usred te nove faze moga života i ispunjenih želja, povremeno bi mi se, gotovo nesvesno i kao skriven ispod vela, pojavio blagi nagoveštaj nostalgije za samoćom, čak i za dosađivanjem i dangubljenjem. Tada bi mi se proteklo vreme, provedeno u rodnom gradu, iz kojeg sam, pun zahvalnosti, pobegao zbog toga što se u njemu ništa nije događalo, učinilo kao nešto vredno nostalgije, a u stvari sam s iskrenom čežnjom mislio samo na onih nekoliko nedelja koje sam proveo na planini, pre dve godine. Nekako sam osećao da nisam predodređen da budem uspešan i srećan u životu, nego slab i uvek poražen, i da će bez tih senki i žrtava izvor kreativnosti koji je u meni neminovno izbacivati nešto

mutnije i oskudnije vode. I, zaista, u početku nije bilo ni časova ispunjenih mirom, ni kreativnog rada, i dok mi je sve išlo dobro i dok sam živeo punim plućima, činilo mi se da neprestano čujem kako onaj izvor u meni tiho žubori i negoduje.

Sviranje violine u orkestru pričinjavalo mi je zadovoljstvo, mnogo vremena provodio sam sedeći za partiturama i nastojao da napredujem u toj oblasti. Polako sam učio u praksi ono što sam znao samo teoretski i nejasno, a posebno da razumem prirodu, boju i značaj pojedinih instrumenata, i to od same njihove osnove pa naviše. Pored toga sam izučavao i scensku pozorišnu muziku i sve ozbiljnije se nadao vremenu kad ću se usuditi da komponujem sopstvenu operu.

Moj odnos bliskosti s Muotom, koji je bio na jednom od prvih i najpočasnijih položaja u Operi, sve mi je omogućio mnogo brže nego što sam se nadao, i bio mi od velike koristi. Međutim, to mi je bilo od štete kod mojih kolega iz orkestra, koji su bili u istom rangu kao ja, s njima se nisam sprijateljio kao što bi to bilo uobičajeno, niti bio u nekim bliskim odnosima, a što sam ja želeo. Samo naš prvi violinista, čovek iz Štajerske koji se zvao Tajzer, izašao mi je u susret i postao mi prijatelj. Bio je stariji od mene desetak godina, jednostavan i otvoren, finog nežnog lica i ružičastog tena; izuzetno muzikalan, imao je osetljivi i izoštreni sluh. Bio je jedan od onih koji su nalazili zadovoljstvo u svojoj umetnosti, ali ne želeći da se ističe sviranjem posebnih deonica. Nije bio virtuoz, niti je ikada komponovao nešto, bio je zadovoljan sviranjem violine, a svoju sreću video je u tome što je u osnovi dobro poznao svoj muzičarski zanat. Svaku uvertiru znao je do najmanjeg detalja, a znao je, kao i svaki dirigent, kad je neophodno uvesti neku finesu ili poseban efekat, na kom mestu kompozicije uvođenje nekog instrumenta dočarava posebnu svežinu, kako bi sve zvučalo lepo i originalno. Svirao je gotovo sve instrumente, tako da se od njega moglo učiti svakodnevno, a i davao je odgovor na svako pitanje.

Mesecima nas dvojica nismo razgovarali ni o čemu drugom nego o našem zanatu; bio mi je drag, a i on je video da sam ja ozbiljno prionuo na učenje i da stvarno želim da naučim nešto. Između nas prećutno je došlo do velikog uzajamnog razumevanja koje nije bilo daleko od pravog prijateljstva. Najzad, ispričao sam mu da sam komponovao sonatu za violinu i zamolio ga da je jednom prilikom odsviramo zajedno. Rado je pristao, pa je dogovorenog dana došao u moj stan. Da bih ga obradovao, naručio sam da mi se donese jedno vino iz njegove domovine. Popili smo po čašu tog vina, a onda sam postavio note i počeli smo da sviramo. Izvanredno je svirao s nota, ali je neočekivano prestao da svira spustivši svoj list

s notama.

„Slušajte, Kune”, rekao je, „ovo je fantastično lepa muzika. Ne želim da je odsviram tek tako, najpre moram da je proučim. Da li smem da ponesem sa sobom ove note?”

Razume se da sam se složio s tim. Kad je došao sledeći put, dvaput zaredom odsvirali smo sonatu, a kad smo je završili, potapšao me je po ramenu i rekao: „Suviše ste skromni, Kune! Odajete utisak skromnog momka, a potajno umete da uradite ovako nešto! Neću mnogo da pričam i da donosim sud, jer nisam profesor, ali muzika vam je bogovski lepa!” Bilo je to prvi put da je moj rad pohvalio neko u koga sam imao mnogo poverenja. Pokazao sam mu sve, između ostalog i kompozicije koje su upravo bile u štampi i koje će uskoro biti objavljene. Ipak, nisam se usudio da mu kažem da sam se odvažio da komponujem i jednu operu. U tim dobrim vremenima uplašio me je jedan mali doživljaj koji nikada neću zaboraviti. Kod Muota sam išao često, ali već izvesno vreme tamo nisam viđao lepu Loti. Međutim, o tome nisam ni razmišljao, niti pridavao neki značaj jer nisam želeo da se mešam u njegove ljubavne avanture, niti da išta znam o njima. Zato nikada nisam pitao Muota o njoj, a on mi ionako nikada nije pričao o svom ljubavnom životu.

Jednoga popodneva sedeo sam u svojoj sobi i proučavao jednu partituru. U prozoru je ležala moja crna mačka i spavala, u celoj kući je vladala tišina. Čuo sam kako se otvaraju spoljašnja vrata, potom kako neko ulazi i pozdravlja moju gazdaricu, nešto pita, a zatim kuca na moja vrata. Prišao sam vratima i otvorio ih. Ugledao sam visoku elegantnu žensku osobu lica prekrivenog velom. Pustio sam je da uđe i zatvorio vrata. Napravila je nekoliko koraka prema unutrašnjosti sobe, duboko udahnula vazduh, a zatim sklonila veo s lica. Prepoznao sam Loti. Bila je uzrujana, a ja sam odmah naslutio razlog njenog dolaska. Zamolio sam je da sedne, što je ona i učinila; pružila mi je ruku, ali do tog trenutka još nije bila izgovorila nijednu reč. Kad je primetila da sam zbunjen, vidno joj je laknulo, kao da se plašila da ću je izbaciti.

„Došli ste zbog Hajnriha Muota?”, upitao sam je najzad. Potvrdno je klimnula glavom. „Znate nešto?”

„Ne, ne znam, samo sam pretpostavljao.”

Gledala me je u oči kao pacijent lekara; ćutala je. Skinula je rukavice, iznenada ustala, stavila obe ruke na moja ramena i razrogačenih očiju gledala u mene.

„Šta da radim? Nikada nije kod kuće, više mi ne piše, čak ni moja pisma ne otvara više! Već tri nedelje nisam imala prilike da popričam s njim. Juče sam otišla kod njega, znam da je bio kod kuće, ali mi nije otvorio vrata. Čak ni svog psa nije opomenuo kad mi je ovaj pocepao haljinu. Ni on me više ne poznaje.”

„Da li ste se svađali s njim?”, pitao sam je tek da ne bih ćutao. Nasmejala se. „Svađala? Ah, mi smo se često svađali, od samog početka. Na to sam se već bila navikla. Ne... U poslednje vreme bio je čak vrlo ljubazan, i to mi se odmah nije svidelo. Jednom mi je rekao da dođem, a on nije bio kod kuće, a jednom se on najavio meni, a nije došao. I, najzad, počeo je da me persira! Ah, bolje bi bilo da me je opet istukao!”

Na te njene reči sam se doslovce uplašio. „Istukao?!”

Ponovo se nasmejala.

„Niste znali? On me je često tukao, ali sada već odavno nije. Postao je ljubazan prema meni, počeo da me persira, a sada me i ne poznaje više. Mislím da ima drugu. Zato sam i došla kod vas. Recite mi, molim vas: da li ima drugu? Vi to sigurno znate!”

Pre nego što sam stigao da se odbranim i kažem da ne znam, uhvatila me je za ruke. Bio sam kao skamenjen i koliko god sam želeo da je odbijem i da prekratim tu mučnu scenu, toliko sam bio i srećan što mi ne da dođem do reči, jer ionako nisam znao šta da joj kažem.

A ona, u svom jadu i nadi, bila je srećna što sam je uopšte slušao, molila me je, pričala i žalila se; ja sam pak samo gledao u njene oči pune suza, i u njeno lepo lice, i nisam mogao da mislim ni o čemu drugom nego samo o tome da je *on nju tukao!* Pred očima mi je bila njegova pesnica, zgražavao sam se nad njim, a i nad njom zato što je i posle batina i Muotovog prezira i odbijanja imala samo jednu želju: da ponovo nađe put do njega i da nastavi da trpi poniženja!

Loti je konačno počela da govori staloženije; činilo se da se zbunila postavši svesna situacije i na kraju je ućutala. Pustila je i moje ruke.

„On nema drugu”, rekao sam tiho. „Bar koliko ja znam. Ne, ne verujem da ima drugu.”

Gledala me je sa zahvalnošću.

„Ipak, ne mogu da vam pomognem”, nastavio sam. „S njim nikada ne razgovaram o tim stvarima.”

Izvesno vreme smo oboje ćutali. Nisam mogao a da ne pomislim na Marion, na lepu Marion i na ono veće kad je duvao južni vetar, a ja šetao s njom držeći je podruku i kad je onako svesrdno branila svog ljubavnika. Da li je i nju tukao i da li i ona sada juri za njim?

„Zašto ste došli upravo kod mene?“, upitao sam je.

„Ne znam... Morala sam da učinim nešto. Da li verujete da on još misli na mene? Vi ste dobar čovek, pomozite mi! Mogli biste pokušati, mislim, da ga pitate... da pričate s njim o meni...“

„Ne, to ne mogu. Ako vas još voli, sam će vas naći, doći će kod vas. Ako ne, onda...“

„Onda, šta?“

„U tom slučaju ga pustite jer on ne zaslužuje da se baš ovoliko ponižavate zbog njega.“

Iznenada se nasmejala.

„Ah, vi! Šta vi uopšte znate o ljubavi?!“

Pomislio sam da je žena u pravu, ali me je ta činjenica ipak zbolela. Ako me ljubav već nije htela i ako sam bio van njenih tokova, zašto bih bio nečiji saučesnik i pomagač? Bilo mi je žao ove žene, ali još više sam je prezirao. Jer ako je ljubav da te neko fizički zlostavlja i da te ponižava, u tom slučaju je bolje živeti bez ljubavi.

„Ne poričem“, rekao sam hladno, „da ovu vrstu ljubavi zaista ne shvatam.“

Loti je ponovo spustila veo na svoje lice.

„Pa... ja idem.“

Opet mi je bilo žao Loti, ali nisam rekao ništa, ne želeći da se glupa scena ponovo odvija pred mojim očima. Otvorio sam vrata i ona im je prišla. Otpratio sam je, prolazeći pored radoznale gazdarice, do stepeništa; naklonio sam joj se i ona je otišla ne rekavši više ni reč, niti me pogledavši još jednom.

Tužno sam gledao za njom i još dugo mi je bila pred očima scena koju je napravila. Da li sam ja zaista sasvim drugačiji nego svi oni ljudi, nego Marion, Loti i Muot? Da li je to stvarno bila ljubav? Sve ljude zahvaćene strašću video sam kao da nošeni olujnim vetrom lebde u neizvesnost, muškarca kog danas muči požuda a sutra spas traži u bekstvu, voleći na neki mračan način i brutalno raskidajući vezu, nesiguran da li je ženi naklonjen ili nije, ne nalazeći zadovoljstvo

u ljubavi, i ženu očaranu njime koja trpi uvrede i batine, a potom bude i odbačena, a želi da mu se vrati iako je razjedaju ljubomora i poniženja, i ostaje mu verna kao pas. Onoga dana mi se dogodilo da, posle dugo vremena, ponovo zaplačem. Bile su to suze gneva i bez moje volje prolivene zbog tih ljudi, zbog mog prijatelja Muota, zbog života i ljubavi, a negde podsvesno i zbog samoga sebe jer sam usred svega toga živeo kao na drugoj planeti, ne shvatajući šta je život; čeznuo sam za ljubavlju, a ipak toliko strahovao od nje.

Posle toga dugo nisam otišao kod Muota. U to vreme je trijumfovao kao pevač Vagnerovih dela, postajao sve popularniji i poznatiji. Nekako istovremeno sam i ja skromno počeo da se pojavljujem u javnosti. Bile su objavljene i neke moje kompozicije koje su naišle na dobar prijem, a dve iz oblasti kamerne muzike čak su se izvodile ne koncertima. Uz to, stizala su i ohrabrujuća priznanja od kolega, dok je kritika bila malo uzdržana iščekujući reakcije, ili je kao početnika možda htela da me poštedi.

Mnogo više družio sam se s violinistom Tajzerom; on me je voleo i s prijateljskom naklonošću i radošću hvalio moja dela, proričući mi velike uspehe, uvek spreman da svira sa mnom. Ipak, nisam bio sasvim zadovoljan, nedostajalo mi je nešto. Želeo sam Muotovo društvo, ali sam ga se još uvek klonio. O Loti nisam više čuo otkako je bila kod mene. Zašto nisam bio zadovoljan? Samome sebi prebacivao sam što mi društvo vernog, sjajnog Tajzera nije bilo dovoljno. I kod njega mi je smetalo nešto — bio je i suviše veseo, suviše vedar, suviše otvoren, suviše zadovoljan, izgledalo je kao da ne zna za padove. O Muotu nije imao lepo mišljenje. Ponekad, u pozorištu, kad bi Muot pevao, Tajzer bi me pogledao i šapatom rekao: „Čuj ga kako opet otaljava! Potpuno je razmažen. Ne peva nijednog Mocarta, zna on zaštof Morao sam da priznam da je u pravu, mada nerado, jer sam voleo Muota, a nisam mogao da ga branim. Muot je imao nešto što Tajzer nije imao i nije umeo, niti me vezivalo za njega. Bili su to večito traganje za nečim, težnje i nezadovoljstvo. Oni su me terali da učim i da radim, da ponovo posežem za ljudima koji su mi izmakli upravo kao što mi je izmakao Muot, koga su mučila ista nezadovoljstva, ali na drugi način. Uvek ću komponovati, u to sam bio uveren, ali mi je jako bilo stalo do toga da komponujem i kad sam srećan i veseo, umesto što moje stvaralaštvo dolazi do izražaja samo kad osećam čežnju i prazninu u duši. Ah, zašto nisam srećan i zadovoljan onim što imam, svojom muzikom? I zašto Muot nije zadovoljan onim što on ima — svojom izazitom životnom energijom i svojim ženama?

Tajzer je bio srećan čovek, njega nije mučila težnja za nedostižnim. On je neprestani izvor zadovoljstva nalazio u svojoj umetnosti od koje nije tražio više nego što mu je ona davala, a izvan umetnosti bio je još zadovoljniji, bilo mu je potrebno samo nekoliko pouzdanih prijatelja, poneka čaša dobrog vina i, za slobodnih dana, izlet u prirodu jer je obožavao pešačenje u prirodi i čisti vazduh. Ako u teozofskoj filozofiji ima istine, onda bi Tajzer trebalo da je gotovo savršeni čovek jer je bio dobar i uvek dobro raspoložen, strast i nezadovoljstvo nisu nalazili put do njegovog bića. Ipak, nisam želeo — iako sam možda nekad na to pomislio — da budem kao on. Nisam želeo da postanem neko drugi, želeo sam da ostanem u svojoj koži uprkos tome što mi je ponekad bila tesna. Počeo sam da osećam snagu u sebi u isto vreme kad je moj rad polako počeo da pokazuje dejstvo, a ja bio blizu da se osećam ponosan. Morao sam naći neku vrstu mosta prema ljudima, način kako da živim među njima a da ne budem uvek ja onaj koji je slabiji. Ako ne bude drugog načina, možda će moja muzika stvoriti taj most, a ako me ljudi ne budu voleli, moraće da vole moju muziku.

Nisam mogao da se oslobodim ovakvih ludih misli. Pa ipak, bio sam spreman da se posvetim i žrtvujem samo kad bi me neko hteo, kad bi me neko istinski razumeo. Da muzika nije tajni zakon postojanja sveta, da li bi se planete i zvezde okretale u harmoničnim krugovima? Zar treba da ostanem sam, ne nalazeći ljude čija bi priroda bila u čistom i lepom skladu s mojom?

Prošla je godina mog boravka u tuđem gradu. Osim s Muotom, Tajzerom i našim dirigentom Reslerom, u početku nisam imao mnogo kontakata s ljudima, ali sam u poslednje vreme dospeo u jedno veće društvo koje me nije ni volelo, ni žalilo. Upoznao sam mnogo ljudi na koncertima na kojima se izvodila moja kamerna muzika, upoznao sam muzičare toga grada koji nisu radili u pozorištu, u manjim društvenim krugovima već sam bio postigao određenu slavu, primećivao da me ljudi prepoznaju i posmatraju. Slava je najslađa dok još nema prevelikog uspeha koji bi izazvao zavist i vodio u izolaciju. Na ulici hodate s osećanjem da tu i tamo neko obraća pažnju na vas, izgovara vaše ime; poneko vas pohvali, ljudi vas gledaju prijateljski, dobronamerno klimnu glavom u znak priznanja, dok vas oni mlađi pozdravljaju s puno uvažavanja, a vi se potajno nadate da ono najbolje tek dolazi, kao što misle svi mladi dok ne shvate da je ono najbolje već daleko iza njih. Osećanje prijatnosti zbog svega toga bilo je pomalo pomućeno time što sam ja u priznavanju moga rada uvek video i malo sažaljenja. Čak mi se često činilo da ljudi žele da me poštede i da su ljubazni prema meni samo zato što sam jadni

bogalj kojem treba priuštiti malo utehe.

Posle jednog koncerta na kojem je bio odsviran jedan moj violinski duet upoznao sam bogatog industrijalca Imtora koji je bio vatreni obožavalac muzike i sponzor mladih talenata. Bio je to oniži staloženi čovek prosede kose po kojem se nije videlo ni njegovo bogatstvo, ni ono što je osećao prema muzici i umetnosti uopšte. Po onome što mi je rekao, zaključio sam da se izuzetno dobro razume u muziku. On nije na sva usta hvalio muziku nego je jednostavno rekao svoje stručno mišljenje, što je bilo mnogo vrednije. Pričao mi je — a to sam već bio čuo s druge strane — da se u njegovoj kući održavaju muzičke večeri, da se neguje i nova i stara muzika. Pozvao me je u posetu i na kraju rekao: „Mi već imamo partiture vaših kompozicija i one nam se jako sviđaju. I moja ćerka će se radovati vašem dolasku.”

Još pre nego što sam stigao da ga posetim, primio sam njegov poziv. Gospodin Imtor molio me je za dozvolu da se u njegovoj kući izvede moj Trio u S-duru. Naveo je i to da mi na raspolaganju stoje dva mlada početnika, violinista i čelista, a prva violina rezervisana je za mene ukoliko sam raspoložen da sviram s njima. Znao sam da Imtor visokim honorarom nagrađuje profesionalne muzičare koji nastupaju kod njega. To ne bih prihvatio rado, a nisam znao ni da li me poziva kao gosta koji bi svirao iz zadovoljstva, ili kao profesionalnog muzičara. Najzad sam ipak prihvatio poziv i odmah uspostavio kontakt s dvojicom mladih muzičara, pozvao ih kod sebe i održao s njima nekoliko proba. U međuvremenu sam jednom otišao da posetim Imtora, ali nikoga nisam našao kod njegove kuće, tako da smo se sreli one večeri kad se održavao koncert.

Imtor je bio udovac; živeo je u jednoj od starih jednostavnih ali lepih građanskih kuća, jednoj od retkih ispred i oko nje sačuvanih neskraćivanih bašta usred grada koji se stalno širio. Pošto sam stigao uveče, nisam dobro video baštu, video sam samo kratak drvored visokih platana na čijim stablima su se, pod laternama, videla svetlija mesta, i, između njih, nekoliko starih potamnelih statua. Iza visokih stabala nalazila se stara široka niska kuća; od ulaznih vrata, preko više hodnika, stepeništa i svih prostorija, zidovi su bili ispunjeni starim umetničkim slikama, mnoštvom porodičnih portreta i već potamnelim slikama pejzaža, veduta i životinja. Stigao sam u isto vreme kad i drugi gosti, a primila nas je i uvela domaćica kuće.

Nije bilo naročito mnogo ljudi, ali su se oni ipak tiskali u malim prostorijama, dok su vrata prema muzičkoj sali bila otvorena. Ona je bila prostrana i sve u njoj

izgledalo je novo — koncertni klavir, lampe, stolice — samo slike na zidovima su i ovde bile stare.

Mladi muzičari su bili već tu; namestili smo svoje stalke, potražili svetla i počeli da podešavamo instrumente. U dnu sale otvorila su se jedna vrata i u najpre poluosvetljenu prostoriju ušla je mlada dama u svetloj haljini. Dvojica mladih muzičara pozdravili su je s velikim uvažavanjem i ja sam shvatio da je to Imtorova ćerka Gertruda. Trenutak me je gledala upitno, a onda mi pružila ruku pre nego što sam joj bio predstavljen, i rekla: „Znam već, vi ste gospodin Kun, zar ne? Dobro došli!”

Lepa devojka ostavila je na mene utisak čim je ušla u salu, a sada sam čuo i njen glas, svetao i lep, tako da sam srdačno stisnuo ruku koju mi je pružila i pogledao je u oči, zadovoljan što me je pozdravila tako srdačno i prijateljski.

„Drago mi je što ću čuti vaš Trio”, rekla je smeškajući se i kao da me je zamišljala ovakvog kakav sam bio i time bila zadovoljna.

„I meni”, odvratio sam ne znajući ni šta sam rekao i opet je pogledao u oči, a ona je samo klimnula glavom. Potom je izašla iz sale dok sam ja gledao za njom. Ubrzo se vratila, ovoga puta s ocem, držeći ga podruku, a iza njih je bilo preostalo društvo. Nas trojica smo već sedeli ispred naših stalaka, spremni da počnemo. Ljudi su zauzimali mesta, nekoliko poznanika me je pozdravilo klimnuvši glavama, domaćin se rukovao sa mnom, a kad su svi već sedeli, ugasila su se električna svetla, a ostale upaljene samo visoke sveće iznad naših nota.

Gotovo sam zaboravio na muziku jer sam gledajući po sali tražio gospođicu Gertrudu; ugledao sam je naslonjenu na policu s knjigama, u polumraku. Izgledalo je kao da je njena tamnoplava kosa gotovo crna. Oči joj nisam video. Tiho sam odbrojao takt, zatim dao znak momcima, a onda smo počeli da sviramo andante.

Sada, kad sam već svirao, osećao sam se prijatno i staloženo, blago se njihao u ritmu muzike i osećao se kao da lebdim u skladu s njom, što je bilo nešto sasvim novo za mene, kao da sam je komponovao u ovom trenutku. Moje misli o muzici i o Gertrudi stapale su se jasno i glatko. Izvukao sam svoje note za violinu i dalje kolegama davao uputstva očima; muzika je zvučala lepo i ponela me je zlatnim putem do Gertrude, koju više nisam mogao da vidim, ali ni čeznuo za tim jer sam joj posvetio svoju kompoziciju, predao joj se svojim životnim dahom, svojim mislima i otkucajima svog srca, kao što se zaljubljenik u prirodu u svitanje predaje svetlom plavetnilu i vedrom sjaju jutra, instinktivno a da se ne izgubi. Istovremeno

s tim osećajem da mi je dobro i sa sve glasnijom muzikom, ponelo me je i jedno iznenađujuće osećanje sreće zbog toga što sam tako neočekivano shvatio šta je ljubav. Ono mi nije bilo nepoznato, samo što se sada izbistilo i potvrdilo prastaru slutnju, nešto kao povratak u staru domovinu.

Završio se prvi stav. Priuštio sam samo minut pauze. Čuo se blagi disonantni zvuk žica dok smo podešavali instrumente; iza nestrpljivih lica na kojima se čitalo da im se muzika sviđa, na trenutak sam ugledao tamnoplavu kosu, nežno i svetlo čelo i ružičaste usne strogih kontura, a onda sam lako kucnuo u stalak i počeli smo da sviramo drugi stav, gde je trebalo da se pokažem. Muzičari su se zagrejali; rastuća čeznutljivost melodije izazvala je nemirno talasanje muzike koja se ponavljala nadolazeći i gubeći se u sve tišim tonovima. Čelo je, duboko i toplo, preuzelo melodiju, izdiglo je snažno i ubrzano, zatim je blagim prelazom uvelo u niži tonalitet i očajnički se postepeno izgubilo u silovitom naletu basa.

Ovaj drugi stav bio je moja ispovest, priznavanje moje čežnje i nezadovoljstva. Treći stav trebalo je da bude spasenje i ispunjenje. Međutim, od te večeri znao sam da toga zapravo nema, pa sam ga odsvirao nepažljivo, kao nešto što je već iza mene. Sada sam verovao da pouzdano znam kako bi trebalo da zvuči ispunjenje, kako bi iz snažne bujice zvukova trebalo da izbiju sjaj i mir, a iza tamnih oblaka svetlost. Svega toga nije bilo u mom trećem stavu koji je bio samo blago razrešenje sve veće disonantnosti, kao i pokušaj da se malo objasni i istakne originalna glavna melodija. Od onoga što je sada u meni samome sijalo i pevalo, u njemu nije bilo nijednog blistavog zraka ili tona, i ja sam se čudio što to niko nije primetio.

Moj Trio je bio završen. Dao sam znak kolegama i odložio svoju violinu. Svetla su se ponovo upalila, društvo se pokrenulo, neki su mi prilazili učtivo me pozdravljajući, neki me hvalili ili kritikovali s ciljem da pokažu koliko dobro se razumeju u muziku; niko mi, međutim, nije prebacio da je bilo nedostataka u samom izvođenju dela.

Gosti su se razišli u grupama, iz muzičke sale se povukli u više drugih prostorija gde su bili posluženi čajem, vinom i kolačima, dok se u posebnoj prostoriji za gospodu moglo i pušiti. Protekao je jedan sat, pa još jedan. Onda se dogodilo nešto čemu sam prestao da se nadam: Gertruda je stala pred mene i pružila mi ruku.

„Da li vam se svidelo?“, upitao sam je.

„Da, bilo je lepo”, odgovorila je. Međutim, po njenom izrazu lica zaključio sam da je mislila više od onoga što je rekla. Zato sam je povocirao: „Verovatno ste mislili na drugi stav. Ostalo ne вреди ništa.”

Radoznalo me je pogledala u oči, s dobronamernom mudročću, kao neka zrela žena, i rekla oprezno: „Znači, i sami ste svesni toga. U prvom stavu muzika je dobra, zar ne? U drugom, ona se uzdiže, postaje sve veća i sve šira i zbog toga su njeni zahtevi od trećeg stava preveliki. Po vašem sviranju se moglo primetiti gde ste se zaista saživeli s muzikom, a gde niste.”

Bilo mi je drago da čujem da su me posmatrale njene lepe bistre oči a da ja to nisam znao. Te prve večeri već sam pomislio na to kako bi bilo dobro i blaženo provesti ceo život pod pogledom ovih lepih poštenih očiju jer bi tada bilo nemoguće da se ikada učini ili pomisli nešto loše. Od te večeri znao sam da bi moja želja za ujedinjenjem i nežnim skladom mogla biti ispunjena jer na ovom svetu postoji neko na čiji bih glas i pogled reagovao iskreno i čisto, svakim otkucajem svog srca i svakim svojim dahom.

I ona je osećala da je u meni pobudila prijateljski čisti odjek svoga bića, i od prvog trenutka našeg poznanstva osećala da prema meni može da bude otvorena i prirodna, da se ne pretvara nego da se pokaže onakvom kakva je bila, te da se može pouzdati u mene ne plašeći se da ću zloupotrebiti njeno poverenje. Prema meni se odmah postavila kao bliski prijatelj, brzo i lako, kao što je to moguće samo kod mladih i neiskvarenih osoba. Dotad sam doduše povremeno bio zaljubljen, ali sam bio uvek — naročito posle one nesreće — nekako neodlučan, stidljiv i nesiguran. Sada to više nije bila zaljubljenost nego ljubav, i meni se činilo kao da mi je s očiju pao tanani sivi veo, a da je svet ponovo obasjan onom izvornom božanskom svetlošću kao što ga vide deca ili kao što se pojavljuje u našim snovima o raju.

Gertruda je tada imala nešto više od dvadeset godina, bila vitka i zdrava kao mlado jedro stablo, bez posledica prebrodila burne adolescentske godine ranog devojaštva i sledila svoju plemenitu prirodu kao melodija koja se glatko odvija svojim tokom. Srce mi je bilo puno što sam svestan da na ovom nesavršenom svetu živi jedno ovakvo biće i nisam mogao misliti na to da je prigrabim i zadržim samo za sebe. Bio sam srećan što mi se pruža mogućnost da učestvujem malo u njenoj lepoj mladosti i što me ona od početka ubraja među svoje bliske prijatelje.

U noći nakon muzičke večeri dugo nisam mogao da zaspim, ali ne zbog neke groznice ili unutrašnjeg nemira nego sam namerno ostajao budan ne želeći da

spavam jer sam znao da je stiglo proleće u moj život i da je moje srce, puno čežnje, posle dugotrajnog lutanja i zimske hladnoće, opet na pravom putu. U mojoj sobi je tinjala bleđa svetlost noći; pred sobom sam mogao da vidim sve ciljeve svog života i umetnosti, jasno i blizu kao planinske vrhove po vedrom vremenu; osećao sam nešto što mi se često gubilo u potpunosti — sklad i unutrašnji ritam čitavog svog života, i to unazad, sve do bajkovitih godina mog detinjstva. I da sam poželeo da ovu lepotu kao iz snova i nadošla osećanja pretočim u stihove i pesmi dam naslov, ona bi se zvala *Gertruda*. S tim imenom u mislima zaspao sam u svitanje, a probudio sam se svež i čio kao posle dugog okrepljujućeg sna.

Razmišljao sam o neprijatnim osećanjima iz poslednjih dana, ali i o onima kojima sam se ponosio, te uvideo šta mi je nedostajalo. Danas se ni zbog čega više nisam nervirao, ništa mi nije kvarilo dobro raspoloženje, ništa me mučilo. Opet sam osećao kosmički sklad i opet doživljavao svoj mladalački san o harmoniji sfera, o njihovom sazvučju. Opet sam usklađivao svoje korake, misli i disanje s ritmom jedne melodije koja je bila u meni. Život je opet imao smisao, a moja budućnost sjajnu perspektivu. Niko nije primetio ovu promenu jer niko nije bio dovoljno blizu mene. Samo me je detinjasti Tajzer, jednom na probi u pozorištu, veselo munuo, rekavši: „Noćas ste dobro spavali, je li?” Razmišljao sam čime bih ja mogao da obradujem njega, pa sam u sledećoj pauzi upitao: „Tajzeru, gde nameravate da putujete ovoga leta?” On se na to stidljivo nasmejao i porumeneo kao mlada kad je pitaju kako je bilo na dan venčanja, i odgovorio: „O, Gospode, pa dotada ima još dosta vremena, ali pogledajte, karte su mi već ovde!”, pokazao je rukom na gornji džep sakoa. „Ovoga puta se polazi od Bodenskog jezera: dolina Rajne, kneževina Lihtenštajn, Kur, Albula, Gornji Engadin, Maloja, Bergel, jezero Komo. Još ne znam kojim putem ćemo se vraćati.” Uzeo je svoju violinu i brzo me, mangupski i ponosno, pogledao onim svojim sivoplavim detinjastim očima koje, činilo se, nikada nisu videle nikakvo zlo i jad na ovom svetu. Osećao sam se zbratimljen s njim, a i koliko se raduje predstojećem odmoru koji će provesti u planinarenju, slobodan i bezbrižno združen sa suncem, vazduhom i zemljom, dok sam ja opet osećao zadovoljstvo zbog svih budućih puteva i staza u svom životu, koji su, kao obasjani novim suncem, bili preda mnom i kojima sam verovao da ću se kretati podignute glave, otvorenog pogleda i čista srca.

Danas, kad se setim toga, shvatam da je sve to daleko od mene, ali da ta nekadašnja svetlost još uvek pomalo osvetljava moje puteve iako više nije onako jaka i sjajna; i danas, kao i tada, u teškim trenucima mi predstavlja utehu i čini da

se osećam prijatno brišući prašinu s moje duše kad pomislim na nju i izgovorim ime *Gertruda* i setim se kako mi je prilikom muzičke večeri u kući njenog oca prišla, laka kao ptica i kao stari provereni prijatelj.

Sada sam opet išao kod Muota kojeg sam izbegavao koliko god sam mogao posle onog mučnog susreta s lepom Loti koja mi se tada ispovedila. On je primetio tu promenu u mom ponašanju, ali je, to znam, bio suviše gord i suviše ravnodušan da bi išta preduzeo kako bismo se ponovo zbližili, i tako se dogodilo da nismo bili zajedno tokom više meseci. Sada, kad mi se vratilo poverenje u život i kad sam bio pun dobrih namera, činilo mi se da je pre svega neophodno da se ponovo zbližim sa zapostavljenim prijateljem. Povod mi je bio jedna nova melodija koju sam komponovao; odlučio sam da je posvetim njemu. Bila je slična melodiji Lavina koju je on voleo, a tekst je glasio ovako:

*Ugasio sam sveće;
Kroz otvoreni prozor dopire noć
Zagrlite me nežno i dozvolite mi da budem
Vaš prijatelj i brat.*

*Obojica smo oboleli od iste čežnje;
Naši snovi su puni slutnje
Šapatom pričamo o proteklim vremenima
U kući naših očeva.*

Pesmu sam prepisao čitko, a gore sam napisao: „Posvećeno mom prijatelju Hajnrihu Muotu.”

Poneo sam je sa sobom kad sam pošao kod njega u vreme za koje sam sigurno znao da je kod kuće. Kad sam stigao, čuo sam kako peva; koračao je tamo-amo po lepo uređenim sobama svoga stana i vežbao. Primio me je prilično hladno.

„Vidi, vidi! Gospodin Kun! Već sam pomislio da više nikada nećete doći.”

„Ali, eto, došao sam. Kako ste?”

„Uvek isto. Lepo je od vas što ste se usudili da opet dođete kod mene.”

„Da... U poslednje vreme bio sam vas izneverio...”

„Bilo je to sasvim očigledno, a znam i razlog.”

„Ne verujem da ga znate.”

„Znam. Loti je jednom bila kod vas, zar ne?”

„Da, bila je, ali ja ne bih želeo da razgovaramo o tome.”

„Nije ni potrebno. U svakom slučaju, opet ste ovde.”

„A i doneo sam nešto.”

Dao sam mu note.

„Oh, nova pesma! To je baš dobro. Već sam se uplašio za vas pomislivši da ćete se posvetiti isključivo dosadnim kompozicijama za gudačke instrumente. O, tu je i posveta! Meni? Vi to ozbiljno?”

Čudilo me je što je izgledalo da se mnogo raduje, više sam očekivao da će se našaliti na račun posvete.

„Naravno da mi je drago”, rekao je iskreno. „Uvek se obradujem kad vidim da me uvažava pošten čovek, a naročito vi. Ja sam vas već bio izbrisao sa svog spiska.”

„Imate takve spiskove?”

„O, da, naravno. Kad čovek ima, ili je imao, toliko prijatelja kao ja... Imam ih za čitav jedan katalog. One moralne uvek sam najviše cenio, a svi oni su me izneverili. Među mangupima svakodnevno možete naći prijatelja, ali među idealistima i običnim građanima vrlo teško, ukoliko ste slavni. Vi ste gotovo jedini u ovom trenutku. I, kako to obično biva, najdraže je ono do čega se najteže dolazi. Zar nije isto i s vama? Uvek sam želeo da imam prijatelje, a uvek žene jure za mnom.”

„Za to delimično vi snosite krivicu, gospodine Muot.” „Zašto?”

„Zato što se prema svim ljudima ponašate kao prema ženama. S prijateljima ne možete tako jer oni tada beže od vas. Vi ste egoista.”

„Bogu hvala, i jesam. Uostalom, niste manje egoista nego što sam ja. Kad vam je strašna Loti iskukala svoju tužnu priču i molila vas da joj pomognete, vi joj ni slučajno niste hteli pomoći. To vam čak nije bio ni povod da pokušate da posređujete između nas, na čemu sam vam vrlo zahvalan. Grozili ste se afere i jednostavno ostali izvan nje.”

„Pa, opet sam došao. U pravu ste, trebalo je da se zauzmem za Loti, ali ja se

stvarno ne razumem u te stvari. I sama me je ismejala i rekla mi da nemam pojma o tome šta je ljubav.”

„Eto, vidite. Kad je već tako, budite dobri i držite se prijateljstva! Ono predstavlja lep teren. A sada, sedite za klavir i pratite me, da malo proučimo kompoziciju. Ah, da... Sećate li se vaše prve kompozicije? Čini mi se da ste malo-pomalo postali čuveni gospodin.”

„Moguće je, ali vas u tome nikada neću dostići ”

„Kojesta. Vi ste kompozitor, stvaralac, jedan mali Bog. Šta vas briga za slavu? Moje kolege i ja moramo da požurimo ako hoćemo da postignemo nešto. Nama pevačima i plesačima na žici isto je kao ženama — svoju kožu treba da prodajemo dok je lepa i zategnuta. A kad ima slave, uz nju idu novac, žene i šampanjac! Fotografije u novinama, lovorike! Jer, vidite: ako me danas publika odbije, ili se razbolim od sasvim blage upale pluća, sutra je gotovo sa mnom, i sa slavom, i s lovorikama i s kompletnom karijerom. ” „Načekaćete se dotada.”

„Ah, znate, u stvari sam jako radoznao da vidim kako ću da starim. To s mladošću je prevara! Velika prevara u novinama i knjigama! Kao, to je najlepše životno doba! Ja uvek imam utisak da su zreli ljudi zadovoljniji. Mladost je najteži period života. Na primer, samoubistva gotovo i da se ne događaju među starijim ljudima.” Počeo sam da sviram, a on se usredsredio na pesmu. Brzo je naučio melodiju, a kad je ona značajno modulirala iz mola u dur, u znak priznanja blago me je gurnuo laktom.

Kad sam uveče stigao kući, našao sam, kao što sam se i plašio toga, jedan koverat koji mi je poslao gospodin Imtor, a u kojem je, osim nekoliko ljubaznih reči, bio i više nego pristojan honorar. Novac sam mu poslao natrag i napisao da sam dobro situiran, kao i da više cenim to što mi je dozvoljeno da se u njegovoj kući pojavljujem kao prijatelj. Kad smo se ponovo sreli, pozvao me je da ga posetim, i dodao: „Pretpostavljao sam da će biti tako; Gertruda mi je rekla da ne bi trebalo da vam šaljem novac, ali sam ipak pokušao...”

Otada sam bio veoma čest gost u kući Imtorovih. Prilikom održavanja koncerata mnogo puta sam svirao prvu violinu, donosio nove kompozicije, sopstvene i tuđe, a mnoga moja manja dela izvođena su prvi put u toj kući.

Jednog prolećnog popodneva, kad sam došao, u kući su bile samo Gertruda i jedna njena drugarica. Padala je kiša i ja sam hteo da odem, ali mi ona to nije dozvolila. Razgovarali smo o muzici i dogodilo se gotovo nehotično da sam počeo

da joj pričam, kao u poverenju, kroz šta sam prošao u onom strašnom periodu u kojem sam komponovao svoje prve pesme. Malo sam se i zbunio jer nisam bio siguran da li je trebalo da se ispovedam pred tom njenom, meni nepoznatom, drugaricom. Gertruda je tada rekla snebivajući se: „Moram vam priznati nešto što ne bi trebalo da mi zamerite. Ja sam, naime, prepisala dve vaše kompozicije i naučila da ih pevam.”

„Stvarno? Zar vi pevate?“, upitao sam iznenađeno. U isto vreme sam se setio — što mi je bilo i smešno — doživljaja kad mi je, kad sam bio mlad momak, pevala moja prva simpatija i da mi je njeno pevanje zvučalo užasno.

Gertruda se zadovoljno smeškala. „O, da, pevam, ali samo za sebe i nekolicinu prijatelja. Otpevaću vam vaše pesme ako ćete me pratiti na klaviru.”

Prišli smo klaviru i ona mi je dala note napisane njenim kitnjastim ženskim rukopisom. Počeo sam da sviram tiho samo da bih što bolje čuo nju. Otpevala je prvu pesmu, zatim i drugu, a ja sam sedeo i slušao kako se moja muzika pretvorila u čaroliju. Pevala je visokim čistim divnim glasom i to je bilo nešto najlepše što sam čuo u svom životu. Njen glas dopirao je do mog srca kao topli vetar koji struji snežnom dolinom; svakim tonom otpadao mi je deo tereta sa srca i dok sam se osećao blaženo i imao utisak da lebdim, morao sam da se kontrolišem kako suze, koje su se pojavile u mojim očima, ne bi pale na note i izbrisale ih.

Verovao sam da znam šta je ljubav i čak napredovao u tom znanju; utešen, novim očima gledao sam na svet i osećao veću bliskost prema svim ljudima. Sada je bilo drugačije, više nije bilo lucidnosti, utehe i radosti, nego oluje i plamena, a moje uzdrhtalo srce kucalo je brže i nije ni za šta htelo da zna, nije marilo ni za život, jedino je htelo da sagori na sopstvenom plamenu. Kad bi me sada neko pitao šta je ljubav, sigurno bih verovao da znam i mogao bih i odgovoriti, i to bi zvučalo neobuzdano i vatreno. U međuvremenu, Gertrudin zvonki blaženi glas izdigao se visoko, a meni se činilo da me on veselo doziva želeći samo da mi priušti malo radosti, ali je onda ipak odleteo od mene u daleke visine, nedostupan i gotovo tuđ.

Ah, znao sam kako stvari stoje. Ona je želela da peva, da mi bude prijatelj, želela mi je dobro, ali to nije bilo sve što sam ja želeo od nje. Ako ne bude bila samo moja i zauvek, onda je ceo moj život uzaludan, a sve što je lepo, dobro i jedinstveno u meni, neće imati nikakvog smisla.

Osetio sam nečiju ruku na ramenu; trgao sam se i okrenuo, i ugledao njeno lice. Njene svetle oči gledale su me tužno i tek je malo kasnije, pošto sam je uporno

gledao, počela blago da se smeška i pritom porumenela.

Mogao sam samo da joj kažem hvala. Nije znala šta mi je, samo je osećala i shvatila da sam ganut i želeći da me poštedi, našla je način kako da se vrate malopredašnja vedra atmosfera i bezbrižno ćaskanje. Ubrzo potom sam otišao.

Nisam otišao kući i nisam znao da li kiša još pada. Oslanjajući se o štap, išao sam ulicama; nije to bilo hodanje niti su ulice bile ulice, mene su nosili olujni oblaci po potamnelom nebu i kroz grmljavinu, ja sam razgovarao s olujom i sam bio oluja, a iz beskrajne daljine čuo sam nešto jako primamljivo — bio je to jedan visoki nežni ženski glas koji je blago vibrirao, čist i oslobođen svih ljudskih misli i oluja, pa ipak imajući u suštini onu divlju slast i strast.

Te večeri sam sedeo u svojoj sobi ne paleći svetlo. Bilo je već prilično kasno; nisam više izdržao, pa sam izašao i pošao kod Muota. Kad sam stigao, video sam da su mu prozori zamračeni, pa sam se okrenuo i pošao natrag. Dugo sam lutao. Kad sam se najzad umorio i probudio iz sanjarenja, našao sam se pred baštom Imtorovih. Oko poluskrivene kuće krošnje su svečano šuštale, ali iz nje se nije čuo ni glas, ni video zračak svetlosti, dok su se između oblaka pojavljivale i nestajale zvezde slaboga sjaja.

Čekao sam nekoliko dana pre nego što sam se usudio da ponovo odem kod Gertrude. U to vreme mi je bilo stiglo pismo od jednog pesnika na čije stihove sam komponovao muziku. Od pre dve godine održavali smo ne naročito čvrstu vezu; povremeno bih dobijao od njega interesantna pisma, ja sam njemu slao svoje kompozicije, a on meni svoje stihove. Sada mi je napisao:

„Cenjeni gospodine! Dugo vam se nisam javljao. Bio sam zauzet. Otkako imam i razumem vašu muziku, uvek me je inspirisala da napišem nešto, ali to nikako nisam uspevao da uobličim. Sada je taj tekst takoreći gotov; reč je o libretu za operu koju vi treba da napišete. Mislim da ne spadate među naročito srećne ljude — to sam zaključio po vašoj muzici. O sebi neću da govorim, ali evo vam mog teksta, pisanog isključivo za vas. S obzirom na to da nam se ne događa ništa što bi nam donelo malo zadovoljstva, hajde da predstavimo ljudima nekoliko lepih numera pri kojima će nekim debelokošcima biti jasno bar na trenutak da se život ne odvija samo na površini. Pošto ni sami ne znamo odakle zapravo da počnemo, stalo nam je do toga da drugi osete našu neiskorišćenu snagu.

Kao da je varnica pala u moj barut. Prepisao sam tekst i bio toliko nestrpljiv da sam ponovo pročitao pismo i odmah poslao telegram. Rukopis mi je stigao posle nedelju dana — predstavljao je malu vatrenu ljubavnu priču u stihovima, s nekim nedostacima, ali zasad dovoljnu za mene. Čitao sam stihove i u mislima pravio razne kombinacije, danonoćno ih pevao, ili svirao na violini, a uskoro sam otrčao i kod Gertrude.

„Morate mi pomoći”, uzviknuo sam. „Komponujem operu. U njoj su tri arije pogodne za vaš glas. Hoćete da ih vidite, a potom i da mi ih otpevate?”

Radovala se, tražila da joj pričam sve o tome, prelistavala note i obećala mi da će brzo naučiti arije. Usledio je jedan divni plodonosni period; opijen ljubavlju i muzikom, nisam bio sposoban da mislim ni o čemu drugom, niti da radim bilo šta drugo, a Gertruda je bila jedina osoba koja je znala moju tajnu o tome da komponujem operu. Donosio sam joj note, ona je učila arije i pevala mi ih. Pitao sam je za savet, sve joj svirao i ona je izgarala zajedno sa mnom, proučavala i pevala, savetovala i pomagala i uživala u našoj tajni i delu koje je nastajalo, a koje je pripadalo nama oboma. Nije bilo sugestije ili predloga koje ona ne bi razumela i odmah sprovodila u delo, a posle svega počela je da mi pomaže i u prepisivanju i prerađivanju nota, onim svojim finim rukopisom. Pozorištu sam prijavio da sam na bolovanju.

Između Gertrude i mene nije bilo nesporazuma ni nedoumica, nosila nas je ista struja, radili smo istim elanom, na istom delu, i u njoj i u meni bile su se probudile snage zrele mladosti; bilo je to jedno razdoblje sreće i magije u kojoj je moja strast potajno nastavila da plamti. Ona nije razlikovala moj rad od mene, ona nas je volela i bila naša, a ni za mene više nije bilo razlike između ljubavi i rada, muzike i života. Katkad bih pogledao ovu lepu devojkicu, iznenađeno i zadivljeno, i ona bi uzvratila pogled, a kad bih stizao ili odlazio, stisnula bi mi ruku jače i toplije nego što bih se ja usudio da stisnem njenu. A kad sam onih blagih prolećnih večeri prošavši kroz baštu ulazio u staru kuću, nisam znao da li je moj rad ili moja ljubav ono što me inspiriše i čini da se osećam uzvišeno.

Taj period nije trajao dugo; približavao se svom kraju, a plamen moje strasti opet je nesigurno sagorevao u jalovim željama. Sedeo sam za njenim klavirom, a ona je pevala poslednji čin moje opere, čija je sopranska rola već bila gotova. Dok je ona pevala tako divno, ja sam razmišljao o proteklim toplim danima i već

predosećao kako će oni koji dolaze neminovno biti sivi i hladni. Ona mi se nasmešila i nagnula prema meni da pogleda note, i primetivši tugu u mojim očima, pogledala me upitno. Nisam rekao ništa; ustao sam, oprezno svojim rukama obuhvatio njeno lice, poljubio je u čelo i u usta, i ponovo seo. Mirno, bez reči i gotovo svečano, dozvolila je da se to dogodi, ne pokazujući protivljenje ni iznenađenje, a kad je ugledala suze u mojim očima, svojom nežnom rukom, kao da je htela da me uteši, pomilovala me je po kosi, čelu i ramenu.

Nastavio sam da sviram, a ona da peva; poljubac i taj čudesni trenutak nismo više spominjali, ali je ostao nezaboravan, samo između nas dvoje, kao naša poslednja tajna.

Ništa drugo nije moglo ostati samo između nas neko duže vreme; opera je zahtevala i druge saradnike i pomagače. Prvi je morao biti Muot, jer sam na njega mislio kad sam komponovao deonice za glavni muški lik čija je neobuzdanost i strastvenost u potpunosti bila u skladu s njegovim glasom i njegovom ličnošću. Bio sam u nedoumici jedno kratko vreme; još je moje delo predstavljalo sponu između mene i Gertrude, pripadalo je samo njoj i meni, stvaralo nam brige ali donosilo i radosti, bilo je vrt o kojem niko nije znao, ili brod na kojem smo nas dvoje sami plovili okeanom.

Sama me je upitala kad je osećala i primetila da ne može više da mi pomogne:

„Ko peva glavnu mušku ulogu?”

„Hajnrih Muot ”

Činilo se da je iznenađena. „Oh... Vi to mislite ozbiljno? Ja ga ne volim.”

„On je moj prijatelj, gospođice Gertrudo. A uloga je baš pogodna za njega.”

„Da.”

Sad se između nas već isprečio jedan stranac.

PETO POGLAVLJE

U međuvremenu sam ispustio iz vida Muotov godišnji odmor i oduševljenje putovanjima. Obradovao se kad je čuo o mojim planovima u vezi s operom i obećao da će mi pružiti svaku pomoć, ali je rekao i to da neće odustati od planiranih putovanja; mogao je samo da mi obeća da će do jeseni proučiti svoju ulogu u operi. Napravio sam mu jedan prepis dela koji je bio gotov. Poneo ga je sa sobom i, po običaju, nije se javljao svih onih meseci kad je bio odsutan.

Tako smo i mi dobili malo vremena. Gertruda i ja bili smo u dobrim prijateljskim odnosima. Mislim da je od onog događaja za klavirom tačno znala kako mi je u duši, ali ga nikada ni rečju nije spomenula, a isto je bilo i sa mnom. Ona ne samo da je volela moju muziku, nego je volela i mene i osećala, isto kao i ja, da između nas dvoje vlada prirodni sklad i da s mnogo osećanja razumemo i dopunjujemo jedno drugo. Bila je pažljiva i ljubazna prema meni, uvažavajući me kao prijatelja, ali u tim njenim osećanjima nije bilo strasti. U ono vreme to mi je bilo dovoljno i ja sam spokojan i zahvalan živeo svoje dane pored nje. Ipak, taj spokoj povremeno je remetila strast koja bi me obuzimala i tada bih na svaki njen prijateljski gest gledao kao na milostinju; s bolom u duši osećao sam da moja strastvena ljubav i želje koje me potresaju ne nailaze kod nje ni na kakav odjek i da joj ne gode. Često sam sebe zavaravao da je razlog tome njena vedra i ne naročito osećajna narav. Ipak, u dubini duše osećao sam da to nije tačno, jer sam Gertrudu dovoljno dobro poznavao da bih znao da bi ljubav i u njoj izazvala burna osećanja i da bi morala da rizikuje. Često sam o tome razmišljao i verujem da me tada ne bi odbila i da bi zauvek ostala sa mnom da sam bio silovitiji i da sam je svom snagom privukao sebi. Međutim, bio sam sumnjičav što je uvek bila vedra, a nežnost i naklonost koje mi je pokazivala pripisivao sam sažaljenju koje ni u kom slučaju nisam želeo. Nisam mogao da se otmem utisku da ona ne bi toliko dugo mogla da ostane samo prijatelj da je toliko kao mene volela nekog zdravog muškarca privlačnog izgleda. Nisu bili retki ni trenuci u kojima sam razmišljao o tome da bih svoju muziku i sve vredno što sam imao menjao za jednu zdravu nogu i veselu narav.

Tada sam se opet zbližio s Tajzerom. Bio mi je neophodan za posao, tako da je

on postao sledeća osoba koja je saznala moju tajnu i upoznala libreto moje opere i planove u vezi s njom. Sve je poneo kući, da prouči. Kad je ponovo došao kod mene, njegovo detinjasto lice uokvireno svetlom bradom bilo je zajapureno od zadovoljstva i oduševljenja muzikom.

„Biće nešto od ove vaše opere!”, rekao je uzbuđenim glasom. Uvertiru već osećam u svojim prstima! A sada hajdemo da popijemo nešto, lukavi momče, i, ako ne bi bilo neskromno s moje strane, da popijemo za bratimljenje, ako prihvatate.

Rado sam prihvatio njegov predlog, tako da smo proveli jedno veselo večerje. Tajzer me je prvi put odveo u svoj stan. Nedavno se doselila kod njega sestra koja je ostala sama posle smrti njihove majke. Nije mogao da se nahvali koliko mu je sada dobro u domaćinstvu posle tolikih godina života neženje i samca. Sestra mu je bila jedna bezazlena jednostavna i prijatna devojka istih svetlih detinjastih očiju kakve je imao njen brat. Zvala se Brigita. Poslužila nas je kolačima i svetlozelenim austrijskim domaćim vinom, a uz to je donela i kutiju s dugačkim virdžinija cigarama. Prvu čašu vina popili smo u njeno zdravlje, a drugu za bratimljenje, i dok smo jeli kolače, pili vino i pušili, dobar Tajzer je šetao tamoamo po maloj sobi, i budući da se razveselio, prvo je seo za klavir, zatim uzeo gitaru i seo na kanabe, posle toga je dohvatio violinu i naslonio se na sto — svirao je sve lepo čega se setio, pevao dok su mu oči svetlucale od zadovoljstva — i to sve u čast moje opere. Pokazalo se da u njihovim venama teče ista krv jer je i sestra obožavala Mocarta. Bez prestanka malim stanom odjekivale su arije iz *Čarobne frule* i *Don Žuana*, glasovi devojke i dvojice mladića, zveket čaša, muzika svirana na klaviru, gitari i violini, a i besprekorno čisti zvižduci „braće” kojima su je pratili.

U kratkoj letnjoj sezoni bio sam još angažovan u pozorišnom orkestru kao violinista, ali sam u jesen zamolio upravu da prihvati moj otkaz jer sam sve svoje vreme i energiju nameravao da posvetim radu na svojoj operi. Dirigent kojem se nije sviđalo što odlazim stalno je nalazio najgrublje reči da bi me što više vređao i ponižavao, ali dobar Tajzer pomagao mi je da mu pariram i da ga ismejem.

S ovim vernim prijateljem uradio sam instrumentalne deonice moje operske muzike; koliko god je poštovao moje ideje, s istom neumoljivošću ukazivao je na sva odstupanja u orkestraciji. Često je padao u vatru i gnjavio me kao neki strogi dirigent sve dok ne bih izbrisao i promenio neko njemu „sumnjivo” mesto u koje sam ja naprosto bio zaljubljen i do kojeg mi je bilo stalo. Uvek je bio spreman da

navede primer ukoliko bih se nešto snebivao i bio u neizvesnosti šta i kako da uradim. Kad bih mu se suprotstavio zbog nečega što po mom mišljenju nije uspelo, ili ne bih pristao da se umetne nešto vrlo smelo, pritrčavao bi mi s partiturama u ruci i pokazivao mi kako su to isto radili Mocart i Lorcinc, a da je moje oklevanje samo kukavičluk, ili moje insistiranje da bude po mom jedna „ordinarna” glupost. Vikali smo jedan na drugog, svađali se i besneli; kad bi se to događalo u Tajzerovom stanu, Brigita bi ih čula, donosila im vino i cigare i rukom izravnala poneku partituru koju bi jedan od njih izgužvao i bacio. Njena ljubav prema bratu bila je isto toliko velika kao njeno divljenje prema meni. Ja sam za nju bio *maestro*. Svake nedelje morao sam da idem na ručak kod Tajzerovih, a kad je na nebu bilo makar i malo plavetnila, obavezno se tramvajem išlo u prirodu. Tada bismo šetali brdima i kroz šume, ćaskali i pevali, a njih dvoje bi uvek, a da to nisam tražio od njih, zajodlovali i neku njihovu narodnu pesmu.

Jedne nedelje, s namerom da nešto prezalogajimo, ušli smo u seosku gostionicu iz koje se, kroz širom otvorene prozore, orila narodna muzika za igru. Pošto smo jeli, opušteno smo sedeli u bašti gostionice pijući sok od jabuke. Brigita je krišom otišla do kuće a zatim ušla u nju; kad smo primetili da nije s nama, osvrtali smo se na sve strane i tako je na trenutak ugledali kroz prozor kako igra; bila je živahna i sveža kao letnje jutro. Kad se vratila, Tajzer joj je zapretio kažiprstom i rekao da je mogla i njega zamoliti za igru. Ona je na te reči porumenela i zbunila se, odmahнула rukom i pogledala u mene.

„Šta je bilo?“, upitao ju je Tajzer.

„Ništa“, odgovorila je ona, ali ja sam video slučajno da mu je očima pokazivala na mene. Tajzer je rekao samo: „Ah, da!”

Nisam reagovao na to, ali mi je ipak bilo čudno što je vidim zbunjenu zbog toga što je igrala u mom prisustvu. Tek sada mi je palo na pamet da bi ona prilikom šetnje sigurno hodala brže i išla dalje i, uopšte, bilo bi drugačije bez mene koji sam usporavao i nju i njenog brata. Otada sam im veoma retko pravio društvo na nedeljnim izletima.

Kad smo završili propevavanje sopranskih deonica, Gertrudi nije moglo promaći da mi je teško što ću morati da se odreknem čestih poseta njenoj kući i našeg bliskog druženja za klavirom, kao i to da se ustručavam da smišljam izgovor za nastavak druženja. Tada me je iznenadila predlogom da je redovno pratim kad peva, što mi je omogućilo da dolazim kod nje dva ili tri puta nedeljno u popodnevним satima. Njen otac je blagonaklono gledao na naše druženje; on je

njoj, koja je rano izgubila majku i koja je sada bila gospođa ove kuće, ionako dozvoljavao sve. Bašta je u to rano leto bila puna raskošnog cveća, ptice su cvrkutale, cveća je bilo i svuda oko tihe kuće; kad bih s ulice ušao u baštu i prolazio kroz drvored pored starih potamnelih skulptura, svaki put bih se osećao kao da ulazim u svetilište u koje svetovni zvuci i predmeti mogu da dopru samo jako sporo i ublaženi. Ispred prozora, u rascvetalim žbunovima, zujale su pčele, sunčevi zraci i laka senka drveća prodirali u sobu; ja sam sedeo za klavirom slušajući Gertrudu kako peva, analizirao njen glas koji se podizao bez napora i vibrirao, a kad smo posle završene pesme pogledali jedno u drugo i nasmešili se, bilo je to kao izraz našeg jedinstva i poverenja, kao između sestre i brata. Ponekad bih pomislio da bi u ovakvim trenutcima bilo dovoljno da ispružim ruku i uhvatim svoju sreću i zadržim je zauvek, ali to ipak nisam učinio, hteo sam da sačekam da jednom i ona da neki znak da čezne za mnom i da me želi. Međutim, činilo se da je Gertruda sasvim zadovoljna našim odnosom ovakvim kakav je bio i da ne želi da se on produbi, čak sam često imao osećaj kao da me moli da ne narušavam ovaj naš mirni sklad i ne remetim proleće našeg prijateljstva.

Ako sam zbog toga i bio razočaran, tešilo me je što sam osećao koliko se ona saživela s mojom muzikom, koliko me razume i ponosi se time.

To je trajalo do juna, a onda je Gertruda otputovala u planine, s ocem. Ja sam ostao i kada god sam prolazio pored njene kuće, video sam je praznu iza njenih platana, a kapija je bila zaključana.

Vratila mi se stara tuga, pojačavala se i proganjala me do duboko u noć.

Uveče sam, gotovo uvek s partiturama u džepu, odlazio kod Tajzerovih, učestvovao u njihovom spokojnom bezbrižnom životu, pio njihovo austrijsko vino i svirao Mocarta s njima. Posle toga bih u prijatnim noćima išao kući, viđao ljubavne parove kako šetaju, a kad bih stigao onako umoran, odmah bih legao, ali mi san nije dolazio na oči. Sada mi nije bilo jasno kako sam mogao da održavam odnos brata i sestre s Gertrudom, kako to da nikada nisam pokušao da probijem barijeru i da je snažno privučem sebi i da je osvojim na juriš. Gledao sam je u njenoj svetloplavoj ili sivoj haljini, veselu ili ozbiljnu, slušao njen glas... Ne sećam se da se ikada dogodilo da slušajući njen glas ne osetim strast i želju da je osvojim. Ošamućen i kao u groznici, ustao bih, upalio svetlo i bacao se na posao. Napravio sam da se ljudski glasovi i instrumenti međusobno nadmeću i preklinju i prete, preradio pesmu čežnje u novu, ovoga puta grozničavu melodiju. Međutim, ovakva uteha često nije imala nikakvog efekta i tada bih legao, sav uzavreo i

uznemiren, i u mučnoj nesanicu mahnito i bez ikakvog smisla izgovarao njeno ime — Gertruda, Gertruda — odbacujući utehu i nadu, očajnički se predajući strašnom poniženju zbog želje koju sam osećao. Dozivao sam Boga i pitao ga zašto me je stvorio ovakvog, zašto me je napravio bogaljem i umesto sreće koju imaju i najsiromašniji, meni podario samo taj strašni usamljениčki život u vrtlogu zvukova gde moje nedostižne želje stalno i iznova opisujem u bezličnim muzičkim fantazijama.

Tokom dana bilo mi je lakše da kontrolišem svoju strast. Stisnuo bih zube, od ranog jutra radio, smirivao se dugim šetnjama i osvežavao tuširanjem hladnom vodom, dok bih uveče, bežeći od pretećih senki noći koja se spušta, odlazio u opuštajuću blizinu Tajzerovih, gde sam imao nekoliko sati mira, a ponekad se i osećao vrlo prijatno. Tajzer je doduše primećivao da patim i da sam bolestan, ali je to pripisivao mom napornom radu i savetovao mi da se odmorim iako je i sam izgarao radeći na operi i bio isto toliko uzbuđen zbog njenog napredovanja kao ja, i isto toliko nestrpljiv da se ona konačno privede kraju. Ponekad sam dolazio po njega i vodio ga kod sebe da bismo bili sami i tada bismo veče provodili u svežini bašte jedne gostionice; tamo se ipak nisam osećao prijatno s obzirom na to da su me ometali ljubavni parovi koji su tuda šetali, lampioni, vatrometi i miris pohotljivosti koji se oseća u svim gradovima.

Još gore bilo je kad je i Tajzer otputovao da bi sa sestrom išao na planinarenje. Pozvao me je da im se pridružim na tom odmoru; on je zaista želeo, koliko god bi mu moja ograničena pokretljivost remetila zadovoljstvo. Nisam mogao da prihvatim njegovu ponudu. Dve nedelje ostao sam sasvim sam u gradu, ozlojeđen, nesposoban da radim i pateći od nesаницe.

Tada sam primio malu kutiju punu alpskih ruža, koju mi je poslala Gertruda iz jednog sela u Valisu; kad sam prepoznao njen rukopis i otpakovao braonkasto uvelo cveće, kao da sam osetio na sebi pogled njenih dragih očiju i istovremeno se postideo svoje uznemirenosti i nepoverenja. Uvideo sam da bi bilo bolje da je upoznata s mojim stanjem, pa sam joj odmah sledećeg jutra napisao kratko pismo. Pomalo šaljivo napisao sam joj kako noću ne mogu da spavam zato što čeznem za njom; dodao sam da ne mogu više da prihvatim njeno prijateljstvo jer je kod mene reč o ljubavi. Dok sam pisao, opet me je spopala stara strast, a pismo, koje sam počeo da pišem staloženo i šaljivo, na kraju je odražavalo moje trenutno očajno stanje.

Poštar mi je gotovo svakodnevno donosio pozdrave i razglednice od Tajzerovih,

koji nisu ni slutili da mi svako njihovo pismo ili razglednica donosi samo razočaranje zato što sam očekivao poštu od nekog drugog, ispisanu drugom, a ne njihovom rukom.

Konačno je stigao i jedan sivi koverat adresiran Gertrudinim lakim kitnjastim rukopisom, a u kovertu i pismo.

„Dragi prijatelju! Vaše pismo me je zbunilo. Vidim da patite, da vam nije lako i, da nije tako, sad bih vas izgrdila što ste me napali. Vi znate koliko ste mi dragi, ali vam moram reći da mi se sviđa način na koji živim i da ne osećam potrebu da išta menjam. Kad bih osetila opasnost da bih vas mogla izgubiti, učinila bih sve da vas zadržim. Ali, na vaše strastveno pismo ne mogu odgovoriti. Imajte strpljenja, pustite da između nas ostane onako kako je i bilo, a kad se vidimo, razgovaraćemo o svemu. Tada će sve biti lakše. Prijateljski pozdrav,

Vaša Gertruda.”

Nije bilo nikakve promene, ali sam ipak bio zadovoljan pismom. Najzad, ono je predstavljalo njen pozdrav, nije se bunila što joj se udvaram, nije me odbila. U tom pismu bilo je i neke crte njene ličnosti; ono je bilo jasno, ali gotovo hladno i umesto njene slike stvorene u mojoj čežnji, ona je u mojim mislima opet bila ona stvarna Gertruda. Pogledom je tražila da imam poverenja u nju, osećao sam njenu blizinu i, u isto vreme, stid i ponos, koji su mi pomogli da nadvladam čežnju koja me je izjedala, i da potisnem goruću strast. Neutešen, ali donekle osnažen da preuzmem kontrolu nad sobom, uspeo sam da ne pokleknem.

Na dva sata od grada, u gostionici jednog sela, iznajmio sam sobu da bih na miru radio u njoj. Tada sam satima sedeo u senci jednog precvetalog jorgovana i razmišljao o svom životu; kako je usamljen i neobičan bio moj put, koliko neizvesna moja budućnost! Nigde se nisam skrasio, nijedno mesto nije bilo moj pravi dom. S roditeljima sam održavao formalne odnose retko razmenjujući s njima formalna pisma. Napustio sam svoje pravo zanimanje da bih se bavio rizičnim kreativnim maštarijama koje me ipak nisu ispunjavale. Moji prijatelji nisu me shvatali, ni poznavali. Gertruda je bila jedino ljudsko stvorenje s kojim bih mogao da uživam u uzajamnom poverenju i savršeno dobrim odnosima. Moj posao, ono za šta sam zapravo živio i što je trebalo da da smisao mom životu, bilo

je obično trčanje za senkom, zidanje kule u vazduhu! Da li je to stvarno imalo neki smisao i bilo opravdanje da čovek živi i da njegov život bude ispunjen, da njegova tvorevina od nanizanih tonova i uzbudljiva igra likova na sceni u najboljem slučaju nekom drugom priušte jedan sat zadovoljstva?

Uprkos svemu, nastavio sam da radim, pun elana, i onoga leta definitivno sam uobličio operu u idejnom smislu, mada su, što se tiče tehničkog dela, nedostajale neke sitnice, a i bio je zabeležen samo njen manji deo. Ponekad bi me obuzeo optimizam i zamišljao bih, ispunjen ponosom, kako će moje delo oduševiti ljude, da će pevači i muzičari, dirigenti i horovi morati da sprovode i ostvaruju moju volju i moje želje, i kako će moja opera na hiljade njih ostavljati dubok utisak. Međutim, katkad bi mi se učinilo kao da je sve to jedan košmar, da su sva ta snaga i emocije izražene u mom delu proistekle iz jalovih snova i maštanja jednog jadnog usamljenog čoveka koga su svi sažaljevali. Događalo se i da podlegnem malodušnosti i budem uveren da moje delo nikada neće biti izvedeno jer je u njemu sve lažno i preterano. Ipak, ovakvi trenuci bili su retki — u suštini, bio sam ubeđen da je moj rad kvalitetan i da će opera naići na dobar prijem kod publike. Sve u njoj bilo je iskreno i puno strasti, bilo je doživljeno i kroz njene vene tekla je krv; čak i ako više ne budem želeo da je slušam i budem komponovao nešto sasvim različito, ostaje činjenica da je u toj operi čitava moja mladost i kada god budem slušao neki njen deo, imaću utisak kao da do mene dopire blagi prolećni povetarac iz napuštenih dolina moje mladosti i strasti koju sam tada osećao. Kad pomislim na to da su sav žar i sva moć moje opere koja će osvojiti srca publike proistekli iz moje slabosti, čežnje i lišavanja, dvoumim se da li se za moj tadašnji život, ali i za ovaj sadašnji, može reći da je srećan ili da je tužan.

Približavao se kraj leta; jedne tamne noći u kojoj je olujna kiša pljuštala bez prestanka, završio sam uvertiru. U jutro koje je usledilo padala je sitna hladna kiša, nebo bilo jednobožno sivo, a bašta odjednom dobila jesenji izgled. Spakovao sam svoje stvari i vratio se u grad.

Od svih mojih poznanika bili su se vratili samo Tajzer i njegova sestra. Oboje su izgledali dobro i bili preplanuli od planinskog sunca. Bili su puni utisaka o raznim doživljajima s putovanja, ali uprkos tome, s mnogo žara raspitivali su se o operi, zanimalo ih je kako je napredovao rad na njoj. Zajedno smo pregledali uvertiru i tom prilikom sam imao jedan gotovo svečani trenutak — Tajzer mi je stavio na rame svoju ruku i rekao sestri: „Brigita, pogledaj ovog čoveka: on je veliki kompozitor.”

Uprkos čežnji i uzbuđenju, s puno poverenja čekao sam Gertrudin povratak. Imao sam mnogo toga novog da joj pokažem i znao da se ona uživala u operu i da uživa u radu na njoj kao da je njeno sopstveno delo. Najviše sam bio nestrpljiv da vidim kako će Muot reagovati na sve to jer mi je njegova pomoć bila neophodna, a o kome nisam čuo ništa u proteklih nekoliko meseci.

Najzad se pojavio, i to pre Gertrudinog povratka. Jednoga jutra došao je kod mene. Dugo me je gledao, a onda rekao odmahujući glavom:

„Izgledate užasno. Nije ni čudo kad radite na tako velikom delu!”

„Da li ste pogledali svoju ulogu?”

„Pogledao?! Znam je napamet i otpevaću vam je kada god budete hteli. To je nešto savršeno!”

„Stvarno mislite tako?”

„Uverićete se i sami. Sačekajte i videćete da ste komponovali svoje najbolje delo. Čim opera bude izvedena, vaša slava neće imati granice! Kada hoćete da pevamo? Imam i neke primedbe. Dokle ste stigli s operom?” Pokazao sam mu ono što sam imao da mu pokažem i on me je odmah poveo svojoj kući. Tamo sam prvi put čuo kako peva svoju ulogu; komponujući je, unosio sam u nju sopstvene emocije, ali misleći na njega, i osećao svu snagu moje muzike i njegovog moćnog glasa. Mogao sam, tek sada, da stvorim kompletnu sliku o operi na sceni i tek sada osetio toplinu sopstvenog žara kao da mi to delo nikada nije pripadalo, kao da ga nisam ja stvorio nego je ono imalo sopstveni život i na mene delovalo kao neka sila koja dolazi spolja. Prvi put sam osećao to odvajanje dela od njegovog stvaraoca, o čemu dosad nikada nisam dublje razmišljao. Moje delo je postojalo, počelo je da se pokreće i da pokazuje znake života; iako sam ga imao u rukama, ono već sada više nije bilo moje nego je kao odraslo dete koje se odvojilo od oca i živelo na način koji je samo odabralo, gledalo u mene kao u tuđinca, a na čelu ipak imalo ispisano moje ime i utisnut moj žig. Istu dilemu, katkad zastrašujuću, imao sam kasnije prilikom pozorišnih izvođenja moje opere.

Muot je dobro naučio svoju ulogu, a ja sam rado uvažio sve njegove primedbe jer su bile na mestu. Bio je radoznao da čuje ko će pevati glavnu žensku ulogu, koju je znao polovično, i pitao da li ju je neka pevačica već vežbala. Bilo je neizbežno da spomenem Gertrudu, sada prvi put pred njim; uspelo mi je da govorim o njoj sasvim staloženo i neupadljivo. Njeno ime bilo mu je poznato, ali još nikada nije bio u kući Imtorovih, i bio je iznenađen kad sam mu rekao da je

Gertruda dobro proučila ulogu i da ume da je peva.

„U tom slučaju, ona sigurno ima dobar glas”, rekao je Muot zadivljeno. „Visok i nežan. Hoćete li me jednom prilikom odvesti kod njih i predstaviti me?”

„Ionako sam nameravao da vas zamolim za to. Želeo bih da čujem vas i gospođicu Imtor kako zajedno pevate, i to nekoliko puta, jer biće neophodne neke ispravke. Čim gospođica i gospodin Imtor stignu u grad, zamoliću ih da vas prime.”

„Vi ste, gospodine Kun, u stvari jedan srećković. Eto, imate još i Tajzera koji vam pomaže u orkestarskim deonicama. Videćete, opera će imati veliki odjek.”

Nisam rekao ništa jer još nisam formirao mišljenje ni o svojoj budućnosti, ni o tome šta će biti s operom, trebalo je prvo da bude potpuno završena. Ipak, otkako sam čuo Muota kako je peva, još više sam verovao u to da moj rad na delu mora doneti plodove.

Tajzer, kome sam pričao o tome, rekao je grubo: „I ja mislim isto. Muot poseduje onu iskonsku energiju, samo je šteta što je tako površan. Njemu nije stalo do muzike, on misli samo na sebe, pravi je egoista. U svakom pogledu je šarlatan.”

Onoga dana kad sam prošao kroz baštu u kojoj je već počela da vlada jesen a lišće sve više opadalo, i uputio se u kuću Imtorovih kako bih posetio Gertrudu koja se konačno vratila, bio sam uzbuđen i srce mi je kucalo brzo i snažno. Ona mi je, međutim, onako prolepszana i malo preplanula, prilazila smeškajući se i pruživši mi ruku. Njen prijatni glas, otvoreni pogled i uopšte njena plemenita pojava i spontanost odmah su me ponovo očarali i ja sam u trenu, sav srećan, zaboravio svoju zabrinutost i svoje želje, zadovoljan što sam opet u njenoj blizini koja je na mene delovala isceliteljski. Sve to je prihvatila, a pošto nisam našao način da započnem razgovor o svom pismu i o temi koju je sadržalo, i ona je ćutala o tome i nijednim gestom nije pokazivala da je naše prijateljstvo pomućeno ili ugroženo. Nije me izbegavala, opet je često bivala sama u mom društvu, s punim poverenjem da ću poštovati njenu volju i da joj se neću ponovo udvarati ukoliko me ona ne bi prva ohrabrila za to.

Odmah smo zajedno pregledali sve što sam ja uradio tokom letnjih meseci, a ispričao sam joj i to da je Muot naučio svoju ulogu i da mu se izuzetno sviđa. Tražio sam dozvolu da ga dovedem pošto je bilo neophodno da čujem obe glavne uloge odjednom, i ona je pristala.

„Ne činim to rado”, rekla je iskreno. „Znate da nikada ne pevam pred strancima,

a dvostruko mi je neprijatnije da to činim pred gospodinom Muotom, ali ne isključivo zbog toga što je on čuveni pevač. On poseduje nešto čega se ja plašim, bar kad je reč o pozornici. Uostalom, videćemo. Valjda će biti kako treba.”

Nisam se usuđivao da branim ili hvalim svog prijatelja kako je ne bih još više doveo u nedoumicu. Verovao sam da će posle prve probe rado nastaviti da peva s njim.

Nekoliko dana kasnije, Muot i ja smo se kolima dovezli do Imtorovih. Oni su nas očekivali, a vrata nam je otvorio sam vlasnik kuće. Bio je ljubazan, ali odmeren i pomalo rezervisan. Nije imao ništa protiv mojih čestih poseta i druženja s Gertrudom; da je neko napravio aluziju na nas dvoje, on bi se samo nasmejao. Međutim, nimalo nije bio oduševljen što je sada dolazio i Muot. Pevač je bio vrlo elegantan i korektan, tako da su i Imtor i Gertruda bili prijatno iznenađeni. Muot, koji je bio na lošem glasu zbog svog nasilničkog i nadmenog ponašanja, i te kako je umeo da se ponaša u skladu s lepim manirima, ne pokazujući nimalo sujete. Prilikom razgovora bio je koliko određen toliko i skroman.

„Hoćemo li pevati?“, upitala je Gertruda posle izvesnog vremena i mi smo ustali kako bismo prešli u muzičku salu. Tamo sam seo za klavir, ukratko opisao uvod i scenu, ponešto i objasnio, a onda dao znak Gertrudi da počne. Učinila je to nerado i oprezno, u pola glasa. Naprotiv, Muot je, kad je došao red na njega, bez oklevanja zapevao punim glasom. Ubrzo nas je povukao sa sobom, tako da se sada i Gertruda sva predala pevanju. Muot, koji je u uglednim kućama obično bio vrlo odmeren prema damama, tek sada je bio obratio pažnju na Gertrudu, revnosno pratio njeno pevanje, a svoje divljenje izražavao joj srdačnim ali ne preteranim kolegijalnim rečima.

Otada je nestalo ustezanja, muzika nas je zbližila i učinila da se osećamo ujedinjeni. Moja opera, koja je bila polumrtva i u još nezavršenim delovima, sada je napredovala; sve više su mi se nizale ideje za povezivanje tih delova. Najzad sam znao da je urađeno ono bitno, da više ništa ne može da se naruši, i bio sam zadovoljan. Nisam krio svoje zadovoljstvo i svojim prijateljima zahvalio sam se od srca. Ponosni i veseli izašli smo iz kuće i otišli na improvizovanu večeru, u jednu gostionicu. Šampanjac je učinio ono što sam Muot dosad nije hteo da učini; rekao mi je „ti“, ostao pri tome, a ja sam se obradovao i nisam se bunio.

„Tu smo, uživamo i slavimo...“, rekao je smejući se, „i u stvari smo u pravu što to činimo unapred jer sada nam je najlepše. Posle će sve izgledati drugačije. U pozorištu ćeš biti u centru pažnje, moj mladiću, i sada ćemo da nazdravimo

verujući da te to neće uništiti kao što se događa mnogima.”

Još izvesno vreme Gertruda je zazirala od Muota i prema njemu nije bila uzdržana i ponašala se slobodno samo prilikom pevanja. On je bio taj koji je bio uzdržan i pun obzira prema njoj. Malo-pomalo i Gertruda se opustila i rado ga viđala u svom domu i svaki put kad bi odlazio, ona bi ga ljubazno, isto kao i mene, pozvala da opet dođe. Postali su retki trenuci u kojima bismo nas troje bili sami. Uloge su bile otpevane i usavršene, a kod Imtora je opet počelo zimsko druženje s redovno održavanim muzičkim večerima na kojima se Muot često pojavljivao, ali ne i učestvovao.

Ponekad bih primećivao da Gertruda počinje da se otuđuje od mene, a odmah zatim bih se postideo svojih misli i nepoverenja; Gertruda je, kao dama kuće pune gostiju, bila vrlo zauzeta, a ja sam zadovoljstvo nalazio u tome što sam je gledao kako se kao domaćica graciozno kreće među gostima, onako vitka i otmena a ipak dobro raspoložena i prijatna.

Nedelje su mi brzo prolazile. Radio sam mnogo, s namerom da, ako bi to bilo moguće, sve završim do kraja zime. Sastajao sam se s Tajzerom, mnoge večeri provodeći u njegovoj kući. Vodio sam i korespondenciju i imao razne doživljaje s obzirom na to da su se ponegde pevale moje pesme, dok je u Berlinu bilo izvođeno sve što sam komponovao za gudačke instrumente. Prima sam ponude, objavljivale su se kritike i odjednom se činilo da svi znaju da radim na operi iako ja o tome ni reč nisam rekao nikome osim Gertrudi, Tajzeru i Muotu. Sada to više nije bilo ni od kakvog značaja, a mene su, u suštini, radovali ovi znaci moga uspeha i činilo se da mi je najzad — a ipak blagovremeno — otvoren put ka slavi.

Poslednjih godinu dana nisam bio kod kuće da posetim roditelje. Sada sam odlučio da to uradim za Božić.

Majka je bila ljubazna, ali s onom istom distancom koja je i ranije postojala među nama. To je kod mene izazvalo strah da će opet biti nerazumevanja s njene strane i neverice u pogledu mog umetničkog poziva, kao i sumnje u ozbiljnost mojih nastojanja. Doduše ona je s interesovanjem pričala o onome što je čula i čitala o meni, ali, imao sam utisak, više zato da bi ugodila meni nego što je sama bila uverena u to jer u osnovi ona nije verovala u taj po njoj prividni uspeh, kao uostalom ni u celokupni moj umetnički rad. Nije da nije volela muziku, nekada je čak i pevala, ali neko ko živi od muzike bio je u njenim očima bednik, a nije razumela ili prihvatila ni moju muziku koju je dotad čula.

Otac je imao više poverenja u mene. Kao trgovac, on je pre svega razmišljao o mom napredovanju u materijalnom smislu i mada mi je bez gundanja obilato pomagao finansijski a od mog napuštanja orkestra opet me u potpunosti izdržavao, bilo mu je drago što sam počeo da zarađujem i imao izgleda da jednoga dana živim od sopstvene zarade, na šta je, i pored bogatstva koje je stekao, gledao kao na uslov jedne časne egzistencije. Inače, kad sam došao kući, ležao je u krevetu; dan pre nego što ću stići, pao je i povredio nogu.

Našao sam ga raspoloženog za lake filozofske razgovore, bio bliskiji s njim nego ikada i uživao u njegovoj praktičnoj životnoj filozofiji. Imao sam prilike i da mu se požalim pričajući mu o svojim patnjama, što ranije nikada nisam činio jer me je bilo stid. Pritom sam se setio jedne Muotove izreke koju sam ponovio pred ocem. Muot je, naime, jednom rekao, svakako ne misleći ozbiljno, da je mladost najteži period u ljudskom životu i da smatra da stariji ljudi žive uglavnom srećnije i zadovoljnije nego mladi. Moj otac se nasmejao na to, a onda zamišljeno rekao: „Mi stariji, naprotiv, kažemo da je situacija obrnuta. Tvoj prijatelj je ipak osetio malo istine u toj tvrdnji. Verujem da između mladosti i zrelosti može da se povuče jasna granica. Mladost prestaje s egoizmom, a zrelost počinje onda kad čovek počne da živi za druge. Mislim ovako: život mladih ljudi pun je i radosti i tuge zato što oni misle samo na sebe, tako da im je važno da ispune svaku svoju želju i učine sve što im padne na pamet, doživljavaju razna zadovoljstva, ali i tugu, a neki čije su želje neostvarive odmah se u potpunosti odriču života. To je tipično za mladost. Međutim, stiže vreme kad se to menja, bar kod većine, i ljudi počinju da žive više za druge nego za sebe, ali ne zato što im je to vrlina, nego zato što je to prirodno, zbog toga što uglavnom imaju porodicu. Kad ima decu, čovek manje misli na sebe i na svoje želje. Kad ih nema, njegov egoizam nestaje u samopregornom radu, politici, umetnosti ili u nauci. Mladost hoće da se igra, zrelost da radi. Niko ne ulazi u brak samo zato da bi imao decu, ali kad su ona već tu, roditeljstvo menja čoveka i on najzad uviđa da se sve dotad događalo zbog njih. To je povezano s činjenicom da mladež doduše često govori o smrti, ali nikada ne razmišlja o njoj. Kod starih ljudi slučaj je obrnut. Mladi misle da će živeti večito i zato su sve njihove želje i misli okrenute njima samima. Stari su svesni da je kraj blizu i da sve što je neko imao i činio samo za sebe pada u vodu i više nema nikakvu vrednost. Zbog toga mu je potrebna druga vrsta večnosti i vera da nije radio i stvarao samo za crve. On ima ženu i decu, i posao, i odgovornost i otadžbinu da bi znao za koga i za šta svakodnevno radi i muči se. Tvoj prijatelj je u pravu u jednome: čovek je srećniji kad živi za druge nego kad to čini samo za

sebe. Stari, međutim, ne treba od toga da prave neko herojsko delo, jer ono to nije. I najneobuzdaniji mladi ljudi postaju najbolji u starosti, a ne samo oni koji su već kao školarci nastojali da dostignu mudrost svojih dedova.”

Kod kuće sam ostao nedelju dana i mnogo vremena proveo sedeći pored očevog kreveta. On nije bio pravi bolesnik, jer osim bezopasne povrede noge bio je u dobroj snazi i potpuno zdrav. Izrazio sam žaljenje što nisam više verovao u njega i što se nismo zbližili ranije, na šta je on primetio da je to bilo obostrano i da će naši odnosi ubuduće biti bolji nego kad smo pre vremena pokušavali da razumemo jedan drugog, što nam je retko uspevalo. Diskretno i u drugarskom tonu raspitivao se o mom ljubavnom životu. O Gertrudi ništa nisam želeo da mu kažem, a o ostalim ženama nisam ni imao šta da kažem osim nekoliko reči.

„Ne brini”, rekao je smejući se. „Poseduješ kvalitete za stvarno dobrog muža, što će pametne žene ubrzo zapaziti. Ne bi trebalo da veruješ u ljubav samo jako siromašne devojke, jer nju bi zanimao samo tvoj novac, a ako ne nađeš devojku kakva ti se sviđa i koju bi mogao voleti, ni tada nije sve izgubljeno. Ljubav između dvoje mladih nije ista kao ona u dugogodišnjem braku. U mladosti, svakome je stalo samo do sebe, ali kad je reč o braku i o održavanju zajedničkog domaćinstva, onda postoji nešto drugo o čemu treba da se brine. Tako je bilo sa mnom, to sigurno znaš. Bio sam jako zaljubljen u tvoju mamu i taj brak je bio sklopljen iz ljubavi; ona je potrajala oko godinu ili dve, zaljubljenosti više nije bilo, potrošili smo je do poslednjih ostataka i usledio je period kad nismo znali šta ćemo jedno s drugim. Tada su stigla i deca — dvoje pre tebe koji su umrli još kad su bili mali, i ti — i trebalo je da brinemo o njima. Time su postala manja naša očekivanja jednog od drugog, mi smo se opet zbližili i odjednom je naša ljubav ponovo oživela, doduše ne onakva kao nekadašnja, nego sasvim drugačija, koja evo traje, bez većih zakrpa, već trideset godina. Nisu ovako uspešni svi brakovi iz ljubavi; naprotiv, veoma su retki.”

Ta očeva razmišljanja i gledišta nisu mi služila ni za šta, ali mi je jako prijao novi prijateljski odnos s njim i ja sam ponovo zavoleo svoj dom, prema kojem sam poslednjih godina bio gotovo ravnodušan. Kad sam ponovo otišao, nisam se pokajao što sam bio kod kuće; odlučio sam da ubuduće češće posećujem svoje roditelje i održim s njima prisne odnose.

Izvesno vreme su me moj rad i putovanja radi prisustva izvođenju mojih gudačkih kompozicija sprečavali da odem u posetu Imtorovima. Kad sam najzad otišao kod njih, zatekao sam Muota, koji je ranije odlazio kod njih samo u mojoj

pratnji, u društvu najčešće pozivanih gostiju. Stari Imtor je i dalje bio hladan i uzdržan prema njemu, ali izgledalo je da su Gertruda i on postali dobri prijatelji. Bilo mi je drago zbog toga i nisam imao razloga da budem ljubomoran, naprotiv, bio sam ubeđen da dvoje toliko različitih ljudi kao što su bili Gertruda i Muot mogu doduše da gaje simpatije jedno prema drugom, ali ne i da postanu bliski i da se zavole. Nisam bio nepoverljiv i sumnjičav kad su pevali zajedno i kad su se mešali njihovi lepi glasovi. Po spoljašnjosti bili su privlačni, oboje krupni i visoki, zdravi i pravi, on tamnokos i ozbiljan, ona svetle kose i vedra. U poslednje vreme mi se katkad učinilo kao da pomalo nestaje njena urođena vedrina, da je umorna i neraspoložena. Često bi me pogledala ozbiljno i upitno, onom radoznalošću i zainteresovanošću kojom deprimirani i uplašeni ljudi gledaju jedno u drugo; kad bih joj u tim trenucima odgovorio lakim klimanjem glave i veselim pogledom, crte njenog lica sporo bi se opuštale i ona bi se nekako usiljeno nasmešila, što bi me i te kako zbolelo.

Ipak, ovakva moja zapažanja bila su retka, a događalo se i da je vidim vedru i raspoloženu kakva je uvek bila, i tada bih ona svoja zapažanja smatrao uobraziljom ili bih pomislio da je Gertruda u tim trenucima jednostavno bila neraspoložena. Samo jednom sam se stvarno uplašio. Dok je jedan od kućnih prijatelja svirao Betovena, ona je sedela u senci i sigurno nije pretpostavljala da je neko posmatra. Prethodno, pri punom svetlu, bila je nasmejana i vesela dok je primala goste. Ali sada, povučena u sebe i očigledno ne obraćajući pažnju na muziku, ona se opustila, a izraz njenog lica odavao je zamor, strah i zabrinutost; delovala je kao uplašeno dete koje ne zna šta će sa sobom. To je potrajalo nekoliko minuta i veoma me je potreslo. Ona je patila zbog nečega, nešto ju je mučilo i to je već samo po sebi bio loš znak, a to što je preda mnom glumila da je vesela i bezbrižna i nije mi se poveravala kao i obično, prilično me je plašilo. Čim se završila muzika, prišao sam joj, seo pored nje i počeo neobavezno da ćaskam s njom. Rekao sam kako je za nju zima period kad je mnogo zauzeta, a ni da sa mnom nije drugačije, ali govorio sam lakim i polušaljivim tonom. Zatim sam je podsetio na proleće i na vreme koje smo provodili radeći na počecima moje opere, svirajući, pevajući i dogovarajući se šta treba da se uradi ili promeni.

Tada je rekla: „Da, bila su to lepa vremena! Izgovorila je samo ovih nekoliko reči, ali je to ipak bilo jedno priznanje, mada izrečeno nesvesnom ozbiljnošću. Ono je meni dalo novu nadu i bio sam joj zahvalan zbog toga.

Želeo sam da joj ponovim pitanje od letos. Promenu u njenom ponašanju, njenu

zabrinutost, nejasni strah, i pored sve svoje skromnosti, usudio sam se da protumačim u svoju korist. Ganulo me je to što sam video kako se njen devojački ponos postepeno urušava a ona neuspešno nastoji da zamaskira ovu činjenicu. Međutim, nisam se usuđivao da joj postavim pitanje na koje sam želeo da dobijem odgovor, bilo mi ju je žao zbog njene nesigurnosti, a i smatrao sam da moram održati neizrečeno obećanje. Nikada nisam umeo da se pravilno ophodim prema ženama; činio sam greške suprotne onima koje je činio Hajnrih Muot: žene sam tretirao kao prijatelje i tako se ponašao prema njima.

S obzirom na to da svoja zapažanja nisam mogao dugo da smatram zabludom, a da sam promenu u Gertrudinom ponašanju samo napola razumeo, povukao sam se, ređe išao da je posetim i izbegavao da budem nasamo s njom. Želeo sam da je poštedim i pokažem da je razumem i ni u kom slučaju nisam hteo da bilo čime doprinesem njenim brigama i strahovanjima, jer je bilo jasno da pati i da je nešto muči. To je ona primetila, kako sam mislio, i moje povlačenje nije naišlo na njeno odobravanje. Verovao sam da će se s krajem zime i s dolaskom proleća, kad više ne bude čestih okupljanja u kući Imtorovih, vratiti i lepa spokojna vremena za nas dvoje, i odlučio da dotad čekam. Međutim, često mi je bilo jako teško da ovu dragu devojkicu gledam kako pati, pa sam se nesvesno i sam uznemirio i osećao da nešto nije u redu.

Stigao je i februar, a ja sam pun čežnje čekao proleće i bio napet zbog stanja u kojem sam se nalazio. Ni Muot me nije posećivao često, verovatno zbog napornog zimskog angažovanja u Operi, a i predstojalo mu je da se opredeli između dve čuvene pozorišne kuće koje su mu bile ponudile stalni angažman. Po svemu sudeći, nije imao ljubavnicu, bar ja kod njega nisam video neku ženu otkako je raskinuo s Loti.

Nedavno smo proslavili njegov rođendan, a otada ga više nisam video.

Sada sam osećao potrebu za njegovim društvom jer sam pao u depresiju zbog promene Gertrudinog ponašanja prema meni i zbog umora koji me je stigao posle napornog rada tokom zime, pa sam otišao kod njega da malo procaskamo. Poslužio me je šerijem i pričao mi o pozorištu. I on je bio umoran, rasejan i neuobičajeno blag. Slušao sam ga dok mi je pogled lutao po sobi i upravo hteo ga pitam da li je skoro bio kod Imtorovih, kad sam slučajno ugledao, na stolu, koverat s Gertrudinim rukopisom. I pre nego što sam stigao da razmislim o čemu je ona mogla da piše Muotu, u mene se uvukao strah, bio sam ozlojeđen. Uostalom, to je mogao biti i poziv, običan znak ljubavnosti... Pa ipak, koliko god sam želeo, nisam

mogao da verujem u to.

Uspeo sam da se savladam i ostanem staložen, ali sam ubrzo otišao. I protiv svoje volje, odjednom sam shvatio sve. Tačno je da je to mogao biti poziv, neka sitnica ili slučajnost — ali ja sam znao da nije tako. Odjednom mi je sve bilo jasno, shvatio sam sve što je bilo i što se događalo u poslednje vreme. Ubedio sam sebe da moram sačekati i videti o čemu je zapravo reč, ali su sve ove misli bile samo izgovor i pokušaj bekstva od istine; strela mi se zabila duboko u tkivo i trovala mi krv. Kad sam stigao kući i seo, moja ošamućenost ustupila je mesto zastrašujućoj bistrini od koje sam se sledio i u isto vreme osećao da mi je život razoren, a vera i nada uništene.

Nekoliko dana nisam osetio ni bol, ni pustio suzu. Ne razmišljajući mnogo, odlučio sam da prekinem svoj život. U stvari, želja za životom mi se ugasila, nestala. Na umiranje sam gledao kao na posao koji neodložno moram da obavim i o kojem se ne razmišlja da li je prijatan ili nije. Pre toga trebalo je da sredim i uradim ponešto, između ostalog da posetim Gertrudu i tek reda radi da se uverim da ne grešim u pogledu onoga što predosećam. Takvu potvrdu sam mogao da dobijem i od Muota, ali iako se činilo da on snosi manju krivicu od Gertrude, nije mi se dalo da odem kod njega. Otišao sam kod Gertrude, ali je nisam našao kod kuće. Kad sam otišao sledeći put, bili su kod kuće i Gertruda i njen otac; izvesno vreme smo ćaskali, a onda nas je Imtor ostavio same misleći da hoćemo da sviramo.

Sada smo ostali sami i ja sam radoznalo gledao u nju; bila se malo promenila, ali ne manje lepa nego što je uvek bila.

„Oprostite mi, Gertrudo”, počeo sam čvrstim glasom, „što još jednom moram da vas uznemiravam. Prošlog leta sam vam napisao jedno pismo... Da li sada možete da mi odgovorite na pitanje koje sam vam tada postavio? Moram da otputujem, možda na jako dugo, inače bih još čekao dok vi sami...”

Pošto je pobledela i pogledala me iznenađeno, pomogao sam joj tako što sam nastavio: „Morate da me odbijete, je li tako? Ja to već znam, ali želim da budem siguran i da čujem od vas.”

Tužna, potvrdno je klimnula glavom.

„Zbog Hajnriha?”, upitao sam je.

Opet je potvrdila, a onda, kao da se uplašila, uhvatila me je za ruku.

„Oprostite mi! Molim vas da mu ne naudite!”

„Ne brinite, to mi nije ni nakraj pameti”, rekao sam i morao se nasmešiti jer sam se setio Marion i Loti koje su ga isto tako štatile iako ih je on tukao. Možda će tući i Gertrudu i time uništiti njenu gospodstvenost i čitavo njeno biće puno poverenja.

„Gertrudo”, počeo sam opet, „dobro razmislite! Ne zbog mene, jer ja već znam na čemu sam! Znajte da vas Muot neće usrećiti. Zbogom, Gertrudo ”

Moja hladnoća i odlučnost bili su nepokolebljivi. Tek sada, kad mi se Gertruda obratila istim tonom kao i Loti i kad me je još onako bolećivo pogledala i rekla: „Nemojte otići tako, ja to nisam zaslužila od vas!”, definitivno mi je slomila srce i veoma teško sam se savladao.

Pružio sam joj ruku rekavši: „Ne želim da povredim ni vas, ni Hajnriha. Ipak, sačekajte još izvesno vreme, nemojte dozvoliti da uspostavi moć nad vama! On uništava svakoga koga voli.”

Odmahnula je glavom i pustila moju ruku.

„Zbogom”, rekla je tiho. „Ni za šta nisam kriva. Zadržite lepo mišljenje o meni, a i o Hajnrihu.”

To je bio kraj. Otišao sam kući i nastavio pripreme za svoj naum kao da je reč o nekom poslu. Sve to vreme gušila me je bol a srce krvarilo, ali na sve to sam gledao kao iz daljine i pritom nisam mislio ni na šta. Bilo mi je svejedno da li će mi sledećih sati ili dana koji su mi još preostali biti dobro ili loše. Pokupio sam na jedno mesto mnoštvo partitura koje su sadržale moju polugotovu operu i tu ostavio pismo za Tajzera u kojem sam rekao da bi bilo dobro da se delo sačuva. Pritom sam napeto razmišljao o tome na koji način da umrem. Želeo sam da poštedim svoje roditelje, ali nisam smislio nijedan način umiranja koji bi omogućio tako nešto. Uostalom, nije ni bilo važno za šta ću se opredeliti, tako da sam zaključio da ću se ubiti revolverom. Sva ta pitanja su pred mene iskrsavala kao u magli, nestvarna. Jasna je bila samo odluka da više neću da živim; iza ledenog oklopa svoje odluke osećao sam svu strahotu života koji mi je još preostao; zurio je u mene praznim očima i bio neopisivo ružniji i strašniji nego što je bila nejasna moja predstava o smrti, prema kojoj sam bio ravnodušan.

Narednog dana oko podneva bio sam završio sve pripreme i obavio sve predviđeno. Hteo sam još samo da prošetam gradom, da odem u biblioteku i vratim nekoliko knjiga. Umirujuće mi je delovala pomisao da večeras više neću biti živ. Imao sam osećaj kao neko ko je doživeo nesreću i leži pod narkozom koja još ne deluje sasvim i on ne oseća bol, ali sluti užasnu patnju koja bi mogla

uslediti; samo se nadao da će ubrzo potpuno izgubiti svest pre nego što će bol ovladati njime. Tako sam i ja osećao. Manje sam patio zbog stvarnog bola nego od straha da bih se mogao ponovo osvestiti i morati do dna da ispijem punu čašu koju bi smrt trebalo da oduzme od mene. Zbog toga sam ubrzao korak, obavio što je trebalo i požurio natrag zaobilaznim putem kako ne bih morao proći pored Gertrudine kuće jer sam se plašio da bi me, u slučaju da je vidim, savladala i oborila bol od koje sam bežao.

Odahnuvši, stigao sam do kuće u kojoj sam stanovao, otvorio kapiju i, s osećanjem olakšanja, uputio se prema stepenicama. Ako me sada i spopadne bol i pruži svoje kandže da me zgrabi, ako bi odnekud ta užasna i neizdrživa bol počela da me razara, od oslobađanja me je delilo samo nekoliko stepenika i nekoliko sekundi.

Jedan uniformisani čovek išao mi je u susret, silazeći niz stepenice. Izmaknuo sam se da on prođe i požurio da se mimoidem s njim, strahujući da bi me mogao zadržati. Onda je on iznenada dotaknuo svoju kapu i izgovorio moje ime. Malo sam se zateturao i pogledao ga. Oslovio me je, zadržaće me, pomislio sam i sav se stresao zbog toga što se dogodilo upravo ono čega sam se plašio. Odjednom sam se osećao iznemogao i kao da ću se stropoštati; počela je da me napušta nada da ću ikada savladati još nekoliko stepenica i stići u svoju sobu.

U međuvremenu sam, očajan, zurio u nepoznatog čoveka i pošto sam osećao veliku slabost, spustio sam se i seo na stepenice. Upitao me je da li mi je dobro, na šta sam samo odmahnuo glavom. Sve vreme je držao nešto u ruci, nešto što je želeo da mi da, a ja nisam hteo da uzmem; na kraju mi je to nešto tutnuo u ruku gotovo na silu, na šta sam ja odmahnuo i rekao: „Neću da uzmem.”

Pozvao je gazdaricu, ali ona nije bila kod kuće. Onda me je uhvatio ispod ruku da bi me podigao; kad sam shvatio da me neće pustiti i da ne mogu da mu umaknem, slabost je popustila i ja sam smogao snage da se dignem i pođem napred u svoju sobu, dok je on išao za mnom. Pošto me je, kako mi se činilo, gledao s nepoverenjem, pokazao sam na svoju paralizovanu nogu i pravio se kao da me boli, a on mi je poverovao. Potražio sam svoj novčanik i dao mu jednu marku; on se zahvalio i konačno mi gurnuo u ruku ono što nisam hteo da uzmem od njega, a to je bio telegram.

Malaksao, stajao sam za stolom i razmišljao; neko me je zadržao i prekinuo moju magiju. Šta je to na stolu? Telegram? Ko mi ga je poslao? Svejedno ko, ali me ne interesuje, ne tiče me se. Stvarno je bilo surovo što mi neko šalje telegram

baš sada. Sve sam sredio, sve pripremio, a sad ovaj telegram. Podigao sam glavu i ugledao jedan koverat na stolu. Uzeo sam ga i stavio u džep, nije me kopkalo da saznam sadržinu pisma. Međutim, mučio me je telegram. Nije mi izlazio iz svesti. Seo sam za sto; sada je bio tu, preko puta, gledao sam u njega i razmišljao da li da ga pročitam ili ne. Bio je to, naravno, atak na moju slobodu, nije bilo sumnje. Neko je pokušao da me ometa, da mi ne priušti bekstvo, hteo je da proživim i iskusim svu svoju patnju i da mi ne bude uskraćen nijedan teški trenutak, nijedan grč.

Ne znam zašto sam se toliko plašio telegrama. Dugo sam sedeo za stolom ne usuđujući se da ga otvorim i osećao kao da on poseduje moć da me natera na povlačenje i primora me da podnosim ono nepodnošljivo od čega hoću da pobeegnem. Kad sam najзад otvorio telegram i držao ga, ruka mi je podrhtavala; vrlo sporo sam dešifrovao njegovu sadržinu, kao da moram prevoditi s nekog neobičnog stranog jezika. Pisalo je: „Tata na umoru. Molim te dođi odmah. Mama.” Malo-pomalo shvatio sam značenje ovih reči. Još juče mislio sam na svoje roditelje i žalio ih što ću morati da im nanese bol, ali je to bilo nekako površno. Oni sada ulažu prigovor, otržu me od smrti koristeći svoje roditeljsko pravo. Setio sam se razgovora s ocem prilikom moje božićne posete kući. Rekao je: mladi ljudi, u svom egoizmu i osećanju nezavisnosti, zbog neke neispunjene želje često su spremni da se odreknu života; ali nekoga ko je svestan da je povezan s životom druge ili drugih osoba, nijedna želja neće odvesti tako daleko. Sada sam i ja bio jedan od njih! Moj otac je bio na umoru, majka je bila sama s njim i pozvala me da dođem. Njegovo umiranje i njena nevolja još me nisu doticali u tim trenucima jer sam verovao da su moje patnje mnogo veće od njihove; međutim, bio sam toliko priseban da uvidim kako ne bi bilo na mestu da ih u toj za njih teškoj situaciji dodatno opterećujem svojim nestankom, nije bilo u redu da ignorišem poziv moje majke i da jednostavno pobeegnem od nje i svog oca.

Uveče sam, spreman da putujem, stigao na železničku stanicu, bezvoljno ali sa svešću da to moram učiniti, kupio kartu, pokupio sitniš koji mi je bio vraćen, otišao na peron i ušao u voz. Seo sam u jedan ugao, spreman da provedem jednu dugu noć putujući. U kupe je ušao jedan mlađi čovek, pogledao okolo, pozdravio me i seo naspram mene. Upitao me je nešto, a ja sam samo gledao u njega, ništa ne misleći i ništa ne želeći osim da me ostavi na miru. On se nakašljao, ustao i uzeo svoju žutu kožnu torbu, i potražio drugo mesto.

Voz je išao kroz noć, u slepoj i besmislenoj žurbi, otupeo ali savestan kao ja,

kao da će propustiti nešto ili kao da nešto treba da spase. Posle nekoliko sati vožnje, slučajno sam, u džepu, napipao pismo. Ah, još i ono je tu, pomislio sam i otvorio ga.

Pisao mi je moj izdavač o koncertima i honorarima obaveštavajući me da dobro napredujem; jedan poznati kritičar iz Minhena povoljno je pisao o meni, na čemu mi je izdavač čestitao. Pismu je priložio jedan novinski članak s mojim imenom u naslovu, u kojem se nadugačko pisalo o stanju i savremenoj muzici, i o Vagneru, i o Bramsu — a tu je bila i pohvalna kritika mojih kompozicija za gudačke instrumente i mojih pesama, u kojoj mi je kritičar poželio sreću u radu; dok sam čitao redove napisane sitnim crnim slovima, postepeno sam shvatio da se sve to odnosi na mene, da su mi svet i slava pružili ruku. U trenutku sam morao da se nasmejem.

Pismo i članak su mi malo popustili povez preko očiju i ja sam se neočekivano osvrnuo i pogledao taj svet; video sam da nije gotovo sa mnom, da nisam potonuo, ali da sam na pola puta prema drugom svetu, svetu za koji sam se već bio opredelio. Morao sam nastaviti da živim kako god to bilo. Zar je moguće?! Sada mi se vratilo sve što sam poslednjih pet dana bio pokopao u sebi i od čega sam mislio da sam pobegao, pa mi je sve to bilo odvratno, gorko i ponižavajuće. Sve je bilo jedna smrtna presuda koju ja nisam izvršio nego svoj zadatak ostavio nedovršen. Čuo sam kako kloparaju točkovi voza, otvorio prozor i video kako odmiču tamni predeli, tužno ogolelo drveće crnih grana, dvorišta pod velikim krovovima i daleka brda. Činilo mi se kao da sve to ne želi da postoji, kao da odiše patnjom i pod prinudom. Neko bi sve to mogao da opiše i kao lepo, ali meni je delovalo tužno. Pala mi je na pamet pesma „Da li je to Božja volja?”

Što sam više nastojao da posmatram drveće, polja i krovove napolju, i da revnosno osluškujem takt koji su diktirali točkovi voza, što sam se više trudio da mislim na nešto što je daleko od mene a na šta se inače misli bez očajanja, tim više sam uviđao da ni na šta ne mogu da se koncentrišem. Nisam mogao da mislim ni na svog oca. Zajedno s drvećem i noćnim predelima pao je u zaborav, a protiv moje volje vraćale su se misli o onome na šta nisam smeo da mislim. U njima, video sam baštu sa starim drvoredom i iza nje jednu kuću, ispred kuće jednu palmu, a na svim zidovima stare potamnele umetničke slike; ušao sam u kuću, popeo se uz stepenice, prošao pored svih onih starih slika a da me pritom niko nije video jer sam se kretao kao senka. Bila je tamo jedna vitka dama tamnoplave kose, meni okrenuta leđima. Video sam ih oboje, i nju i njega, zagrljene, i video kako se moj

prijatelj Hajnrih Muot smeška, nekako tužno i surovo, kao što je ponekad to činio i kao da je već znao da će i ovu plavokosu damu zloupotrebiti i zlostavljati, ali da ne postoji ništa što bi ga sprečilo u tome. Bilo je glupo i besmisleno što je jedan tako beskrupulozni zavodnik privlačio najlepše žene, a da su sva moja ljubav i dobre namere bili uzaludni. Bilo je glupo i besmisleno, ali jeste bilo tako.

Probudivši se iz neke vrste sna ili dremeža, iza prozora sam video sivilo praskozorja i bleđi horizont. Ispružio sam ukočene udove, osećao se trezveno ali i tužno, a ono što mi je predstojalo izgledalo mi je sumorno i teško, ali sam bio svestan da mi je sada najvažnije da se pobrinem za svoje roditelje.

Još nije bilo sasvim svanulo kad sam po mostovima i kućama video da se voz približava mom rodnom gradu, a kad je stigao na stanicu, odjednom su me zbog smrada i galame spopali takav umor i zlovolja da sam jedva izašao na peron. Noseći svoj laki prtljag, ušao sam u prva kola na koja sam naišao; ona su najpre vozila ravnim asfaltom, a potom lako zaleđenim zemljanim putem i najzad, kloparajući popločanom ulicom, zaustavila se pred širokom kapijom naše kuće, koju dosad nikada nisam video zatvorenu.

Ipak, sada je bila zatvorena; kad sam zbunjen i uplašen povukao zvono, niko se nije javio niti došao da mi je otvori. Pogledao sam gore u kuću — kao u nekom ludom neprijatnom snu, sve je bilo zatvoreno i u kuću se moglo dopreti samo preko krova. Vožar je gledao začuđeno, i čekao. Osećajući teskobu u grudima, otišao sam do drugih vrata; kroz njih sam i inače retko prolazio, a mnogo godina unazad uopšte nisam prešao njihov prag. Ona su bila otvorena i tu je bila očeva kancelarija, a u njoj, kao i obično, sedeli su nameštenici u sivim kaputima, ovoga puta ćutljivi i potišteni. Kad sam ušao, ustali su u znak pozdrava, jer — ja sam bio naslednik. Knjigovođa Klem koji je izgledao isto kao i pre dvadeset godina, naklonio se preda mnom i pogledao me tužno i upitno. „Zašto su prednja vrata zatvorena?“, upitao sam.

„Zato što tamo nema nikoga.“

„A gde je moj otac?“

„U bolnici. Tamo je i gospođa.“

„Da li je on još živ?“

„Jutros je još bio živ, a sada se čeka...“

„Da? Šta se čeka?“

„Molim?... Ah, da... Reč je o njegovom stopalu. Pogrešno su ga lečili, u tome se svi slažemo. Odjednom je dobio jake bolove i gospodin je strašno kukao i zapomagao. Onda su ga odvezli u bolnicu. Ima trovanje krvi. Telegram smo vam poslali juče u pola tri popodne.

„Hvala vam. Molim vas da mi se brzo donese komad hleba s maslacem i čaša vina, i da mi se pripreme kola.”

Ljudi su se pokrenuli, jedno vreme razgovarali šapatom, a onda je opet zavládala tišina. Neko mi je doneo tanjir s hlebom i čašu vina. Jeo sam i popio vino, a onda odmah seo na kola i uskoro sam stigao u bolnicu. Sestre s belim kapicama na glavama, kao i ostali zaposleni s plavo-belim platnenim uniformama na sebi, trčali su tamo-vamo po hodnicima. Neko od njih uhvatio me je za ruku i odveo me u jednu sobu. Kad sam podigao glavu, ugledao sam svoju uplakanu majku, kao i oca, koji je ležao na niskom gvozdenom krevetu, nekako promenjen i mali; njegova seda brada nekako je čudno bila podignuta nagore.

Još je bio živ. Otvorio je oči i prepoznao me uprkos groznici koja ga je tresla.

„I dalje komponuješ?”, upitao je tiho, a u njegovom glasu i pogledu bilo je koliko dobrote toliko i ironije. Gledao je u mene nekako umorno, s onom njegovom ciničnom mudročću koja više nije imala nikakvo dejstvo. Činilo mi se, ipak, kao da vidi šta se događa u mojoj duši i kao da sve zna.

„Oče”, rekao sam, ali on se samo smeškao, još jednom me pogledao napola ironično i već pomalo izgubljeno, a onda opet zažmurio.

„Kako to izgledaš?!”, upitala me je majka kad me je zagrlila. „Zar te je ovo tako jako pogodilo?”

Nisam znao šta da joj kažem, a odmah je došla jedna mlada lekarka, a za njom i stariji lekar koji je samrtniku dao injekciju morfijuma. Moj otac je sklopio svoje mudre oči koje su do pre nekoliko trenutaka još gledale tako razborito i sveznajuće. Sedeli smo pored njega i gledali ga kako mu se crte lica opuštaju i kako se ono menja, čekajući kraj. Posle toga, više ne otvarajući oči, živeo je još nekoliko sati i kasno popodne je umro. Nisam osećao ništa osim prigušene tuge i velike slabosti. Isplakanih očiju, oko večeri sam zaspao sedeći na očevom krevetu.

ŠESTO POGLAVLJE

Da je život težak, povremeno sam i ranije osećao. Sada sam imao novi razlog koji me je navodio na to da se ozbiljno zamislim. Sve do danas ostao mi je onaj osećaj daje kontradiktornost naprosto usađena u svako saznanje. Moj život je bio bedan i tegoban, pa ipak se nekome — a ponekad i meni samom — činio bogat i divan. Za mene je ljudski život bio kao duboka tužna noć koja se ne bi mogla podneti kad povremeno ne bi planula neka iskra čija bi iznenadna svetlost bila tako utešna i čudesna da bi nekoliko sekundi njenog trajanja izbrisalo i opravdalo sve godine mraka.

Taj mrak, ta neutešna tama samo je začarani krug svakodnevnog života koji se vrti u njemu. Zašto čovek ustaje svako jutro, zašto jede, pije i opet ide na počinak? Dete, divljač, zdravo mlado ljudsko biće i životinja ne pate zbog ovih besmislenih i uvek istih aktivnosti koje se vrte u krug. Onaj ko ne razmišlja suviše, raduje se svakom jutru, a u jelu i piću nalazi zadovoljstvo i ništa ne želi da menja. Ali ako prestane da prima stvari onakve kakve jesu, on će tokom dana željno i pun nade tragati za trenucima pravog života, za sjajem koji će ga obradovati i izbrisati svest o vremenu i sva razmišljanja o smislu i svrsi svega postojećeg.

Ovi trenuci mogu se nazvati stvaralačkim jer izgleda da izazivaju osećaj sjedinjenosti sa stvaraočem, i dok oni traju čovek ima utisak da se sve događa njegovom voljom, pa i ono što nam očigledno određuje sudbina. To je isto kao ono što mističari nazivaju sjedinjenjem s Bogom. Možda prejaka svetlost tih trenutaka čini da sve ostalo izgleda tako mračno; možda to dolazi od oslobođenog očaravajućeg blaženstva i lepršavosti onih trenutaka, tako da ostale sfere života osećamo kao teret koji nas vuče nadole. Ne znam jer nisam mislilac i filozof, i kao takav nisam dogurao daleko.

Pa ipak, znam: ako postoje blaženstvo i raj, onda mora da postoji i neometano trajanje ovakvih trenutaka; i ako se do ovog blaženstva može stići kroz patnju i podnošenje bola, onda nikakva tuga ili patnja ne mogu biti tako velike da bi neko želeo da pobegne od njih.

Nekoliko dana posle sahrane moga oca — još sam tumarao okolo ošamućen i s osećajem praznine u duši — u besciljnoj šetnji našao sam se u jednoj ulici na

periferiji grada u kojoj su male ljupke kuće s baštama budile u meni nejasna sećanja. Stao sam pred jednom od njih i razmišljao otkud je se sećam; razmišljao sam sve dok nisam prepoznao baštu i kuću mog starog profesora koji je pre nekoliko godina pokušavao da me nagovori da prihvatim učenje teozofa. Ušao sam u kuću, profesor mi je pošao u susret, prepoznao me i odveo u svoju sobu u kojoj se oko knjiga i saksija s cvećem osećao prijatan miris duvanskog dima.

„Kako ste?“, upitao me je gospodin Loe. „Ah, da, nedavno ste izgubili oca! Po vama se vidi da ste tužni. Zar vas je njegova smrt toliko pogodila?“

„Nije“, odgovorio sam. „Smrt moga oca bolela bi me više da smo ostali otuđeni jedan od drugog. Međutim, prilikom moje poslednje posete, nas dvojica smo se jako zbližili i ja sam se tada konačno oslobodio mučnog osećaja krivice koji se obično gaji prema dobrim roditeljima sve dotle dok se od njih prima više ljubavi nego što im deca daju.“

„Drago mi je zbog toga “

„Kako vaša teozofija? Voleo bih da čujem vaše mišljenje. Nije mi dobro, nesrećan sam “

„U kom smislu?“

„U svakom. Ne mogu da živim, a ni da umrem. Sve mi izgleda glupo i besmisleno.“

Lice dobrog i uvek zadovoljnog profesora odjednom je delovalo zabrinuto. Moram priznati da me je upravo taj izraz njegovog lica oneraspoložio, mada ni u kom slučaju nisam očekivao da će nekim svojim mudrim rečima pokušati da me teši. Želeo sam samo da ga slušam kako govori, da mu dokažem kako njegova mudrost nema nikakvog dejstva i da ga kaznim zbog toga što se oseća srećan, što je optimizam njegova vera. Nisam bio prijateljski nastrojen, ni prema njemu, ni prema bilo kom drugom.

Međutim, čovek nije uopšte bio tako samoljubiv i ušančen u svoju dogmu kao što sam mislio. Pogledao me je iskreno zabrinuto i tužno zavrteo svojom sedokosom glavom.

„Vi ste bolesni, dragi gospodine“, rekao je odlučnim glasom. „Možda je reč o nekoj bolesti vašeg tela, i u tom slučaju možete se brzo izlečiti. Dovoljno je da odete na selo, da mnogo radite i da ne jedete meso. Međutim, ja mislim da nije reč o tome. Vama je duša bolesna.“

„Stvarno mislite to?”

„Da. Kod vas je reč o bolesti koja je nažalost u modi i koja se svakodnevno sreće kod obrazovanijih ljudi. Lekari nemaju pojma o tome. Ova bolest ukazuje na narušeno duševno zdravlje i moglo bi se nazvati individualizmom ili umišljenom usamljenošću. U savremenim knjigama uveliko se piše na tu temu. Vi ste umislili da ste usamljeni, drugi vas se nimalo ne tiču, verujete da vas niko ne razume... Zar nije tako?”

„Otprilike jeste tako”, priznao sam, začuđen.

„Vidite... Onome ko je oboleo od ove bolesti dovoljno je da se nekoliko puta razočara pa da poveruje da između njega i drugih ljudi ne postoji ništa zajedničko osim, možda, uzajamnog nerazumevanja, i da je, u stvari, svako ljudsko biće apsolutno usamljeno, da ga drugi ne shvataju isto tako kao što on ne shvata druge, nemajući šta da deli bilo s kim. Događa se i da ovakav bolesnik postaje arogantan i da smatra običnim čoporom bezličnih stvorenja sve zdrave ljude koji su još u stanju da razumeju i vole jedni druge. Kad bi ova bolest vladala svetom, čovečanstvo bi izumrlo. Srećom, pojavljuje se samo u srednjoj Evropi, i to u višim društvenim slojevima. Kod mladih ljudi je izlečiva, čak je postala nezaobilazna kao bolest u periodu razvoja, drugim rečima!

Pomalo me je nervirao lako ironični pedagoški ton kojim je govorio. Pošto je video da se ne smejem i ne pokazujem nameru da se branim, izraz njegovog lica pokazivao je opet zabrinutost i dobronamernost.

„Oprostite”, rekao je prijateljskim glasom. „Kod vas je reč o pravoj bolesti, ne o njenoj popularnoj karikaturi. Ipak, postoji jedan lek. Čista je uobrazilja da između „ja” i „ti” ne postoji most, da su svi ljudi usamljenici koje niko ne razume. Naprotiv, ono što je ljudima zajedničko mnogo je važnije od onoga što svako ima za sebe i po čemu se razlikuje od drugih.”

„Moguće je”, rekao sam, „ali se pitam čemu mi služi ovo saznanje. Ja nisam filozof i moj problem nije u tome što ne nalazim put do istine. Ne želim da postanem mudrac ni mislilac, sve što želim jeste da budem srećniji i da mi život bude lakši.”

„Pa, pokušajte! Nema potrebe da izučavate knjige i da slepo verujete u neke teorije. Međutim, sve dok ste bolesni, vi morate da verujete lekaru. Hoćete li učiniti to?”

„Rado ću pokušati.”

„Dobro. Kad biste imali samo neko organsko oboljenje, a lekar vam savetovao da se lečite u nekoj banji ili da pijete neke lekove, ili da odete na more, možda ne biste shvatili na koji način bi vam sve to pomoglo, ali biste sigurno prihvatili savete i pridržavali ih se. Učinite isto to s mojim savetima. Naučite da mislite više na druge nego na samoga sebe! To je jedini put ka vašem izlečenju.”

„Ne znam kako da to uradim. Zar nije uobičajeno da svako misli najpre na samoga sebe?”

„Ovo shvatanje morate prevazići. Morate postepeno da postanete ravnodušni prema sopstvenoj dobrobiti i da mislite o tome šta vi za druge možete učiniti.

Tu vam pomaže samo jedno: morate naučiti da nekoga volite toliko da vam je dobro te osobe važnije od sopstvenog dobra. Pritom ne mislim da se morate zaljubiti. To bi imalo suprotan efekat!”

„U redu, razumem, ali s kim da naučim to?”

„Počnite s nekim s kim ste bliski, s nekim od prijatelja ili rođaka. Tu je i vaša majka. Ona je izgubila mnogo, sada je usamljena i potrebna joj je uteha. Brinite o njoj, budite uz nju i pokušajte da joj budete od neke pomoći.”

„Biće teško, jer moja majka i ja se ne razumemo baš najbolje.” „Pa, ako nemate dovoljno jaku volju, svakako će biti teško. Stara pesma o nerazumevanju i neshvatanju. Ne treba stalno da mislite da vas ne razume najbolje ovaj ili onaj, ili da možda nije sasvim pravedan prema vama.

Trebalo bi i sami da pokušate da shvatite druge, da im ugađate i budete pravedni prema njima. Učinite to, počnite od svoje majke. Vidite: vi morate reći sebi — jeste, život mi ionako ne donosi nikakva zadovoljstva, zašto ne bih pokušao da uradim i ovo? Vi ste izgubili volju za životom, ne volite ga, i zato nemojte da poštedite sebe, uzmite na pleća neki teret, uskratite sebi komfor i komociju!”

„Pokušaću. U pravu ste kad kažete da je svejedno šta činim; zato, zašto ne bih uradio ono što mi vi savetujete?”

Ono što me je pogodilo i iznenadilo u njegovim rečima bila je činjenica da se sve slagalo sa životnim mudrostima koje mi je otac izložio kad smo poslednji put bili zajedno: živeti za druge, ne uzimati tako ozbiljno samoga sebe! Ovi stavovi su direktno protivrečili onome što sam ja osećao, pomalo su mirisali na katehizam i na predavanja prilikom priprema za pričest na koje sam, kao i svako mlado stvorenje, gledao s prezirom i omalovažavanjem. Međutim, nije bila reč o mišljenjima i opštim stavovima o životu, nego o jednom sasvim praktičnom

pokušaju da se težak život učini podnošljivim — i ja sam hteo da pokušam.

Začuđeno sam gledao u oči čoveka koga nikada nisam shvatao ozbiljno, a sada sam dozvolio da me savetuje, štaviše, da njegove savete prihvatim kao od lekara. Stvarno je izgledalo kao da poseduje onu ljubav o kojoj je pričao i preporučivao mi je. Činilo se da saoseća sa mnom i saučestvuje u mojim patnjama, te da mi stvarno želi dobro. Bez obzira na sve to, osećaj mi je već nalagao da sprovedem lečenje, makar i na silu, kako bih opet mogao da živim i dišem normalno kao i svi drugi. Pomišljao sam na duži usamljениčki boravak u nekom mestu na planini, ili da se predam žestokom radu, ali sam odlučio da ipak sledim savete svog profesora, jer moje iskustvo i moć rasuđivanja više mi nisu mogli pomoći.

Kad sam majci rekao da ne nameravam da je ostavim samu i predložio joj da se preseli kod mene i da živimo zajedno, tužno je odmahнула glavom.

„Šta ti misliš?“, pobunila se. „To uopšte nije jednostavno. Ja imam svoje stare navike i ne mogu da ih stičem od početka, a tebi je potrebna sloboda, a ne da se opterećuješ brinući o meni.“

„Možemo pokušati“, predložio sam joj. „Možda će sve biti lakše nego što misliš.“

Za početak imao sam suviše posla da bih stigao da se bavim teškim mislima i svojim mukama. Tu su bili kuća i razrađeni posao s dugovima koje je trebalo platiti, isto kao i potraživanja koja je trebalo naplatiti u našu korist. Bile su tu knjige i računi, novac koji je bio pozajmljen nekome i novac koji je neko pozajmio od nas i bilo je pitanje kako sve to rešiti. Ja sam, razume se, od samog početka bio za to da se sve proda, ali to nije bilo moguće uraditi za kratko vreme, a i majka je bila vezana za staru kuću. Uz sve to, trebalo je sprovesti i očeve želje izražene u testamentu, sa svakojakim začkoljicama i teškoćama. Jedan knjigovođa i javni beležnik morali su da mi pomažu, dani i nedelje prolazili su u dogovaranju, korespondenciji u vezi s novcem i dugovima, u stvaranju planova i razočaranjima. Ubrzo nisam više mogao da se snalazim sa svim tim računima i službenim formularima, angažovao sam jednog advokata da pomaže beležniku i njima prepustio da raspetljaju svu tu zbrku.

Za to vreme moja majka bila je dosta uskraćena. Nastojao sam da joj olakšam život, oslobodio je svih poslova, čitao joj i išao u šetnju s njom. Ponekad mi je bilo naporno, pa mi je padalo na pamet da sve ostavim i jednostavno pobegnem, ali me je ipak zadržao osećaj stida, a u izvesnoj meri i radoznalost da vidim kako

će se sve odvijati.

Moja majka nije mislila ni o čemu osim o svom pokojnom mužu; svoju tugu pokazivala je malim ženskim gestovima, meni nepoznatim i često beznačajnim. Neposredno posle očeve smrti morao sam da sedim na njegovom mestu za stolom, a potom je zaključila da mi ne priliči to mesto, pa je otada ono moralo biti prazno. Događalo se da je tražila od mene da pričam o ocu i koliko god ja pričao, nije joj bilo dovoljno. Drugi put bi pak bila sasvim mirna, samo bi me tužno pogledala čim bih ga spomenuo. Najviše mi je nedostajala muzika. Ne znam šta bih sve dao da sam povremeno mogao da sviram violinu makar jedan sat, ali sam se na to odvažio tek posle više nedelja; kad bih zasvirao, majka bi samo uzdisala i moje sviranje osećala kao uvredu. Moja usiljena nastojanja da joj se približim i zadobijem njeno prijateljstvo nisu urodila plodom.

Zbog toga sam često patio i hteo da odustanem, ali sam nastavio da se trudim i postepeno se navikao na te prazne nevesele dane, ne opirući im se. Moj lični život bio je takoreći mrtav, nije ga bilo, samo ponekad mi je pred oči iskrsavala nejasna slika prošlosti kad bih u snu čuo Gertrudin glas, ili kad bi mi u nekim praznim trenucima slučajno pala na pamet neka arija iz moje opere. Kad sam putovao u R. da bih otkazao moj tamošnji iznajmljeni stan i da bih pokupio svoje stvari, sve što je bilo tamo davalo mi je utisak kao da je prošlo mnogo godina otkako sam poslednji put otišao. Posetio sam samo Tajzera koji me je uvek verno podržavao. Nisam se usuđivao da ga pitam o Gertrudi.

Zbog uzdržanog i ravnodušnog ponašanja moje majke, što je posle dužeg vremena počelo jako da me pritiska, morao sam, malo-pomalo, da otpočnem pravi tajni rat. Često sam je molio sasvim otvoreno da kaže šta zapravo hoće od mene, čime nije zadovoljna, ali bi se ona svaki put samo tužno nasmešila, pomilovala me po ruci i rekla: „Nije važno, dete. Ja sam samo jedna starica.” Pošto nisam dobio odgovor od nje, počeo sam da istražujem na svoju ruku, ne propuštajući da ispitujem i knjigovođu i ostale službenike.

Našlo se tu svašta, ali glavno je bilo sledeće: moja majka imala je u gradu jednu jedinu blisku rođaku i prijateljicu, jednu sestru od tetke, koja je bila usedelica i nije se mnogo kretala u društvu, ali je s mojom majkom održavala vrlo prisne prijateljske odnose. Ta gospođica Šnibl nije naročito volela moga oca, ali je zato jasno pokazivala pravu odbojnost prema meni, tako da u poslednje vreme nije dolazila u našu kuću. Moja majka je jednom prilikom obećala gospođici Šnibl da će moći da se doseli kod nje ako bude nadživela muža; izgledalo je da je moje

prisustvo sprečava u tome. Kad sam postepeno shvatio da joj smetam, posetio sam staru damu i jako se trudio da budem ljubazan prema njoj. Za mene je bilo nešto novo da se uplićem u ovakve bizarnosti i male intrige, ali u isto vreme gotovo da su mi činili zadovoljstvo. Uspelo mi je da staru gospođicu dovedem ponovo u našu kuću i primetio sam da mi je majka bila zahvalna za to. Zajedno su radile na tome da me odvrata od prodaje stare kuće, i uspele su u tome. Posle toga gospođica Šnibl je ispoljavala aspiracije da zauzme moje mesto u kući i dočepa se davno željenog toplog kutka u kojem će provesti ostatak života. Tu sam opet ja stajao na putu. Bilo je dovoljno prostorija i za nju i za mene, ali ona nije želela da ima gospodara u kući i zbog toga odbijala je da se definitivno doseli kod nas. Zato bi dotrčala čim bi se ukazala potreba da pomogne i da mojoj majci malo-pomalo postane neophodna; prema meni ponašala se diplomatski, kao neka opasna velesila, preuzela mesto savetnika u domaćinstvu, u čemu nisam mogao da joj budem konkurent.

Moja jadna majka bila je neopredeljena, nije stala ni na moju, ni na njenu stranu. Bila je umorna i duboko je patila zbog promena koje su usledile u njenom životu. Tek kasnije sam shvatio koliko joj nedostaje moj otac. Jednom sam je video u jednoj sobi u kojoj ne bih očekivao da je vidim, kako nešto posluje oko ormana. Uplašila se kad me je primetila, a ja sam onda brzo prošao, ali i pored toga primetio sam da je gledala odeću svog pokojnog muža. Posle toga su joj oči bile crvene i bilo je jasno da je plakala.

Kad je stiglo leto, počela je nova borba. Želeo sam da otputujem s majkom na izvesno vreme, da se odmorimo, jer nam je oboma taj odmor bio jako potreban. Zajednički provedeno vreme nameravao sam da iskoristim da je malo ohrabrim i steknem veći uticaj na nju. Nije bila zainteresovana za putovanje, ali nije odbila moj predlog. Gospođica Šnibl je pošto-poto htela da majka ne putuje nikuda, nego da ja sam odem na odmor. Odlučio sam da joj ovoga puta ne popustim jer sam mnogo očekivao od tog putovanja. U staroj kući, pored moje jadne i sve uznemirenije majke koja je i dalje jako patila, osećao sam se sve neprijatnije. Nadao sam se da ću van kuće lakše moći da joj pomognem, a i da ću srediti sopstvene misli i bolje kontrolisati svoje ponašanje.

Kako sam i planirao, na putovanje smo krenuli krajem juna. Putovali smo iz dana u dan, posetili Konstanc i Ciri, i nastavili, preko Briniga, prema Bernskom zagorju. Majka je bila tiha i umorna, putovanje joj nije činilo nikakvo zadovoljstvo, čak je izgledalo da je nesrećna. U Interlakenu se požalila da pati od

nesanice, ali sam je nagovorio da otputujemo još u Grindelvald jer sam se nadao da ćemo se tamo odmoriti i ona i ja. Na ovom besmislenom, beskrajnom i tužnom putovanju uvideo sam da ne postoji mogućnost bekstva od sopstvenog jada. Pred nama su bila lepa zelena jezera u kojima su se ogledali divni gradovi, uzdizali se planinski vrhovi, beli i plavi, a na suncu blistali plavozeleni glečeri. Nas dvoje smo, međutim, ne govoreći ništa i ravnodušni, prolazili pored svih ovih lepota, stideli se svega, a u stvari bili smo samo potišteni i umorni od putovanja. Šetali smo, gledali gore u planine, udisali laki prijatni vazduh, slušali zvona krava s pašnjaka, i govorili: „Lepo je, zar ne?“, a pritom se nismo usuđivali da pogledamo jedno drugo u oči.

U Grindentaldu smo izdržali nedelju dana. Onda je, jednoga jutra, moja majka rekla: „Slušaj, ovo nema nikakve svrhe, hajde da se vratimo. Volela bih da noću opet mogu da se naspavam. Ako treba da se razbolim i umrem, volela bih da se to dogodi kod kuće”

Bez reči sam spakovao kofere i u sebi priznao da je majka u pravu; brže nego što smo došli, otputovali smo kući bez ikakvog zadržavanja. Nisam, međutim, imao osećaj da sam stigao u svoj dom, nego u zatvor, a ni majka nije pokazala da je sada mnogo zadovoljnija.

Uveče tog istog dana, rekao sam majci: „Šta misliš o tome da ja opet otputujem? Vratio bih se u R. Ostao bih s tobom vrlo rado kad bih video neke koristi od toga, ali oboje smo bolesni i osećamo se bedno, i negativno utičemo jedno na drugo. Neka se tvoja prijateljica i rođaka doseli definitivno, ona će te sigurno bolje tešiti nego ja.”

Po običaju, uzela mi je ruku i nežno je pomilovala. Pogledala me je i nasmešila mi se. Njen smešak mi je jasno govorio: „U redu je, samo idi!”

I pored toga što sam se jako trudio i imao najbolje namere, nisam postigao ništa time što sam ostao kod kuće, osim što smo se majka i ja mučili nekoliko dugih meseci i što smo se još više otuđili jedno od drugog. Uprkos tome što smo živeli zajedno, svako od nas je sam nosio sopstveni teret, ne deleći ga s onim drugim, i svako od nas još dublje tonući u svoju patnju i bolest. Moja nastojanja su ostala uzaludna i sve što sam još mogao da uradim bilo je da odem i da oslobodim prostor gospođici Šnibl.

To sam ubrzo i učinio. Pošto nisam dobro poznavao neko drugo mesto, vratio sam se u R. Na putu sam postao svestan da više nemam dom. Grad u kojem sam se

rodio, proveo detinjstvo i sahranio oca više mi ništa nije značio, ništa tražio od mene i ništa mi dao osim sećanja. Kad sam bio da se pozdravim s profesorom, nisam mu rekao da mi njegov recept nimalo nije pomogao.

U R. je moj nekadašnji stan slučajno bio još prazan. Ovu činjenicu osećao sam kao znak da nema nikakve svrhe raskidati s prošlošću i pokušavati bekstvo od sopstvene sudbine. Opet sam živio u istoj kući i u istom stanu, u istom gradu, opet sam otpakovao svoju violinu i partiture i sve je bilo isto kao pre, osim što je Muot otišao da živi u Minhenu, a Gertruda postala njegova verenica.

Uzeo sam u ruke delove moje opere, kao da su ostaci mog ranijeg života koji sada ponovo pokušavam da skrpim. Muzika je počela tek vrlo sporo da se budi u mojoj zaleđenoj duši, a probudila se kad mi je pesnik, koji je napisao sve moje tekstove, poslao novu pesmu. Stigla mi je u vreme kad bih s večeri opet često osećao onaj stari nemir i stid, kad sam očajan obigravao oko kuće Imtorovih. Pisma je glasila ovako:

*Južnjak urla svake noći,
Lepršajući teško vlažnim krilima svojim,
Barske ptice batrgaju se u vazduhu;
Više ništa ne spava,
Ceo kraj se razbudio,
Proleće je stiglo.*

*U ovakvim noćima ne spavam.
Moje srce opet postaje mlado,
Iz plave dubine uspomena
Moja srećna mladost izranja,
U lice me gleda izbliza,
A potom se povlači prestravljena.*

*Umiri se, umiri se, srce moje, iako patiš!
Iako se strast teško i slabo
U tvojim venama uzburka*

*I ponovo te vodi stazom prošlosti —
Znaj da te ne vodi prema mladosti
Za tebe u tom pravcu nema puta.*

Ovi stihovi su me dirnuli u srce i povratili mi volju za životom i muzikom. Oslobođena tuga koja me je bolno razdirala i koju sam dugo potiskivao, odjednom se pretvorila u ritmove i tonove, a i pronašao sam, opet, izgubljene niti opere, i posle duže neaktivnosti ponovo sam utonuo u grozničavu opijenost izražavanja emocija koje su dosezale do najviše granice osećanja, gde se bol i sreća više ne mogu razlikovati i gde su sav žar i snaga duše sjedinjeni u jedan jedini visoki plamen.

Onoga dana kad sam zabeležio note nove pesme i pokazao je Tajzeru, uveče sam išao kući prolazeći kroz jedan drvored kestenova, osećajući da sam prepun snage i elana za novi posao. Još uvek su poslednjih nekoliko meseci moga života izgledali kao maske koje me posmatraju svojim turobnim praznim očima. Sada je moje srce ubrzano kucalo, ne shvatajući zašto je htelo da pobegne od bola i patnje. Gertrudin lik mi se pojavio pred očima, jasno i čudesno, i ponovo sam bez straha gledao u njene svetle oči i bio spreman da izdržim svu patnju i bol koji su se nakupili u mojoj duši. Ah, bilo je bolje da patim za njom i da još više produbim ranu na svom srcu nego da daleko od nje vegetiram u uspomenama sablasnih vremena svog života! Kroz tamnu i gustu krošnjku kestenovih stabala videli su se delovi crnoplavog neba s mnoštvom zlatnih zvezda koje su sijale na horizontu. Drveće je otvoreno pokazivalo svoje pupoljke i cvetove i ožiljke, bez obzira na to da li je za njih značilo zadovoljstvo ili bol, ono je pokazivalo snažnu volju da preživi. Noćni leptiri su haotično leteli u susret smrti, završetku ciklusa svog jednodnevnog života; svaki od ovih života imao je svoj sjaj i lepotu. Na trenutak sam pogledao u njih i shvatio da je to u redu, da je tako dobro, da je dobro i u pogledu mog života i mojih patnji.

U toku jeseni završio sam svoju operu. U to vreme sreo sam, na jednom koncertu, gospodina Imtora. Srdačno me je pozdravio i bio začuđen što mu nisam javio da opet boravim u gradu. Čuo je samo toliko da mi je otac umro i da otada živim u svom domu.

„Kako je gospođica Gertruda?“, upitao sam što sam staloženije mogao.

„Oh, trebalo bi da dođete kod nas i da je sami pitate. Venčanje treba da se održi

početkom novembra i mi se svakako nadamo vašem prisustvu.”

„Hvala, gospodine Imtor. A šta čujete o Muotu?”

„Koliko znam, dobro je. Znae, ja se baš nisam rado složio s tim venčanjem. Još davno sam želeo da vas pitam o njemu, ali nisam imao prilike. Koliko ga poznajem, ne bih imao na šta da se požalim. Međutim, čuo sam neke priče o njemu, navodno imao je posla s mnogo žena. Da li mi možete reći nešto o tome?”

„Ne mogu, gospodine Imtor, a ne bi ni imalo svrhe jer ne verujem da bi se vaša ćerka predomislila samo zbog glasina koje kruže o gospodinu Muotu. Uostalom, on je moj prijatelj i biće mi drago ako pronađe sreću u tom braku.”

„Da, da... Hoćete li nas posetiti uskoro?”

„Verovatno. Do viđenja, gospodine Imtor.”

Nije prošlo mnogo vremena otkako sam bio spreman da učinim sve kako bih onemogućio vezu to dvoje mojih prijatelja, ali ne zbog zavisti ili zato što bih se nadao da će Gertruda pripasti meni, nego zato što sam bio ubeđen, a i što sam predosećao, da se njih dvoje neće slagati jer sam znao za Muotovu sklonost ka mazohističkom načinu izražavanja melanholije, znao sam da je razdražljiv, a Gertruda tako nežna, i još se dobro sećao kako je Muot postupao s Marion i s Loti.

Sada sam mislio drugačije. Promenili su me raspad mog života, pola godine strašnog osećanja usamljenosti i svesni rastanak od mladosti. Sada sam mislio da bi bilo glupo i opasno da se mešam u sudbinu drugih; sebe nisam smatrao dobrim poznavaoem ljudi niti verovao da mogu nekome da pomognem jer nisam imao razloga da pomislim kako bih ja u tome bio vešt, a sve zahvaljujući tome što su svi moji pokušaji u tom pravcu doživeli neuspeh, a meni preostalo da se gorko kajem i stidim. I sada je velika moja sumnja u sposobnost čoveka da svesno utiče na formiranje svog ili tuđeg života. Čovek može da zaradi novac, može da zasluži orden, da postane slavan, ali sreća ili nesreća ne mogu se kupiti, ni sebi, ni drugima. Preostaje mu samo da prihvati ono što mu se događa neminovno, s tim da to može prihvatiti na razne načine. Što se mene tiče, odustao sam od upornih i napornih pokušaja da nađem svoje mesto pod suncem i odlučio da prihvatim ono što mi je namenjeno, dam sve od sebe i pokušam da preokrenem u nešto dobro.

Kako je život nezavisan od ovakvih razmišljanja i odvija se svojim tokom, iskrene odluke i misli ipak unose mir u dušu i pomažu da se podnosi ono što ne može da se promeni. Najzad, kasnije mi se činilo da mi je život lakši otkako sam se predao i postao ravnodušan prema svojoj sudbini.

Ponekad se dešava da ono što svim silama i s mukom želimo da postignemo, neočekivano dođe samo od sebe — u ovo sam se uverio na slučaju moje majke. Pisao sam joj svakoga meseca, ali od pre izvesnog vremena nisam dobijao odgovor na svoja pisma. Da joj se dogodilo nešto loše, saznao bih brzo i zato nisam bio mnogo zabrinut, nego sam nastavio da joj pišem ukratko o tome kako sam i da na kraju obavezno ljubazno pozdravim i gospođicu Šnibl.

U poslednje vreme, međutim, ovi pozdravi nisu bili isporučivani. Dve žene su, svaka za sebe, činile sve što su htele, ali nisu podnosile da se ispunjavaju želje one druge. Naime, dobar život je ojačao ego gospođice Šnibl. Odmah po mom odlasku, ona se pobedonosno doselila i uredila sebi stan u našoj kući. Živela je kod svoje stare prijateljice i rođake smatrajući da je i te kako zaslužila da se, posle dugog niza godina života u nemaštini, greje i paradira, ravnopravno s pravom gospodaricom, u jednoj dobrostojećoj kući. Nije bila reč o tome da je stekla neke navike koje su iziskivale velike troškove ili se ponašala rasipnički — za to je i suviše dugo živela u oskudici i bila prilično siromašna. Niti je nosila skuplju odeću, niti spavala u finijoj posteljini; pre bi se moglo reći da je tek sada počela da ekonomiše i da štedi jer joj se to isplatilo i pružalo joj mogućnost da uštedi nešto. Ono čega nije htela da se odrekne bili su moć i uticaj. Dve sluškinje su morale da je poslušaju ne manje nego moju majku, a prema celokupnoj posluži, zanatlijama i poštaru ponašala se kao da im je gospodarica. Postepeno — pošto strasti nije moguće stišati ni posle ispunjenja — njena želja za dominacijom proširila se i na ponešto u čemu moja majka nije bila spremna da joj popusti. Želela je da gosti moje majke ujedno budu i njeni gosti, ne podnoseći da iko dođe u posetu a da ona nije prisutna. Nije se zadovoljila time da joj majka prepriča sadržaj pisama, mislim, mojih, nego je htela sama da ih pročita. Najzad je primetila da mnoge stvari u kući moje majke ne funkcionišu kako treba, da ima propusta u snabdevanju i da se kućom i domaćinstvom ne upravlja onako kako bi, po njenom mišljenju, trebalo. Pre svega, smatrala je da se s poslugom ne postupa dovoljno strogo. Kad bi, na primer, jedna od sluškinja provela večer van kuće, druga predugo razgovarala s poštarom, ili kad bi kuvarica u nedelju zatražila slobodan dan, ona bi strašno grdila moju majku zbog njene popustljivosti i držala joj duge pridike o tome kako se pravilno upravlja kućom i domaćinstvom. Dalje, „gorko ju je bolelo” kad bi zapazila kako se grubo krše pravila o štednji. Zar je opet trebalo dovući toliko uglja? Da kuvarica nije obračunala više jaja nego što je kupila? Ozbiljno i svom žestinom bunila se protiv toga — bio je to početak razmimoilaženja dveju žena.

Moja majka je preko svega prelazila ćutke, dozvoljavajući da bude onako kako je gospođica Šnibl želela, uprkos tome što joj nije bilo sve po volji, pa se katkad i razočarala rođakinim odnosom prema njoj, jer ga je zamišljala drugačije. Međutim, sada kad su stare navike koje su se oduvek poštovale u toj uglednoj kući dospele u opasnost i kad je sve to počelo da ugrožava udobnost i mir doma, majka više nije mogla da se uzdrži, iskazujući svoje negodovanje i zauzimajući odbrambeni stav, u čemu nikako nije mogla da parira gospođici Šnibl. Bilo je sukoba mišljenja i malih prijateljskih zađevica; kad je kuvarica dala otkaz, moja majka ju je s mnogo muke i obećanja, pa i preklinjanja, jedva zadržala, tada je pitanje nadmoći u kući dovelo do pravog rata između njih dve.

Gospođica Šnibl, ponosna na svoje znanje, iskustvo, štedljivost i umeće ekonomisanja, nije mogla da shvati da joj za sve to niko ne kaže hvala i zbog toga se — po njoj s punim pravom i ni od koga krijući — najoštrijim kritikama obrušila na moju majku i na njenu nesposobnost ekonomisanja i loše vođenje domaćinstva. Na to se moja majka pozvala na oca i na njegove metode ekonomisanja i vođenja poslova, kao i načina na koji se tokom mnogo godina uspešno vodilo domaćinstvo. On nije podnosio sitničavost i štednju u kući, posluga je imala svu slobodu i prava, nije trpeo svađe i surevnjivost među sluškinjama. Kad se majka pozvala na oca, kojeg je nekada i zbog nečega kritikovala, ali koji je za nju postao svetac otkako je umro, gospođica Šnibl nije mogla a da joj ironičnim tonom ne spomene da je i ona ranije više puta rekla šta misli o njemu, i dodala kako misli da je krajnje vreme da zaustavi javašluk i zavede red u kući. Kazala je i to da nije nameravala da spominje gospodina i da narušava uspomenu na njega, ali, eto, ako ga je moja majka prva spomenula, mora priznati da je upravo on kriv za poneko loše stanje u kući, ali da ne vidi zašto bi se sada, kad su im odrešene ruke, morale pridržavati pravila koja je on uveo.

Ovo je za moju majku bilo kao šamar u lice koji ona nije mogla zaboraviti svojoj rođaci. Ranije je imala potrebu, a ujedno i zadovoljstvo, da se u poverljivim razgovorima s njom katkad požali na muža, ali sada nije podnosila da na njegovo ime padne ni najmanja senka, tako da je ovaj početak revolucije u kući počela da oseća ne samo kao neprijatnost, nego, pre svega, kao greh prema pokojniku i sknavljenje njegovog lika.

Tako je bilo u mojoj roditeljskoj kući a da ja ništa nisam znao o tome. Kad je moja majka u pismu prvi put pisala o svom nezadovoljstvu zbog svega što se događalo u vezi s gospođicom Šnibl, iako u ublaženom tonu i oprezno, meni je to

bilo smešno. U narednom pismu izostavio sam pozdrav rođaci, ali nisam ni reč napisao o onome što sam saznao od majke, smatrajući da će njih dve i bez mene umeti da izgode situaciju. Uostalom, suviše sam bio zauzet nečim drugim.

Došao je i oktobar i ja nisam prestajao da mislim na Gertrudino venčanje. Nisam više bio u poseti njenoj kući, niti sam nju samu video još koji put. Nameravao sam da ponovo uspostavam vezu s njenim ocem kad se ona bude udala i otišla iz kuće. Takođe sam se nadao da ćemo Gertruda i ja opet biti u dobrim prijateljskim odnosima; bili smo veoma bliski, s punim poverenjem jednog prema drugom, nije tek tako mogla da se izbriše prošlost i sve ono što nas je vezivalo. Sada još nisam imao dovoljno hrabrosti da joj priđem, mada sam znao — bar koliko sam je poznavao — da sigurno ne bi pokušala da izbegne susret sa mnom.

Jednoga dana čuo sam kako neko kuca na vrata, na specifičan i meni dobro poznat način. Pun nade i pomalo zbunjen, skočio sam i otvorio vrata. Ugledao sam Muota koji mi je pružio ruku.

„Muote!”, uzviknuo sam i čvrsto stegao njegovu ruku; nisam mogao da ga gledam u oči a da se ne uzburka sve u meni, što me je odmah i zbolelo. Video sam na njegovom stolu koverat ispisan Gertrudinim rukopisom, opet mi je pred očima bila scena našeg rastanka i moja odluka da kao rešenje izaberem smrt. Muot je stajao i gledao me ispitivački. Bio je malo mršaviji nego ranije ali ipak lep i ponosan kakav je oduvek bio.

„Nisam te očekivao”, rekao sam tiho.

„Je li? Da nisi više išao da posetiš Gertrudu, to već znam. Što se mene tiče, ne moramo pričati o tome. Došao sam da vidim kako si i kako stojiš s poslom. Šta je s tvojom operom?”

„Završena je. Ali prvo da ja pitam tebe: kako je Gertruda?” „Dobro je. Uskoro ćemo se venčati.”

„Znam.”

„Da... Zar je nećeš posetiti uskoro?”

„Hoću, kasnije. Želim da vidim kako će joj biti kod tebe.”

„Oprosti mi, Hajnrih, ali ne mogu a da ponekad ne pomislim na Loti prema kojoj si se loše ponašao i tukao je.”

„Pusti sad Loti! Bila je zaslužila da je tučem. Nijedna žena ne dobije batine ako ih ne želi.”

„Dobro, razgovarajmo o operi. Još ne znam gde i kome najpre da je ponudim. Bilo bi najbolje da to bude neko dobro pozorište, ali, da li bi je ono prihvatilo?”

„Prihvaćće. O tome sam hteo da pričam s tobom. Oduzeo je u Minhen. Tamo će prihvatiti da izvode tvoju operu, zainteresovani su za tebe i tvoje delo, a ako nešto zapne, lično ću se zauzeti. Jako bih voleo da pre mene niko ne peva glavnu ulogu.”

Bila mi je to dobra usluga s njegove strane. Rado sam prihvatio njegov predlog, obećavši da ću se pobrinuti za prepis opere što skorije budem mogao. Dogovarali smo se o pojedinostima i nastavili da razgovaramo, pomalo uzdržano, kao da je taj razgovor bio pitanje života ili smrti, a u stvari hteli smo samo da ispunimo vreme i zažmurimo pred provalijom koja se stvorila između nas. Muot je prvi počeo da govori:

„Hej, da li se sećaš onoga dana kad si me odveo kod Imtorovih? Ima tome godina dana ”

„Kako se ne bih sećao”, rekao sam, „ne moraš da me podsećaš na to. Čuj, ti, bilo bi bolje da odmah odeš.”

„A, ne, prijatelju. Znači, još se sećaš. Moram da ti kažem ovo: ako si već tada voleo tu devojkicu, zašto mi ni reč nisi rekao o tome? Zašto nisi rekao: 'Ostavi je na miru, prepusti je meni'? To bi bilo dovoljno, razumeo bih.”

„Nisam smeo da učinim to.”

„Nisi smeo? Zašto? Ko te je primoravao da držiš jezik za zubima sve dok ne bude prekasno?”

„Zato što nisam znao da li ona voli mene i... Uostalom, ako si joj ti draži, ja ništa ne mogu da učinim protiv toga.”

„Stvarno si detinjast! Možda bi s tobom bila srećnija. Svaki muškarac ima pravo da osvaja odabranu ženu. Da si mi u početku rekao makar jednu reč, dao neki znak, ja bih odustao. Kasnije je, razume se, već bilo prekasno.”

Ovaj razgovor bio mi je mučan.

„Moje mišljenje o svemu tome je drugačije”, rekao sam, „ali ono više nije važno, ne brini. Zato, ostavi me na miru! Nju pozdravi, a ja ću vas posetiti kad budete u Minhenu.”

„Zar ne želiš da prisustvuješ našem venčanju?”

„Ne želim. To bi bilo neukusno. Nego, hoćete li se venčati u crkvi?”

„Naravno. Biće to katedrala u Minsteru.”

„Drago mi je da to čujem. Pripremio sam nešto za tu priliku, jednu kompoziciju za orgulje. Ne brini, sasvim je kratka.”

„Ti si jedan dragi momak! Do vraga, što baš s tobom imam peh!” „Mislim da je trebalo da kažeš da imaš sreće sa mnom!” „Nećemo se prepirati oko toga. Sada moram da idem, treba da se kupe još neke stvari i bogzna šta još da se uradi. Operu šalješ ubrzo, zar ne? Pošalji je na moju adresu, želim lično da je odnesem onome ko odlučuje. O, da, pre mog venčanja trebalo bi da se još vidimo nas dvojica, da jedno veče provedemo sasvim sami. Može sutra? Dobro. Onda, do viđenja!”

Ponovo sam bio uvučen u stari začarani krug i noć sam proveo stoput misleći na isto i stoput osećajući već iskušanu patnju. Sledećeg dana otišao sam kod jednog muzičara koji je svirao orgulje i kojeg sam poznao, te ga zamolio da na Muotovom venčanju odsvira moju kompoziciju. Popodne sam s Tajzerom poslednji put pregledao uvertiru za moju operu, a uveče sam se našao s Muotom u jednoj gostionici.

Muot se pobrinuo da nam pripreme posebnu prostoriju s kaminom u kojem je gorela vatra i stolom prekrivenim belim stolnjakom; na stolu su gorele sveće, tu je bilo i cveće, kao i srebrno posuđe. Muot me je čekao.

„E, tako, mladiću moj! Sada ćemo proslaviti rastanak, više moj nego tvoj. Gertruda te pozdravlja, a mi ćemo večeras piti u njeno zdravlje.”

Napunili smo svoje čaše i ispili ih ne rekavši ništa.

„Sada ćemo misliti samo na nas dvojicu”, rekao je Muot pošto smo popili vino. „Mladost prolazi, dragi moj, osećaš li i ti? Navodno je taj period najlepší u životu. Ipak mislim da je to obična zabluda, kao i sve omiljene izreke vezane za mladost. Mislim da ono najbolje tek dolazi, u protivnom bi sav rad i trud bili uzaludni. Kad se bude izvodila tvoja opera, nastavićemo da pričamo na tu temu.”

Opušteno smo večerali, uz jelo pili jedno teško rajnsko vino, a posle toga se zavalili u duboke fotelje, pušili i pili šampanjac. Bilo nam je kao u stara vremena, živo smo razgovarali o planovima i ćaskali, jedno drugo gledali u oči, bili iskreni i otvoreni i — zadovoljni što smo zajedno. U ovakvim trenucima Hajnrih je bio pažljiviji i blaži nego obično. Znao je koliko je prolazno takvo raspoloženje i nastojao da ga održi dokle god ga je ono držalo. Tiho i s osmehom govorio je o Minhenu, pričao o dogodovštinama u pozorištu i na svoj stari prefinjeni način

ukratko ali jasno opisivao ljude i događaje.

Kad je govorio o karakternim osobinama svog dirigenta, svog budućeg tasta ili neke druge osobe, činio je to na zabavni način i otvoreno, ali bez imalo zlobe. Nazdravio sam mu i upitao ga: „Šta misliš o meni? Da li isto tako možeš da opišeš i ljude mojega kova?”

„O, da”, potvrdio je Muot, opušteno upravivši prema meni pogled svojih tamnih očiju. „Po svemu, ti si tip umetnika. Umetnik nije ono što obični ljudi misle — dobrostojeći gospodin koji iz puke obesti povremeno izbací jedno umetničko delo, nego, nažalost, uglavnom neka bedna duša koja se guši u bogatstvu i zbog toga mora da se oslobodi dela svog bogatstva. Nema istine u naklapanjima o srećnim umeticima. Dobrodušni Mocart održavao je šampanjcem svoj duh na visini, ali zato nije imao hleba da jede, a zašto Betoven nije oduzeo sebi život kad je bio mlad, nego je umesto toga komponovao sva ona divna dela, to niko ne zna. Jedan pristojni umetnik mora da bude nesrećan u životu. A kad je gladan i otvori svoju vreću, u njoj nalazi same bisere!”

„Da, ali ako želi malo radosti, topline i saučestvovanje u životu, neće mu biti ni od kakve pomoći ni tuce opera i trija i sličnih dela.”

„Verujem da je tako. U stvari, ono najbolje čemu može da se nada jesu trenuci koje uz čašu vina provodi s prijateljem — ako ga ima — u prijatnom ćaskanju o ovom čudnovatom životu. Mora da bude tako, a mi treba da smo srećni što imamo bar tu mogućnost. Pomisli samo na to koliko je vremena nekom jadniku potrebno da napravi dobru raketu, a radost mu ne traje duže od minuta! Isto tako radost, duševni mir i čista savest treba da se čuvaju kako bi povremeno bili dovoljni za doživljavanje ponekog lepog trenutka. Živeli, prijatelju!”

Uopšte se nisam slagao s njegovom filozofijom, ali to nije ni bilo važno. Meni je godilo što s prijateljem provodim ovakvo veče jer sam se plašio da će biti neminovno da ga izgubim, a ni on više nije mogao biti siguran u mene. Misli su me odvele u prošla vremena, koja su mi bila još bliska, ali koja su ipak obuhvatala moju mladost u zatvoreni krug, mladost čija lakomislenost i bezbrižnost više nisu mogle da se vrata.

Na vreme smo odlučili da završimo druženje; Muot je predložio da zajedno odšetamo do moje kuće, ali sam mu rekao da se ne deranžira i savetovao mu da ostane tu gde je. Znao sam da ne voli da šeta sa mnom na ulici, iritirao ga je moj spori hod, postajalo bi mu dosadno. Nije bio sklon da se žrtvuje, a poznato je da je

najteže žrtvovati se zbog sitnica kao što je bila ova.

Bio sam zadovoljan svojom kompozicijom za orgulje. Bila je to vrsta preludijuma, a za mene oslobađanje od prošlosti, zahvalnost i izražavanje želje da mladenci budu srećni, kao i odjek lepih vremena mog prijateljstva s njom i s njim.

Na dan venčanja blagovremeno sam stigao u crkvu i posmatrao svečani čin odozgo, stojeći skriven iza crkvenih orgulja. Kad je orguljaš počeo da svira moju kompoziciju, Gertruda je nežno pogledala svog mladoženju. Otkako smo se nas dvoje rastali, nisam je više video; sada mi je, u beloj venčanici, izgledala još viša i vitkija. Ozbiljna, graciozno je hodala uskom okićenom stazom prema oltaru, pored gordog uspravnog Muota. Ne bi izgledalo sve tako raskošno i lepo da je ovom okićenom stazom pored Gertrude umesto njega hramao bogalj povijenih leđa, kakav sam bio ja.

SEDMO POGLAVLJE

Sudbina je htela da ne mislim dugo o venčanju svojih prijatelja i da moje misli, želje i samomučenje ne budu usmereni u tom pravcu.

Onih dana nisam mnogo mislio o svojoj majci. Doduše, znao sam, pošto sam pročitao u njenom poslednjem pismu, da u njenoj kući ne vladaju mir i sloga, ali nisam imao ni razloga ni volje da se mešam u razmirice dve gospođe, nego sam s izvesnom zloradošću gledao na tu činjenicu kao na nešto o čemu moj sud nije neophodan. Otada sam pisao, ali odgovor nisam dobijao. I suviše sam bio zauzet obezbeđivanjem i pregledanjem više prepisa moje opere da bih se bavio gospođicom Šnibl.

A onda sam primio pismo od majke koje me je iznenadilo samom svojom, njoj nesvojstvenom dužinom. Bilo je puno optužbi na račun njene rođake, iz kojih sam saznao o svim njenim gresima prema miru u kući i prema duševnom miru moje dobre majke. Bilo joj je teško da mi piše o tome i to je učinila dostojanstveno i pažljivo. Bilo je to, u stvari, njeno priznanje o razočaranju u staru prijateljicu i rođaku. Ona ne samo da je priznala da moj pokojni otac i ja s punim pravom nismo podnosili gospođicu Šnibl, nego je bila spremna da odmah proda kuću, ako je meni još uvek stalo do toga, te da se preseli u drugo mesto i učini sve moguće, samo da se oslobodi stare gospođice.

„Možda bi bilo dobro da ti dođeš ovamo. Lusi već zna šta ja mislim i planiram — vrlo je pronicljiva — ali naši odnosi suviše su zategnuti da bih joj razložno rekla sve što bih želela da kažem. Moje aluzije na to da bih želela da budem sama u kući i da nije neophodno da neko živi sa mnom, ona se pravi da ne razume, a ja ne želim da se svađam s njom i otvoreno joj kažem sve u lice. Znam da bi se svađala i pružala žestok otpor kad bih joj direktno rekla da ode. Zato bi bilo bolje da ti dođeš i sve središ. Ne želim skandal u kući, niti da slušam njeno histerisanje, ali mora joj se jasno i odlučno reći da napusti našu kuću.”

Bio bih spreman da ubijem aždaju, ako bi majka to zatražila od mene. S velikim zadovoljstvom pripremio sam se za putovanje i otputovao kući. Čim sam stigao,

zapravo već na pragu naše stare kuće, primetio sam da u njoj vlada neki novi duh; velika udobna dnevna soba izgledala je sumorno, teskobno i sirotinjski. Videlo se da se sve pažljivo održava i čuva; stari čvrsti patos bio je prekriven dugačkim tamnim „stazama” od ružnog jeftinog materijala, verovatno da se ne bi habao a uz to i poštedeo češćeg ribanja. Stari klavir, koji je nekorišćen godinama stajao u salonu, takođe je bio presvučen nekom vrstom presvlake od istog jeftinog tamnog materijala kojim je bio pokriven patos. Iako je majka u čast mog dolaska pripremila čaj i kolače, a uz to sve prostorije udesila da izgledaju što lepše, čim sam ušao osetio sam atmosferu usedeličke sitničavosti i miris naftalina, nasmešio se majci i napravio gest kojim sam ukazao na neprijatni miris, što je ona odmah razumela.

Tek što sam seo, ušla je aždaja, kasom prešla preko staze kojom je pokrila patos, i došla do mene ukazavši mi čast pitajući me kako sam. I ja sam nju pitao kako je, pohvalio je i izvinio se što naša stara kuća ne pruža udobnost na kakvu je ona verovatno navikla. Ignorišući prisustvo moje majke, preuzela je ulogu gazdarice, sipala mi čaj i revnosno uzvratila ljubaznost kojom sam joj se obraćao. Videlo se da se osećala polaskana, ali još više uplašena i nepoverljiva zbog moje preterane ljubaznosti. Naslućivala je izdaju, ali bila je i prinuđena da prihvati prijateljski ton koji sam uspostavio, pa je izvukla iz svog arsenala niz zastarelih fraza za učtivu komunikaciju. Tako smo, predano i s velikim poštovanjem jednog prema drugom, dočekali i večer, srdačno poželevši jedno drugom laku noć i prijatan san, te se rastali kao diplomate stare škole. Ipak mislim da je zloća, uprkos slatkim kolačićima koje je pojela pre odlaska na počinak, malo spavala one noći; ja sam bio zadovoljan i lepo sam se naspavao, a moja jadna majka verovatno je prvi put posle bezbroj nemirnih noći najzad mirno i spokojno zaspala u sopstvenoj kući.

Narednog jutra za doručkom opet je počela suptilna igra nadmudrivanja. Moja majka, koja je protekle večeri samo mirno sedela i napregnuto slušala, sada je sa zadovoljstvom i sama učestvovala u razgovoru; i ona i ja smo gospođicu Šnibl tretirali s uvažavanjem i bili jako ljubazni prema njoj, što je nju, međutim, rastužilo jer je očigledno naslutila da majka nije iskrena. Gotovo da mi je bilo žao stare gospođice kad sam primetio koliko se uplašila i povukla. Počela je da hvali sve, odjednom joj je sve bilo dobro. Kad sam pomislio na otpuštenu sobaricu, na nezadovoljnu kuvaricu, koja je ostala samo zato što ju je moja majka preklinjala da ostane, na klavir „u košuljici” i na ukupnu neprijatnu atmosferu u očevoj kući koja

je oduvek odisala vrlo prijatnom atmosferom, nisam se mogao sažaliti na gospođicu Šnibl.

Nakon ručka, zamolio sam majku da legne i odmori se, tako da sam ostao sam s rospijom.

„Da li imate običaj da malo odspavate posle ručka?“, upitao sam je ljubazno. „U tom slučaju vam ne bih smetao. Želeo bih da porazgovaram s vama o nečemu, ali nije toliko hitno.“

„Oh, molim vas, pa ja nikada ne spavam danju. Bogu hvala, još nisam toliko stara. Stojim vam na raspolaganju.“

„Hvala vam, milostiva gospođice. Želeo sam da vam se zahvalim za prijateljstvo koje ste pokazali prema mojoj majci i što ste joj bili od pomoći, a i osećala bi se usamljena da niste bili s njom sve ovo vreme. Ali, odsad će biti drugačije.“

„Kako?“, skočila je. „Šta će biti drugačije?“

„Zar još ne znate? Mama je odlučila da najzad ispuni moju želju i preseli se kod mene, tako da kuću nećemo moći ostaviti praznu. Moraćemo je prodati.“

Pogledala me je zaprepašćeno kao da ne shvata o čemu govorim.

„Da, žao mi je“, nastavio sam saosećajno. „Ionako je vreme koje ste proveli ovde bilo naporno za vas. Tako savesno ste brinuli o celoj kući da ne mogu dovoljno da vam se zahvalim.“

„Ali ja... šta ja... kuda da...“

„Naći će se nešto. Treba da potražite sebi stan, ali nije tako hitno. I sami ćete biti srećni kad ponovo budete živeli sami u svom miru.“

Ustala je. Još je govorila učtivo, ali i pomalo oštrim tonom.

„Ne znam šta da kažem na to“, rekla je s gorčinom. „Vaša majka mi je, gospodine, obećala da će mi dozvoliti da živim ovde. Bio je čvrst dogovor između nje i mene. A sada, kad sam preuzela brigu o kući i u svemu pomogla vašoj majci, sad treba da budem izbačena na ulicu!“

Počela je da jeca i htela da ode. Uhvatio sam je za mršavu ruku i zadržao, vrativši je na stolicu na kojoj je sedela.

„Nije baš tako strašno“, rekao sam joj smejući se. „Neće se promeniti ništa bitno ako se moja majka bude odselila odavde. Uostalom, ideja o prodaji kuće nije

njena, nego moja, jer ja sam vlasnik. Vremenski nećete biti ograničeni prilikom traženja novog stana, brigu o tome slobodno prepustite mojoj majci. Tako ćete biti komotniji nego dosad, a ipak ćete u izvesnom smislu ostati njen gost”

Očekivano, usledili su njena prebacivanja, arogancija, plač i molbe koje su se smenjivale s preteranim isticanjem njenih zasluga — činila je to sve dok nije shvatila da je naj mudrije da se preda. Odmah se povukla u svoju sobu i popodne se nije pojavila u vreme kad smo obično pili kafu. Moja majka je predložila da joj kafu odnesemo u sobu, na šta sam pomislio da posle sve one ljubaznosti i truda zaslužujem svoju malu osvetu prema gospođici Šnibl tako što ću je pustiti da istraje u inačenju i ostane u svojoj sobi. Tiha ali namrgođena, uveče se ipak pojavila, tačno na vreme, za stolom i večerala s nama.

„Nažalost, već sutra moram ponovo da otputujem u R. Ako ti budem bio potreban”, obratio sam se svojoj majci kad smo večerali, „uvek mogu da doputujem brzo.”

Dok sam govorio, nisam gledao u majku, nego u rođaku koja je, naravno, shvatila na šta sam mislio. Pozdravio sam se s njom kratko i gotovo srdačno.

„Dete”, rekla mi je majka posle, „to si dobro uradio i moram da ti se zahvalim. Hoćeš li mi odsvirati nešto iz tvoje opere?”

Nisam joj ništa odsvirao, ali led je bio probijen i naši odnosi su postali bliskiji. To je bilo ono najbolje u celoj toj situaciji. Sada je imala poverenja u mene, a ja sam se radovao što ću uskoro zajedno s njom živeti u malom domaćinstvu i što ću posle dugo vremena opet imati dom kojem ću pripadati. Od kuće sam otputovao sasvim zadovoljan, rekao majci da prenese moje pozdrave gospođici Šnibl i odmah po povratku u R. počeo da razgledam lepe male kuće za iznajmljivanje. U tome mi je pomagao Tajzer, uglavnom vodeći i sestru sa sobom, i oboje su se radovali zajedno sa mnom i nadali se da će naše dve male porodice živeti u slozi, jedna blizu druge.

U međuvremenu, moja opera bila je poslata u Minhen. Nakon dva meseca, neposredno pre nego što će stići moja majka, Muot mi je pisao obaveštavajući me da je pozorište prihvatilo moju operu, ali da ona neće moći biti pripremljena za prikazivanje u ovoj sezoni, međutim, početkom sledeće zime sigurno će biti spremna za publiku. Imao sam, dakle, dobru vest za majku, a Tajzer, čim je čuo novost, priredio je malu svečanost s plesom.

Moja majka je plakala kad smo se useljivali u Ijupku kućicu s baštom rekavši

da nije dobro da se pod stare dane nastanjuje na tuđem tlu. Meni je to bilo čak vrlo dobro, kao i Tajzerovima. Brigita je pomagala mojoj majci i bila joj uvek pri ruci — prava milina. Devojka nije imala mnogo poznanika u gradu i ranije je često, a naročito kad joj je brat boravio u pozorištu, bila sama u kući i sedela, što joj nikako nije godilo. Sada je stalno dolazila kod nas i pomagala ne samo u spremanju kuće i navikavanju na novu sredinu, nego je mojoj majci i meni pomagala da pronađemo komplikovani put do mirnog i spokojnog zajedničkog života. Umela je da objasni staroj susedki kad mi je potreban mir i kad moram biti sam, tada joj je bila pri ruci i preuzimala moju ulogu, a meni je ukazala na neke potrebe i želje moje majke kojih se ja nikada ne bih setio, a majka mi ih nikada ne bi rekla. Ubrzo se uspostavio porodični sklad i naš mali dom postao je pravo mirno ognjište, drugačije i skromnije nego što sam ranije zamišljao svoj dom, ali dovoljno dobar i lep za nekoga ko je stigao do određene tačke i nije znao šta dalje, kao što sam bio ja.

Sada je majka upoznala i moju muziku. Nije joj se sviđalo baš sve što je čula i uglavnom je nije komentarisala, ali je uvidela da moje bavljenje muzikom nije nikakva igra i gubljenje vremena nego da je reč o ozbiljnom radu koji zahteva veliki trud; i sama se iznenadila što je život nas koji se bavimo muzikom, a koji je ona ranije zamišljala kao traćenje vremena, ne manje ispunjen radom i ne s manjim pravom građanstva nego život koji je vodio moji pokojni otac. Sada smo i o njemu razgovarali otvoreno i, malopomalo, čuo sam stotine priča o njemu, i o njoj, o baki i o deki, i o svom detinjstvu. Priče iz prošlosti i o porodici bile su mi veoma drage i interesantne, više se nisam osećao kao neko ko ne pripada nikome, a majka je, opet, dozvolila da živim onako kako sam želim, i to s punim poverenjem u mene, čak i onda kad bih se prilikom rada zaključao u sobi, ili bio razdražljiv. Imala je lep život pored mog oca, tim teže joj je palo sve ono iskušenje iz „šniblovske” epohe. Sada se bila oporavila od toga, vratilo joj se samopouzdanje i postepeno je prestala da govori o starenju i usamljenosti.

U udobnosti i tihoj sreći, potisnuo sam duboko u sebe osećanje samosažaljenja i nezadovoljstva koje je tokom mnogo godina karakterisalo moj život. Ono, međutim, nije potonulo u nedokučivu dubinu nego je bilo prisutno u dnu moje duše, ponekad me otuda upitno gledalo noću i zadržalo sva svoja prava. Što je više izgledalo da je prošlost dublje potonula, tim mi je postajalo jasnije da su moja ljubav i patnja ostali kao nemi podsetnici.

Katkad mi se činilo da znam šta je ljubav i verujem da sam je upoznao još u

svojoj najranijoj mladosti, kad sam bio zaluđen lepom i površnom Lidi. Zatim, ponovo sam je upoznao kad sam prvi put ugledao Gertrudu i osećao da je ona odgovor na moja pitanja i uteha za moju strastvenu ljubav i, najzad, kad sam je izgubio. Ali ljubav je zauvek ostala u meni i ja sam znao da više nikada moju strast neće razbuktati druga žena, niti ću ikada poželeći da ljubim usne druge žene jer je moje srce pripadalo samo Gertrudi.

Njen otac, kojeg sam povremeno posećivao, izgleda da je sada znao o mojim osećanjima prema njegovoj ćerci. Zamolio me je da mu dam preludijum koji sam komponovao za Gertrudino venčanje i, uopšte, bio dobronameran prema meni. Mogao je osetiti koliko volim da čujem kako je ona, a i koliko mi je neugodno da to pitam, tako da mi je prepričavao sadržaj njenih pisama. U njima je često pominjala i mene, u stvari, moju operu. Pisala je da je pronađena dobra pevačica za ulogu soprana i kako se raduje što će najzad u celini čuti delo koje joj je tako dobro poznato. Bilo joj je drago i što se moja majka doselila kod mene. Šta je pisala o Muotu, o tome mi njen otac nije govorio.

Život mi je proticao mirno, bura iz dubine moje duše više nije izbijala na površinu. Radio sam na komponovanju jedne mise i imao u glavi jedan oratorijum, nedostajao mi je samo još tekst. Kad bih bio primoran da mislim na moju operu, ona mi se činila kao neki drugi, daleki svet. Moja muzika krenula je drugim putem, postala je jednostavnija i hladnija, njena namena bila je da smiruje a ne da uzbuđuje.

U tom periodu Tajzerovi su mi bili od velike koristi. Viđali smo se gotovo svakodnevno, čitali, svirali, išli u šetnju, zajedno išli na izlet i provodili slobodne dane. Razdvajali bismo se na nekoliko nedelja, samo u letnjem periodu, jer nisam želeo da ih opterećujem svojim prisustvom kad bi išli na planinarenje. Opet su išli u Tirol i Foralberg i odatle mi slali kutijice s runolistom. Majku sam odveo u severnu Nemačku, kod njenih rođaka koji su je svake godine pozivali u goste, a ja sam se smestio u jednu kuću na obali Severnog mora. Tamo sam danonoćno slušao staru pesmu mora i na svežem oporom vazduhu razmišljao o muzici. Ovde sam konačno skupio hrabrost da prvi put napišem pismo Gertrudi, u Minhen; ne gospođi Muot, nego mojoj prijateljici Gertrudi, kojoj sam pričao o svojoj muzici i o svojim snovima. Možda će se obradovati tome, mislio sam, i možda će joj dobro doći malo utehe i moj prijateljski pozdrav. Nekako nisam imao poverenja u Muota — mada se moje srce tome protivilo — i stalno sam bio zabrinut za Gertrudu. Suviše dobro sam poznavao tog svojeglavog melanholika koji je bio navikao da

živi dajući oduška svojim hirovima i mračnim porivima, pritom ne žrtvujući se ni za šta i ni zbog koga, i koji je, kad bi se dobro zamislio, čitav svoj život video kao jednu tragediju. Ako je to zaista bila bolest, usamljenost i neshvaćenost, kao što mi je to predstavio dobri gospodin Loe, onda je Muot patio od ove bolesti više nego iko drugi.

Nisam znao šta se događa s njim i kako je jer mi nije pisao, a i Gertruda mi je odgovorila samo kratko, zahvalivši se za moje pismo i zamolivši me da na jesen blagovremeno dođem u Minhen, gde će odmah na početku pozorišne sezone biti nastavljene pripreme za izvođenje moje opere.

Početak septembra, kad smo opet svi bili u gradu i nastavili da živimo na uobičajeni način, jedne večeri smo se okupili u mojoj kući da zajedno pregledamo ono što sam uradio tokom leta. Glavna je bila jedna mala lirska kompozicija za dve violine i klavir, i nju smo svirali. Brigita Tajzer sedela je za klavirom — sa svog mesta sam, iznad partiture, video njenu glavu s teškim vencem od plavokosih pletenica čiji rubovi su se zlatasto odsijavali na svetlosti sveće. Njen brat je stajao pored nje i svirao prvu violinu. Bila je to jednostavna lirska muzika koja bi blago zazvučala i utihnula kao letnje večere, ni vesela ni tužna, nego lebdеći u izgubljenoj večernjoj atmosferi kao sjajni oblak neposredno po zalasku sunca. Kompozicija se dopadala Tajzerovima, naročito Brigiti. Retko je izražavala mišljenje o mojoj muzici, umesto toga, devojački uzdržano, samo me gledala zadivljeno i s poštovanjem jer me je smatrala velikim maestrom. Danas je, međutim, skupila hrabrost i otvoreno izrazila svoje divljenje toplo me gledajući svojim svetloplavim očima i klimajući glavom tako da se svetlostpoigravala na njenim zlatastim pletenicama. Bila je veoma lepa, gotovo prava lepota.

Da bih je obradovao, uzeo sam njenu partituru za klavir i preko nota olovkom napisao posvetu: „Mojoj prijateljici Brigiti Tajzer” i potom joj vratio partituru.

„Odsada će ove reči uvek stajati na maloj kompoziciji”, rekao sam galantno i dao joj kompliment. Pročitala je posvetu, lako se zarumenela, pružila mi svoju malu snažnu ruku i u isto vreme oči su joj bile pune suza.

„Da li to mislite ozbiljno?”, upitala je tiho.

”Svakako”, odgovorio sam joj nasmejavši se, „i mislim da je ova mala kompozicija u potpunom skladu s vama, gospođice Brigita.”

Iznenadio me je pogled njenih očiju, još punih suza, koji je bio tako ozbiljan i nesvojstven mladoj devojci. Nisam gledao više u nju jer mi je pažnju privukao

Tajzer koji je odložio violinu, i moja majka, u međuvremenu već dobro poznavajući njegove potrebe, napunila čaše vinom. Razgovor je postao življi, diskutovali smo o jednoj novoj opereti izvedenoj pre nekoliko nedelja, a malog incidenta s Brigitom setio sam se ponovo tek kad su se ona i njen brat pozdravljali s nama uveče i kad me je neobično staloženo opet pogledala u oči.

U međuvremenu, u Minhenu su bile nastavljene pripreme za izvođenje moje opere. Kako je glavna uloga bila u Muotovim čvrstim pouzdanim rukama, a Gertruda hvalila sopranistkinju, orkestar i hor su mi postali glavna briga. Majku sam prepustio brizi svojih prijatelja, a ja sam oputovao u Minhen.

Onog jutra kad sam stigao u veliki grad vozio sam se lepim širokim ulicama prema Švabingu i prema mirnom kraju s lepim kućama u kojem je živeo Muot. Operu sam sasvim zaboravio; u mislima su mi bili samo Gertruda i Muot i pitanje kako ću ih naći. Kola su se zaustavila u jednoj sporednoj uličici nalik na seosku, ispred kuće okružene javorovim stablima; žuto opalo javorovo lišće bilo je počišćeno i sklonjeno na obe strane puta. Uznemiren, ušao sam u kuću; delovala mi je udobno i gospodski. Jedan sluga je prihvatio kaput koji sam skinuo sa sebe.

U velikoj sobi, u koju me je sluga uveo, ugledao sam dve velike slike koje su mi bile poznate, a koje su ovamo donesene iz Imtorove kuće. Na drugom zidu visila je nova Muotova slika, načinjena u Minhenu. Dok sam je posmatrao, u sobu je ušla Gertruda.

Srce mi je pokucalo jače i brže kad sam joj posle toliko vremena pogledao u oči. Njeno lice bilo se promenilo, izgledalo je ozbiljnije i zrelije nego ono koje sam dobro poznavao, ali mi je prišla nasmejana i ljubazna, kao starom prijatelju, srdačno se rukujući sa mnom.

„Dobro ste?“, upitala je prijateljskim tonom. „Postali ste malo stariji, ali dobro izgledate. Već dugo vas očekujemo.”

Raspitivala se o svim prijateljima, o svom ocu i o mojoj majci; kako je postepeno postajala sve manje zbunjena i opuštenija, opet sam je video onakvu kakva je oduvek bila. Nesvesno, i ja sam se opustio i razgovarao s njom kao s dobrom starom prijateljicom, pričao joj o mom letovanju na moru, o svom poslu, o Tajzerovima i najzad čak i o jadoj gospođici Šnibl.

„Eto“, uzviknula je, „sada će se izvoditi i vaša opera! Sigurno se radujete zbog toga.”

„Naravno“, potvrdio sam, „ali bih se ipak najviše radovao kad bih vas ponovo

čuo kako pevate.”

Potvrдно je klimnula glavom. „I ja se radujem tome. Mnogo pevam, ali gotovo uvek samo za sebe. Pevaćemo sve vaše kompozicije, uvek su mi pri ruci i kod mene na njih sigurno neće padati prašina. Ostanite na ručku, moj muž uskoro stiže, pa vas popodne može odvesti kod dirigenta.”

Prešli smo u salon za muziku. Seo sam za klavir i Gertruda je pevala moje stare pesme, kao nekada; uznemirio sam se i morao sam dobro da se kontrolišem kako bih naizgled ostao dobro raspoložen. Njen glas je postao zreliji i čvršći, ali je pevala isto onako nežno i poletno kao nekada. Bilo je neminovno da mi srce zaigra od sećanja na najlepše dane mog života, tako da sam kao začaran sedeo nad klavijaturom i tiho, zažmurivši, svirao dobro poznate note, odjednom ne razlikujući sadašnjost i prošlost. Zar ona ne pripada meni, zar nije deo mog života? Zar nismo bili bliski kao brat i sestra i kao najbolji prijatelji? S njim bi svakako pevala drugačije!

Razdragano smo ćaskali još malo, mada nismo imali bogzna šta da kažemo jedno drugom jer smo oboje osećali da nema potrebe ni za kakvim objašnjenjima.

Nisam mislio o tome kako joj je i kako se slaže s mužem, to ću kasnije i sam videti. U svakom slučaju, nije se promenila, a ako joj nije bilo dobro u braku i bila nezadovoljna, to je umela da podnosi dostojanstveno i bez ogorčenosti.

Posle jednog sata došao je Hajnrih koji je već čuo da sam došao. Odmah je počeo da govori o operi koja se svima činila važnija nego meni. Pitao sam ga kako mu je u Minhenu, da li je zadovoljan.

„Isto je kao i drugde”, odgovorio je ozbiljnim glasom. „Publika me baš i ne voli jer oseća da ni meni nije stalo do nje. Retko se događa da me prihvati odmah prilikom prvog nastupa; svaki put moram da je osvajam i povučem za sobom. Tako postižem uspeh, ali ostajem neomiljen. Ruku na srce, događa se da pevam bedno, i to moram priznati. Sad će tvoja opera postići veliki uspeh, u to se možeš pouzdati, a to znači uspeh i za tebe i za mene. Danas idemo kod dirigenta, sutra ćemo pozvati i glavnu sopranistkinju i koga god još hoćeš. Sutra ujutro održava se i proba orkestra. Verujem da ćeš biti zadovoljan.”

Za ručkom sam primetio da je izuzetno ljubazan prema Gertrudi, što mi se uopšte nije dopalo. Isto se ponašao sve vreme mog boravka u Minhenu, a boravio sam u njihovom domu svakodnevno. Bili su dvoje lepih ljudi i ostavljali su dubok utisak na ljude gde god bi se pojavili. Ipak, njihov međusobni odnos bio je hladan

i ja sam verovao da je ta hladnoća davala privid ljubaznosti i sloge samo zahvaljujući Gertrudinoj jakoj ličnosti i njenoj unutrašnjoj energiji. Rekao bih da nije prošlo mnogo vremena otkako se nije sasvim ohladila od zanesenosti svojim lepim mužem i da se još nadala povratku uzajamnih toplih osećanja. U svakom slučaju ona ga je svojim primerenim ponašanjem primorala i da sledi dobre manire. Ona je bila i suviše otmena i dobra da bi pred prijateljima pokazivala svoju razočaranost i neshvaćenost ili da bi bilo pred kim dozvolila da se primeti njena skrivena patnja koju od mene nikako nije mogla sakriti. Ne bi podnela ni moje sažaljenje, niti gest kojim bih pokazao razumevanje i zato smo razgovarali i ponašali se kao da je u njenom braku sve u najboljem redu.

Bilo je pitanje koliko dugo će moći da potraje ovakvo stanje, ali je bilo jasno da to zavisi samo od Muota; prvi put sam ovde imao prilike da vidim da je jedna žena uspela da zauzda njegovu neobuzdanost. Bilo mi je žao oboje njih, ali nisam bio začuđen što sam ih zatekao u ovakvoj situaciji. Oboje su bili zaljubljeni i tada su uživali i bili srećni, a sada je trebalo ili da se pomire sa sadašnjim stanjem i da srećna vremena zadrže u lepom sećanju, ili da nađu put ka novoj ljubavi i novoj sreći. Možda bi ih rođenje deteta ponovo zbližilo; ne bi trebalo da čeznu za povratkom u napušteni raj ljubavnog žara, mogli bi, uz mnogo dobre volje za zajedničkim životom ponovo da se zbliže. Za to je Gertruda imala dovoljno energije i zrelosti, bio sam siguran, a da je tako i s Hajnrihom, o tome nisam hteo da razmišljam. Koliko god mi je bilo žao što je prošao onaj prvi žar njihove ljubavi i oduševljenja jednog drugim, toliko mi je bilo drago što je njihovo držanje bilo takvo da su ne samo pred svetom nego i jedno pred drugim zadržali svaki svoje dostojanstvo i lepotu.

U međuvremenu, nisam želeo da prihvatim Muotovu ponudu da stanujem u njihovoj kući, a on nije insistirao na tome. Svakodnevno sam bio tamo i osećao se dobro što bi se Gertruda uvek obradovala mom dolasku i našem ćaskanju i muziciranju, tako da od našeg druženja nisam samo ja imao zadovoljstvo.

Sada je bilo izvesno da će premijera opere uslediti u decembru. Ostao sam dve nedelje u Minhenu, prisustvovao svim probama orkestra, na ponekim mestima sam promenio nešto, ili prilagodio, ali uopšte uzev moja opera bila je u dobrim rukama. Bilo mi je čudesno da gledam kako se pevači i pevačice, violinisti i flautisti, dirigent i hor bave mojim delom koje mi je postalo strano i živelo sopstveni život i više nije bilo moje.

„Čekaj samo”, rekao bi Muot povremeno, „uskoro ćeš imati prilike da udišeš

prokleti vazduh javnosti. Gotovo bih pozeleo da ne doživim uspeh. Rulja će ti stalno biti za petama, moraćeš da joj udeljuješ pramenove svoje kose i da joj daješ autogram, osetićeš na svojoj koži kako je kad te obožava cenjena publika. Već sada svi pričaju o tvojoj paralisanoj nozi. Tako nešto doprinosi popularnosti!”

Posle prisustva obaveznim probama i vežbama, opet sam otputovao da bih se u Minhen vratio tek nekoliko dana pre nego što će moja opera imati premijeru. Tajzer mi je postavljao bezbroj pitanja u vezi s izvođenjem opere, mislio je na stotine detalja vezanih za orkestar na koje ja gotovo da i nisam obraćao pažnju i na sve je reagovao s većim uzbuđenjem i nestrpljenjem nego ja. Kad sam ga pozvao da zajedno sa sestrom prisustvuje premijeri, poskočio je od radosti. Moja majka, naprotiv, nije želela to zimsko putovanje ni uzbuđenje oko izvođenja opere; nije da mi nije bilo drago zbog toga. Malo-pomalo opet je počela da se oseća napetost između nas i ja sam pre spavanja morao da popijem čašu crnog vina kako bih mogao zaspati.

Bio je početak zime i naša mala kuća bila je zavejana usred bašte kad su jednoga jutra brat i sestra Tajzer kolima došli po mene, da idemo na stanicu. Majka nam je mahala s prozora, kola su krenula, a Tajzer je kroz svoj debeli šal pevao neku pesmu prigodnu za putovanje. Sve vreme putovanja vozom on se ponašao kao dečak koji putuje na zimski raspust, a lepa Brigita je sva blistala izražavajući zadovoljstvo na svoj tihi način. Bio sam srećan što sam u društvu s njima jer sam izgubio svoj mir, a događaje koji će uslediti u narednim danima očekivao sam kao osuđenik.

Muot je to primetio odmah čim nas je dočeka na stanici. „Ti imaš tremu, momče”, smeja se zadovoljno. „Hvala Bogu što je tako! Ti si ipak samo muzičar, a ne filozof.”

Činilo mi se da je s tom konstatacijom bio u pravu, jer je moje uzbuđenje trajalo do premijere i nijednu noć pre nje nisam spavao. Od svih nas samo je Muot bio staložen. Tajzer je izgario od uznemirenosti, prisustvovao svakoj probi i na sve imao primedbe. Pognut i kao u zasedi sedeo je pored mene, na problematičnim deonicama šakom udarao taktove, nešto hvalio, a na nešto odmahivao glavom.

„Ovde nedostaje jedna flauta!”, uzviknuo je već na prvoj probi kojoj je prisustvovao, i to tako glasno da je dirigent instinktivno pogledao prema nama.

„Ovu deonicu s flautom morali smo izbrisati”, rekao sam smejući se.

„Izbrisati deonicu s flautom?! Zašto?! Kakav varvarski čin! Pazi šta ti kažem,

ovi će ti ubogaljiti celu uvertiru!”

Nisam odoleo, morao sam da se smejem i da ga obuzdam jer je bio preterano kritičan. Ipak, kad je orkestar svirao njegovu omiljenu deonicu iz uvertire u koju su se uključile viole i čela, zavalio se u sedište, zažmurio i grčevito stisnuo moju ruku; malo potom šapnuo je stidljivo: „Da, ovo mi je nateralo suze u oči. Božanstveno je.”

Ulogu soprana još nisam bio čuo. Bilo mi je čudno i bolno kad sam je prvi put slušao u izvođenju nekoga ko nije Gertruda. Pevačica je dobro pevala i ja sam joj se odmah zahvalio, ali srce me je navelo da mislim na sva ona popodneva kad je taj isti tekst pevala Gertruda; pritom sam osećao tugu i nezadovoljstvo, kao kad nešto svoje što volimo damo nekome i to prvi put vidimo u tuđim rukama.

Onih dana retko sam viđao Gertrudu; bila je svedok moje grozničavosti na koju je gledala sa simpatijama, i ostavljala me na miru. Jednom sam je posetio zajedno s Tajzerovima. Brigitu, koja je već na prvi pogled bila zadivljena njome kao lepom otmenom ženom, prihvatila je srdačno i toplo. Otada je devojka bila oduševljena Gertrudom, mnogo je hvalila, a njen brat joj se bio pridružio u tome.

Ona dva dana pred premijeru ne sećam se najbolje jer je u meni sve bilo zbrkano. Bilo je tu i drugih razloga za uzbuđenje — jedan pevač je bio promukao, drugi je bio uvređen što nije dobio veću ulogu i zbog toga se na poslednjoj probi nije ponašao kako treba, dirigent je postajao sve hladniji i službeniji prema meni što sam ja imao više primedbi, dok je Muot, srećom, bio na mojoj strani u tim važnim trenucima, na svu tu zbrku samo se smeškao i u svom tom metežu mi bio od veće koristi nego Tajzer, koji je kao sam đavo jurio tamo-ovamo, gundajući i jadikujući. Kad bismo u pauzama zajedno sedeli u hotelu, zabrinuti i ne pričajući mnogo, Brigita bi me gledala s poštovanjem, ali i sažaljivo.

Dani su prolazili i usledilo je veće prvog izvođenja moje opere. Dok je publika ulazila u salu, ja sam stajao iza pozornice ne preduzimajući ništa, pa čak nisam mogao ni savete da dajem. Najzad sam se priključio Muotu koji je već bio u kostimu i u jednoj maloj nusprostoriji, daleko od buke, polako popio već pola boce šampanjca.

„Hoćeš li čašu šampanjca?“, upitao me je saučesnički.

„Neću“, odgovorio sam. „Zar nećeš postati previše uzbuđen od toga?“

„Šta? Od nastupa na pozornici? Uvek je tako.“

„Mislio sam na šampanjac.“

„A, ne. On me, naprotiv, smiruje. Pred nastup uvek popijem čašu ili dve ako hoću da postignem nešto. A sada idi, predstava tek što nije počela.

Jedan čovek iz redova osoblja odveo me je u ložu u kojoj su već sedeli Gertruda, Tajzerovi i jedan gospodin iz uprave pozorišta, koji me je ljubazno pozdravio.

Ubrzo potom se čuo drugi signal zvona. Gertruda me je pogledala prijateljski i klimnula glavom. Tajzer, koji je sedeo iza mene, uhvatio mi je ruku i stiskao je očajnički. Sala se odjednom zamračila i odozdo su počeli svečano da dopiru do mene zvuci moje uvertire. Sada sam već bio staloženiji.

Počelo je da odzvanja moje delo, meni tako poznato, a ipak kao nešto tuđe, delo kojem više nisam bio potreban i koje je živelo sopstvenim životom. Radosti i muke proteklih dana, nadanja i besane noći, ljubav i čežnja iz starih vremena — sada su, oslobođeni i preobučeni, bili preda mnom; osećanje uzbuđenosti koje sam nekada skrivao sada je u obliku muzike slušalo hiljadu meni nepoznatih ljudi u sali. Na pozornicu je izašao Muot i počeo da peva pomalo uzdržano, a potom postepeno pojačano dizao svoj duboki glas, dok mu je pevačica odgovarala svojim visokim vibrirajućim nežnim glasom. Onda je naišla deonica koja mi je još odzvanjala u ušima onako kako sam je jednom prilikom čuo u Gertrudinom izvođenju i dao joj kompliment koji je ujedno bio i moje skriveno priznanje ljubavi prema njoj. Okrenuo sam se i pogledao je u svetle oči; po njenom otvorenom pogledu koji mi je tada uputila video sam da me je shvatila i u tom trenutku osećao sam sav smisao moje mladosti koja me je dotakla kao daleki miris zrelog voća.

Od tog trenutka bio sam miran i predstavu pratio kao i svi ostali iz publike. Odjeknuo je aplauz, pevači i pevačice pojavili su se ispred zavese i poklonili se; Muot je više puta bio pozvan da izađe na pozornicu s koje se hladno osmehivao publici u dvorani. Bilo je upornih zahteva da se i ja pojavim pred publikom, ali sam bio i suviše zbunjen i nisam bio raspoložen da iz svog prijatnog utočišta šepajući idem do pozornice.

Tajzer se, naprotiv, smejaio lica rumenog kao izlazeće sunce, zagrlio me, a gospodinu iz uprave pozorišta oduševljeno tresao obe ruke, iako mu ih ovaj nije pružio.

Banket je bio pripremljen i mi bismo mu prisustvovali i da opera nije doživela uspeh. Iz pozorišta smo otišli kolima, Gertruda sa svojim mužem, a ja s Tajzerovima. Na tom kratkom putovanju Brigita, koja dotada nije rekla ni reč,

odjednom je počela da plače. U početku je nastojala da se savlada, ali je onda lice pokrila dlanovima i pustila da joj suze slobodno teku. Nisam znao šta da kažem, a i čudilo me je što je Tajzer ćutao i nije pitao sestru zašto plače. Samo ju je zagrlio i nešto joj tiho govorio želeći da je uteši, kao što se to čini s decom koju treba smiriti.

Kasnije, kad se čestitalo i kad su se uz zdravicu izgovarale prigodne izreke, Muot me je pogledao ironično. Raspitivao se o mom sledećem delu i bio razočaran kad sam mu rekao da će to biti jedan oratorijum. Zatim se nazdravilo u čast moje druge opere, koju, međutim, do današnjeg dana nisam komponovao.

Tek kasno te noći, kad se društvo razišlo i kad smo pošli na počinak, ukazala se prilika da Tajzera upitam šta je bilo s njegovom sestrom i zašto je plakala. Ona je već odavno bila legla, tako da smo nas dvojica bili sami. Moj prijatelj me je pogledao pomalo začuđeno, odmahnuo glavom i zviždao sve dok nisam ponovio pitanje.

„Ti si obična ćorava kokoška”, rekao je kao da mi prebacuje. „Zar ništa nisi primetio?”

„Nisam”, odgovorio sam lagano naslućujući istinu.

„Pa onda ću ja da ti kažem! Devojka je zaljubljena u tebe, i to već dugo! To mi, naravno, nikada nije otvoreno rekla, baš kao ni tebi, ali sam ja to primetio i, da budem iskren, voleo bih da nešto bude od vas dvoje.”

„O, Bože!”, rekao sam iskreno tužno. „Ali šta joj je bilo večeras?”

„Misliš, zašto je plakala? Ti si stvarno naivan! Misliš da nismo primetili?”

„Šta to?”

„O, Gospode blagi! Ne moraš ništa da mi kažeš o tome i dobro je što mi ni dosad nisi rekao, ali u tom slučaju nije trebalo da gledaš u gospođu Muot onako upadljivo. Sada svi znamo o čemu je reč.”

Nisam ga molio da čuva moju tajnu jer sam imao poverenja u njega. Lagano mi je stavio ruku na rame.

„Mogu samo da zamislim, družo moj, kroz šta si sve prolazio svih ovih godina i šta si nam prećutao. Jednom se nešto slično dogodilo i meni. Hajde da se držimo jedan drugog i da se bavimo lepom muzikom, važi? I da gledamo kako da utešimo moju sestru. Pruži mi ruku! Sve je večeras bilo lepo. I, vidimo se kod kuće. Ja sutra ujutro putujem, zajedno s mojom sestrom.”

Uto smo se i rastali, ali je posle nekoliko minuta dotrčao do mene i rekao zapovednički: „U sledeću predstavu opet ubaci flautu! Važi?”

Tako se završio taj veliki dan, ali je svako od nas još dugo ležao budan. Ja sam mislio na Brigitu. Sve vreme je bila u mojoj blizini, ali ja od nje nisam očekivao, a ni želeo — isto kao što se Gertruda postavila prema meni — ništa osim da budemo dobri prijatelji, što smo i bili, i kad je otkrila moju ljubav prema drugoj, njoj je bilo isto kao meni tada kad sam na Muotovom stolu video pismo s Gertrudinim rukopisom i napunio revolver. Uprkos tome što sam se tada bio jako rastužio, sada sam se samo nasmejao.

Preostale dane mog boravka u Minhenu uglavnom sam provodio kod Muotovih. Nije više bilo, kao onih prvih popodneva, susreta utroje kad smo ih započinjali sviranjem i pevanjem, ali je u naknadnom sjaju premijere bilo prećutanih reči i zajedničkih misli na te dane, a povremeno bi zaiskrile već usnule emocije između Muota i Gertrude. Kad sam se pozdravio s njima i izašao iz njihove kuće, izvesno vreme posmatrao sam njihov tihi dom okružen ogolelim drvećem, nadajući se da ću ga povremeno posećivati; pomislio sam i na to da bih dao i sav svoj uspeh i sreću samo kad bih time pomogao da ono dvoje u kući opet budu srećni i zauvek ostanu zajedno.

OSMO POGLAVLJE

Kad sam se vratio kući, već sam bio na glasu kao uspešan kompozitor, kao što mi je prorekao Hajnrih, što je imalo svoje neprijatne i delom smešne posledice. Poslove u vezi s operom prepustio sam jednom agentu, ali time nisam izbegao da nosim teret popularnosti. Ljudi su dolazili da me posete, dolazili su i novinari, izdavači, dobijao sam glupa pisma, ali sam se brzo navikao na to što sam tako brzo postao popularan čim sam se oporavio od razočaranja. Ljudi na neki čudan način uzimaju sebi za pravo da neko ime koje je postalo poznato proglase čudom od deteta, kompozitorom, pesnikom ili ubicom, jer ne znaju razliku između ovih pojmova. Jedan hoće da ima njegovu sliku, drugi autogram, treći moli da mu se da novac, a svaki mladi kolega poslao mi je neki svoj rad ulizički me moleći za mišljenje, a kad ga dobije, ne javlja se više ili taj isti obožavalac iznenada postaje grub, ogorčen i osvetoljubiv. Časopisi hoće da objave moju sliku, novine da pišu o mom životu, poreklu, izgledu. Školski drugovi iznose svoja sećanja, a dalji rođaci navodno već godinama govore kako ću jednom postati slavan.

Među pismima ove vrste, koja su me zbunjivala i izazivala u meni osećaj nelagode, bilo je i jedno od gospođice Šnibl, koje nas je na kraju ipak zabavljalo, a i pismo od nekoga za koga nikada ne bih pomislio da bi mi pisao. Lepa Lidi pisala mi je kao dobra stara prijateljica, ne spominjući onaj tragični događaj sa sankama. Pisala je da se u svom rodnom kraju udala za jednog učitelja muzike i navela mi svoju adresu kako bih joj brzo poslao sve svoje kompozicije, i to s posvetom. Priložila je i svoju sliku na kojoj je izgledala starija i grublja nego u vreme kad smo se družili. Odgovorio sam joj što sam ljubaznije mogao.

Ipak, ovi beznačajni događaji nisu ostavili traga. Ni dobri i lepi plodovi moga uspeha, poznanstvo s plemenitim i čestitim ljudima koji su muziku nosili u srcu a ne samo govorili o njoj, ne pripadaju mom stvarnom životu, koji je, isto kao i ranije, ostao u senci i otada se malo toga bilo promenilo. Preostaje mi još da ispričam kakva sudbina je zadesila moje najbliskije prijatelje.

Stari gospodin Imtor više nije vodio bogat društveni život kao ranije, kad je Gertruda bila u kući. Sada je svake treće nedelje kod njega bilo održavano veče odabrane kamerne muzike, kojem sam redovno prisustvovao. Ponekad sam i

Tajzera vodio sa sobom. Imtor je želeo da ga posećujem i kad nema koncerta u njegovoj kući, pa sam katkad, u predvečerje, koje je bilo njegovo omiljeno doba dana, navraćao kod njega, u njegovu skromnu radnu sobu u kojoj je na zidu bila Gertrudina slika; s obzirom na to da se između starog gospodina i mene — uprkos izvesnoj obostranoj uzdržanosti — vremenom ipak uspostavio odnos uzajamnog razumevanja, neretko se događalo da se dotaknemo teme koja je obojici bila bliska srcu. Nisam odoleo da mu ne ispričam ono što sam doživio u Minhenu, a nisam mu prećutao ni to kakav sam utisak stekao o odnosima bračnog para Muot.

„Još može sve da bude dobro”, rekao je uzdahnuvši, „ali i tu ništa ne možemo da učinimo. Radujem se letu, jer tada svoje dete imam ovde dva meseca. Retko i nerado je posećujem u Minhenu, ona se tamo drži jako hrabro i ne želim da je remetim i da je raznežim svojim prisustvom.”

Gertruda mi je pisala, ali nije bilo nikakvih novosti u njenim pismima. Međutim, kad je za Uskrs boravila u poseti kod svog oca i tom prilikom došla i u našu malu kuću, bila je prilično mršava i delovala napeto; koliko god je bila nastojala da bude ljubazna i da se ponaša kao da je sve u redu s njom, njen pogled, koji je postao ozbiljan, odavao je neobično beznade. Morao sam da joj odsviram svoje nove kompozicije, ali kad sam je zamolio da nešto otpeva, odrečno je zamahnula glavom.

„Drugi put”, rekla je nesigurnim glasom.

Svi smo приметili da ne živi dobro, a kasnije mi je njen otac priznao da joj je predložio da ostane zauvek kod njega, na šta ona nije pristala.

„Ona ga voli”, rekao sam.

Slegnuo je ramenima i pogledao me ojađeno. „Ah, ne znam. Ko će se snaći u toj bednoj situaciji? Ona mi je rekla da ostaje s njim zbog njega, jer je tako slomljen i nesrećan da mu je ona mnogo potrebnija nego što on misli. Navodno, muž joj ništa o tome nije rekao, ali mu piše na licu.”

Onda je stari Imtor spustio glas i sasvim tiho, i kao postuđen, rekao: „Ona misli da on pije.”

„On je uvek pomalo pio”, rekao sam utešnim glasom, „ali ga nikada nisam video pijanog. Drži do sebe. Po prirodi je nervozan i nije u stanju da se obuzda, ali on sam zbog toga možda više pati nego drugi.”

Niko od nas nije znao koliko strašno zapravo pati u sebi taj par dvoje lepih i sjajnih ljudi. Ne verujem da su prestali da vole, ali bila je činjenica da po naravi

nisu bili jedno za drugo i da u suštini nisu pripadali jedno drugom osim, verovatno, samo u nekim trenucima kad bi ih ponela i spojila uzajamna strast. Pomirljivo prihvatanje ovakvog života i shvatanje sopstvenog karaktera za Muota bili su nepoznanica, a Gertruda je mogla samo da podnosi i pati zajedno s njim a ne i da promeni nešto i saživi se s njegovim burama i depresijama, usponima i padovima, s njegovom večnom žeđi za samozaboravom i opijenošću. Oni su se voleli, ali nikada nisu postali sasvim bliski i dok je on video izneverenu svoju potajnu nadu da će uz Gertrudu naći svoj mir i zadovoljstvo, dotle je ona morala da gleda i pati što su sva njena nastojanja i sve žrtve bili uzaludni i da ni ona ne uspeva da ga uteši i spase ga od samoga sebe. Tako su oboma bili uništeni snovi i želje, mogli su da ostanu zajedno samo žrtvujući se i podnoseći život kakav im je bio, što je ukazivalo na to da su oboje hrabri.

Hajnriha sam video ponovo tek u leto, kad je Gertrudu dovezao kod njenog oca. Tada je i prema njoj i prema meni bio blag i uviđavan, kakvog ga nisam video nikada ranije, i zapazio sam dobro da se jako plašio da će je izgubiti i osećao da taj gubitak ne bi mogao podneti. Ona je, pak, bila umorna i nije želela ništa osim mira i opuštanja, kako bi se sabrala, skupila snagu i povratila nekadašnju stabilnost. Bili smo proveli zajedno jedno blago veče u našoj bašti. Tada je Gertruda sedela između moje majke i Brigitte i držala Brigitinu ruku, Hajnrih je ćuteći šetao tamo-ovamo između grmova ruža, a ja sam s Tajzerom bio na terasi svirajući jednu sonatu za violinu. U duši mi je ostala nezaboravna slika koja je predstavljala Gertrudu kako se odmara i uživa u tišini, Brigitu kako se privila uz lepu paćenicu kojoj je bila jako privržena, i Muota kako lagano korača napolju u senci i osluškuje. Kasnije mi je Hajnrih rekao, kao šaleći se, mada tužnog pogleda: „Pogledaj kako ove tri žene sede zajedno. Od sve tri, jedino tvoja majka izgleda da je zadovoljna. Voleo bih da i mi doživimo njene godine.”

Potom je svako od nas oputovao svojim putem, Muot sam u Bajrojt, Gertruda s njenim ocem u planine, Tajzerovi u Štajersku, a moja majka i ja opet na Severno more. Često sam išao na obalu i slušao šum mora i nisam mislio ništa drugačije nego kad sam bio u prvoj mladosti, začuđen i užasnut, o tužnoj i besmislenoj zbrci života, o tome da ljubav prema nekome može biti uzaludna, da se ljudi koji jedni drugima iskreno žele dobro ipak mimoilaze i žive svoju sudbinu, svaki svoju sopstvenu, neshvaćenu, i kako bi svako mogao da pomogne i približi se drugome, a ne može, kao što se događa u turobnim košmarnim snovima. Opet sam se često sećao Muotovih reči o mladosti i starosti i bio radoznao da saznam da li će mi

život ikada biti jednostavan i jasan. Moja majka bi se smejala kad bih pokrenuo ovu temu, i zaista je izgledala zadovoljna. Ona me je — na moju sramotu — podsetila na mog prijatelja Tajzera koji još nije bio star, ali je ipak imao dovoljno godina da stekne svoj deo iskustva i koji je kao kakvo dete, s jednom Mocartovom melodijom na usnama, živeo svoj spokojni život. Nije zavisio od starosti ili od godina, to sam uvideo i sam i možda su naša patnja i neznanje ipak bili samo bolest o kojoj mi je nekada govorio gospodin Loe. Ili je možda taj mudrac bio veliko dete kao i Tajzer?

Bilo ovako ili onako, moje razmišljanje i lupanje glave o razna pitanja nisu promenili ništa. Kad bi mi muzika pokrenula emocije, tada bih i bez reči shvatao sve, osećao čisti sklad suštine života i verovao da znam da se iza svega što se događa krije njegov smisao i pravedni zakon. Ako je to i bila zabluda, ja sam živeo u njoj i bilo mi je dobro.

Možda bi bilo bolje da se za vreme letnjeg odmora Gertruda nije odvajala od muža. Doduše, počela je da se oporavlja i na jesen, kad sam je ponovo video vrativši se s putovanja, izgledala je zdravije i bila je otpornija. Ali nade koje smo gradili na njenom oporavku, pokazale su se kao zabluda.

Prijao joj je boravak od nekoliko meseci kod oca, imala je prilike da zadovolji svoju potrebu za mirom i da se preda odmoru bez svakodnevnih trzavica, kao što se neko ko je umoran preda snu čim mu dozvole da legne. Sada se, međutim, pokazalo da je ona bila ne umorna nego iscrpljenija nego što smo pretpostavljali i nego što je ona bila svesna toga. Jer sada, kad Muot tek što nije došao po nju, njome su ovladali malodušnost i strah, počela je da pati od nesаницe i preklinjala oca da joj dozvoli da ostane kod njega još izvesno vreme.

Razume se da se Imtor uplašio jer je verovao da se ona raduje što će se s novom snagom i voljom vratiti Muotu; nije joj, međutim, protivrečio nego je oprezno predložio privremeno dužu razdvojenost od Muota kao uvod u kasniji definitivni razvod. Gertruda se s velikim uzbuđenjem bunila protiv toga.

„Ali ja njega volim!”, vikala je, „i uvek ću mu ostati odana. Reč je samo o tome da je teško živeti s njim. Želim da imam još malo mira, možda još nekoliko meseci, dok ponovo ne budem u boljem stanju.”

Stari Imtor je pokušavao da je umiri i nije imao ništa protiv da njegovo dete ostane kod njega još neko vreme. Pisao je Muotu da je Gertruda još bolesna i da želi još malo da ostane kod kuće. Nažalost, Muot ovu vest nije podneo dobro. Za

vreme dok su bili razdvojeni u njemu je čežnja za ženom postala prevelika, jako se radovao ponovnom susretu s njom i bio pun dobrih ideja kako da je ponovo pridobije i uspostavi bliskost i razumevanje.

Sada je bio jako razočaran zbog sadržaja Imtorovog pisma. Odmah je i on pisao, pun gneva prema tastu. Verovao je da je Imtor sve ovo vreme nagovarao ćerku protiv njega, jer želi da se ona razvede, zahtevajući da se trenutno nađe s Gertrudom, nadajući se da će je pridobiti. Stari je došao kod mene donoseći Muotovo pismo i dugo smo zajedno razmišljali šta da uradimo. Obojica smo smatrali da u ovakvoj situaciji i u ovom trenutku po svaku cenu treba izbeći susret dvoje supružnika jer je bilo očigledno da Gertruda ne bi mogla podneti teške rasprave i svađu. Imtor je bio zabrinut i molio me je da lično otputujem kod Muota i ubedim ga da još izvesno vreme ostavi Gertrudu na miru. Sada znam da je trebalo da ga poslušam. Tada sam bio u velikoj dilemi i smatrao opasnim da moj prijatelj sazna o tome da mi njegov tast poverava tajne iz njegovog bračnog života i da ja znam dosta o njima, mada on sam nikada nije hteo da priča sa mnom na tu temu. Odbio sam tu molbu gospodina Imtora i sve je ostalo na jednom njegovom pismu koje, razume se, ništa nije popravilo.

Naprotiv; bez ikakve najave, Muot je doputovao i sve nas uplašio svojim neobuzdanim ostrašćenim izlivima i besa i ljubavi. Gertruda, koja nije znala o razmeni pisama između svog oca i Muota, bila je iznenađena i zapanjena njegovim još neočekivanim dolaskom i njegovim gnevnim nastupom. Bilo je prilično mučno, ali nisam znao mnogo o svemu tome. Saznao sam samo da je Muot insistirao na tome da se Gertruda vrati s njim u Minhen. Odgovorila mu je da hoće ako već mora, ali ga je molila da joj dozvoli da još malo ostane kod oca jer je umorna i potreban joj je mir. Onda joj je Muot prebacivao da ona u stvari hoće da se izvuče i da otac utiče na nju u tom smislu, a kad mu je ona biranim rečima objasnila da nije tako, postao je sumnjičaviji i u napadu besa i ogorčenosti naprosto joj naredio da se odmah vrati u Minhen zajedno s njim. Na to se probudio Gertrudin ponos, smirila se, ali je odbila dalji razgovor na tu temu odlučno izjavivši da u svakom slučaju ostaje kod oca. Posle ove scene, narednog jutra je usledila neka vrsta pomirenja, a Muot je, posramljen, pokajnički pristao da ispuni sve njene želje. Posle toga je otputovao a da nije ni svratio kod mene.

Kad sam sve to čuo, uplašio sam se i osećao da će se desiti ono čega sam se najviše bojao. Posle onakvog Muotovog nastupa i neprijatnih scena, pomislio sam da će Gertrudin oporavak trajati još dugo, da će joj biti potrebno dosta vremena

kako bi povratila snagu i uravnoteženost. S druge strane, pretila je opasnost da se Muot još više otuđi i da će joj, uprkos njenoj čežnji i ljubavi, postati još udaljeniji. Neće izdržati da bude sam u kući u kojoj je u jednom periodu bio srećan, biće još više razočaran, odaće se piću a možda i početi da se zabavlja sa ženama koje su ionako trčale za njim.

U međuvremenu, situacija se smirila, Muot je pisao Gertrudi i još jednom je molio za oprostaj, ona mu u prijateljskom tonu i puna sažaljenja odgovorila zamolivši za još malo strpljenja. U to vreme nisam je viđao često. Povremeno bih pokušao da je pokrenem da otpeva nešto, ali je uvek odbijala da učini to. Ipak, događalo se da je zateknem za klavirom.

Bilo mi je čudno i neprijatno što lepu ponosnu ženu, koja je uvek bila puna energije, vedra i staložena, sada viđam uplašenu i u dubini duše potresenu. Ponekad bi došla da poseti moju majku, ljubazno pitala kako smo, kratko vreme na sivom divanu sedela pored starice ćaskajući s njom, a ja sam slomljena srca gledao kako teškom mukom uspeva da se nasmeši. Održavala je privid kao da niko ništa ne zna o njenoj patnji, ili kao da svi mislimo da je reč o prolaznoj nervozi i fizičkoj slabosti. Jedva sam se usuđivao da je pogledam u oči u kojima se tako jasno ogledao njen potiskivani jad o kojem ja nikako nije trebalo da znam. Razgovarali smo, živeli i prolazili jedno pored drugog kao da je sve isto kao što je bilo, pa ipak smo se stideli jedno od drugog i izbegavali da se sretemo. Usred ove tužne zbrkanosti mojih emocija, katkad bih se iznenada uzbudio od pomisli da njeno srce više ne pripada njenom mužu, da je ono sada slobodno i da od mene zavisi hoću li dozvoliti da je o po drugi put izgubim ili ću je pridobiti za sebe i zaštititi od svake tuge i patnje. Onda sam se zatvorio u svoju sobu, svirao strastvene i čežnjive deonice iz moje opere koju sam odjednom ponovo voleo i razumeo, noćima budan ležao pun čežnje i još jednom prepatio sve nekadašnje smešne muke rane mladosti i neispunjivih želja, i to ne manje intenzivno nego u prošlosti, kad sam je prvi put poželeo i jedan jedini put je poljubio; taj nezaboravni poljubac opet mi je žario usne i za nekoliko sati do pepela spržio moj mir i pomirenje sa sudbinom koje sam gradio i čuvao u sebi godinama.

Taj plamen bivao je ublažen samo u Gertrudinom prisustvu. Sve i da sam bio glup i nedovoljno plemenit da sledim svoje želje i borim se za njenu ljubav, ne obazirući se na činjenicu da je njen muž moj prijatelj, morao bih da se postidim kad bih pogledao u oči te nežne tužne žene tako postojano utonule u patnju, kad bih pred njom pokazao nešto drugo osim sažaljenja i uvažavanja. Što je više patila i

verovatno gubila nadu, tim je postajala ponosnija i nepristupačnija. Svoju lepu glavu uokvirenu tamnoplavom kosom držala je visoko i hodala uspravno i gordo ne dozvoljavajući nikome od nas ni da pomislimo da joj priđemo nudeći joj pomoć.

Taj dugi period od nekoliko zloslutnih sedmica bio je možda najteži u mom životu. S jedne strane Gertruda, blizu a nedostupna, bez načina da joj se približim budući da je želela da bude sama; s druge strane Brigita, o kojoj sam znao da me voli i s kojom sam, posle dužeg vremena izbegavanja, postepeno opet uspostavio podnošljive odnose, a između svih nas bila je i moja majka koja je bila svedok naših patnji i naslućivala istinu, ali nije se usuđivala da kaže nešto pošto sam i sam tvrdoglavo ćutao i nisam mogao da izustim nijednu reč o tome kako mi je. Najgore od svega — bio sam svedok i očevidac propasti svojih najboljih prijatelja a da ničim nisam smeo da pokažem da znam išta o tome.

Činilo se da od svih najviše pati Gertrudin otac. Od vremena kad sam ga, pre više godina, upoznao kao mudrog i vitalnog čoveka punog samopouzdanja, jako se promenio; osim što je ostario, postao je nekako drugačiji, govorio je tiše i nervoznije, više se nije šalio i izgledao je zabrinut i jadan. Jednog novembarskog dana otišao sam kod njega, više zato da bih čuo novosti o Gertrudi i sam se ohrabrio i ponadao, nego da mu pravim društvo i da ga tešim.

Primio me je u svojoj radnoj sobi, ponudio me jednom od njegovih skupih cigara i otpočeo razgovor u učtivom lakom tonu, što mu je očigledno bilo naporno i od čega je ubrzo odustao. Rekao mi je osmehujući se usiljeno: „Hteli ste da pitate kako je moje dete? Loše, dragi moj gospodine. Gertruda je sigurno patila mnogo više nego što mi znamo, jer da nije tako, snašla bi se bolje u ovoj situaciji. Ja sam odlučno za razvod, ali ona neće ni da čuje o tome. Voli svog muža, bar tako kaže, a ipak ga se plaši! To ne sluti na dobro. Ona je bolesna. Žmuri pred činjenicama, neće da čuje nikakva obrazloženja i veruje da će se situacija popraviti ako se malo pričeka i ako je svi ostave na miru. Tu jeste reč o živcima, ali izgleda da je njena bolest mnogo ozbiljnija nego što se to čini. Zamislite, ona se ponekad čak plaši da će je muž zlostavljati ako mu se bude vratila! I pored toga ona misli da ga voli.”

Imao sam utisak da Imtor ne razume svoju ćerku i da se oseća bespomoćan da joj pomogne. Meni je njena patnja bila shvatljiva — verujem da je bila zasnovana na borbi između ljubavi i ponosa. Ona se nije plašila da će je Muot tući; plašila se da neće više moći da ga poštuje i u napetom čekanju hranila se nadom da će joj se snaga povratiti. Bila je savladala muževljeve slabosti i držala ga pod kontrolom, ali je na kraju bila toliko iscrpljena da više nije imala poverenja u sopstvenu moć

da ga i dalje zauzdava; to je u stvari bila njena bolest. Sada je čeznula za njim, ali se plašila da bi ga mogla sasvim izgubiti ukoliko ne bi uspeo novi pokušaj pomirenja. Sada mi je postalo jasno koliko su beskorisne i smele bile moje ljubavne fantazije; Gertruda je volela svoga muža i nikada ne bi otišla s drugim.

Stari Imtor je izbegavao da priča o Muotu jer je znao da se ja družim s njim. Međutim, nije ga podnosio i nije mogao da shvati čime je on njegovu ćerku toliko privlačio; video ga je kao zlog čarobnjaka koji lovi nevine i drži ih zarobljene. Ljubav je uvek zagonetna i neobjašnjiva i poznato je, nažalost, da život neće poštediti svoju najbolju decu i da često upravo najsajjniji ljudi moraju da vole nekoga ko će ih uništiti.

U svoj toj zbrci kratko pismo koje sam dobio od Muota bilo je pravo olakšanje. Pisao je:

„Dragi Kune! Sada se tvoja opera svuda izvodi, drugde možda i bolje nego ovde. Ipak bi bilo lepo da opet dođeš, na primer sledeće sedmice, kada ću dvaput pevati ulogu u tvojoj operi. Znaš, žena mi je bolesna, u kući sam sâm i možeš slobodno da stanuješ kod mene, ali nikoga nemoj dovoditi sa sobom!

Srdačno, tvoj Muot”

On je tako retko pisao pisma, naročito ona nepotrebna, da sam odmah odlučio da otputujem. Sigurno sam mu potreban. Trenutak sam razmišljao o tome da li o svemu da obavestim Gertrudu; možda je to bila prava prilika da se probije led, možda bi mu poslala pismo po meni, ili mu poručila nešto pozitivno, ili ga zamolila da dođe kod nje, pa možda i otputuje sa mnom kod njega. Bila je to samo ideja, ali je nisam ostvario, samo sam jednom posetio Imtora pre nego što sam otputovao.

Ta kasna jesen bila je vlažna i olujna, iz Minhena se povremeno video sneg na obližnjim brdima, u samom gradu bilo je tmurno i kišovito. Odmah sam se odvezao Muotovoj kući. Tamo je sve bilo isto kao godinu dana ranije, i sluga je bio isti, i prostorije, isti raspored delova nameštaja, samo što je sve izgledalo prazno, nenastanjeno, a nedostajalo je i cveće za koje bi se Gertruda obično pobrinula. Muot nije bio kod kuće, a sluga me je odveo u moju sobu i pomogao mi da se raspakujem. Presvukao sam se i budući da domaćin još nije bio stigao, prešao sam u muzičku salu. Tamo sam kroz dvostruka okna čuo šum vetra među granama i imao

sam vremena da razmišljam o prošlosti. Što sam duže sedeo, gledao u slike i listao knjige, tim sam postajao tužniji kao da ovoj kući više nema spasa. Neraspoložen, seo sam za klavir i da bih se oslobodio turobnih misli, počeo da sviram preludijum koji sam komponovao za venčanje Muotovih, kao da sam time mogao vratiti sreću prošlih vremena. Najzad sam čuo ubrzane teške korake i Muot je ušao u muzičku sobu. Pružio mi je ruku i pogledao me umornim očima.

„Izvini”, rekao je, „imao sam posla u pozorištu. Znaš da pevam večeras. Sada ćemo jesti, važi?”

Izašao je iz sobe i ja sam pošao za njim. Bio se promenio; rasejan i nekako apatičan, govorio je samo o pozorištu i izgledalo je da ni o čemu drugom neće da priča. Tek za stolom, kad smo u žutim stolicama od trske sedeli jedan naspram drugog, neočekivano je počeo da govori: „Lepo je od tebe što si došao. I večeras ću se posebno potruditi da dobro otpevam ulogu.”

„Hvala ti”, rekao sam. „Ne izgledaš mi dobro.”

„Je li? Nije važno, zabavljaćemo se. Znaš da sam beli udovac?” „Znam.”

„Šta znaš o Gertrudi?”

„Ništa posebno. Još je nervozna i pati od nesаницe...”

„Ah, pustimo to! Znam da je kod vas u dobrim rukama.” Ustao je od stola i počeo da šeta po prostoriji. Izgledalo je kao da želi da kaže još nešto; gledao me je ispitivački i, činilo mi se, sumnjičavo. A onda se nasmejao ne rekavši ništa.

„Loti se opet pojavila”, rekao je promenivši temu.

„Loti?”

„Da, ona što te je jednom posetila i žalila se na mene. Udala se i živi ovde, i čini mi se da je još zainteresovana za mene. Došla je ovamo, kod mene, da me poseti.”

Opet me je pogledao lukavo i nasmejao se kad je primetio da sam se uplašio.

„Da li si je primio?” upitao sam oklevajući.

„Ah, zar bi očekivao od mene tako nešto? Ne, dragi moj, nisam joj dozvolio da uđe. Izvini, pričam gluposti. Tako sam umoran, a večeras moram i da pevam. Ako nemaš ništa protiv, legao bih i odspavao jedan sat.”

„Dobro, Hajnrih, odmori se, a ja idem malo u grad. Hoćeš li, molim te, da mi obezbediš kola?”

Nisam želeo da opet sedim sam u toj kući i da slušam kako vetar šumi među granama. Odvezao sam se u grad i otišao u staru Pinakoteku. Tamo sam, tokom pola sata i pri mutnom sivom svetlu, razgledao stare slike, a kad se zatvorila, nisam znao šta drugo da radim osim da odem u jedan kafe u kojem sam čitao novine i kroz visoka okna gledao na kišovitu ulicu. Odlučio sam da po svaku cenu otkravim led i normalno ljudski porazgovaram s Hajnrihom.

Međutim, kad se vratio, bio je nasmejan, čio i dobro raspoložen.

„Nedostajao mi je samo san”, rekao je veselo. „Sada sam opet sasvim svež. Moraš da mi odsviraš nešto, važi? Preludijum, ako smem da te zamolim.”

Obradovan i iznenađen tako brzom promenom nabolje njegovog raspoloženja, učinio sam mu po volji i pošto sam mu odsvirao kompoziciju, ćaskali smo, a on je razgovarao isto kao ranije, ironično i s blagom skepsom. Dao je oduška svom šarenom raspoloženju i ponovo me potpuno pridobio. Setio sam se početka našeg prijateljstva i kad smo uveče odlazili od kuće, nesvesno sam se osvrnuo na sve strane i upitao: „Zar više nemaš pasa?”

„Nemam. Gertruda ih nije volela.”

Dok smo se vozili u pozorište, nismo razgovarali. Čim smo stigli, pozdravio sam dirigenta, a posle toga su mi pokazali gde da sednem. Opet sam slušao dobro poznatu muziku, pa ipak, bilo je sve drugačije nego kad sam bio poslednji put. Sam u svojoj loži, Gertruda odsutna, a onaj dole na pozornici, koji je pevao i glumio, bio je takođe neko drugi. Pevao je strastveno i svom snagom; izgledalo je da ga publika voli u toj ulozi jer je iskazivala svoje simpatije prema njemu od samog početka predstave. Međutim, ja sam imao utisak da je ta njegova vatrenost preterana, a njegov glas mi zvučao nekako silovito i sirovo. U pauzi sišao sam do prostorija iza pozornice i potražio ga. Sedeo je u svojoj garderobi i pio šampanjac. Razmenili smo nekoliko rečenica i za sve to vreme njegove oči bile su kao u pripitog čoveka. Malo kasnije, dok se Muot presvlačio, potražio sam dirigenta.

„Recite mi, molim vas”, obratio sam mu se, „da li je Muot bolestan? Čini mi se da se drži na nogama samo zahvaljujući šampanjcu. Vi znate da je on moj prijatelj.”

Čovek me je pogledao pomalo razočarano.

„Ne znam da li je bolestan, ali da uništava samoga sebe, to je sasvim jasno. Nekoliko puta je izlazio na pozornicu gotovo pijan, a kad ne popije pre nastupa,

loše glumi i ne peva dobro. I ranije je znao da popije čašu šampanjca pre izlaska na scenu, dok sada ispija čitavu flašu tog pića. Kad biste hteli da ga posavetujete... Ne, to ne bi pomoglo mnogo. Muot uništava sebe namerno i svesno.” Posle predstave Muot nas je odvezao u najbližu gostionicu, da večeramo. Kao i u podne, i sada je bio napet i nedostupan, bez mere pio crno vino jer u suprotnom navodno ne bi mogao zaspati i izgledalo je kao da po svaku cenu želi da zaboravi da na ovom svetu postoji i nešto drugo osim umora i pospanosti.

Na putu prema kući, u jednom trenutku kao da se trgao iz učmalosti, nasmejao se i uzviknuo: „Stari moj, jednom kad mene ne bude više, svoju operu moći ćeš da okačiš o klin, jer tu ulogu niko neće umeti da otpeva kao ja.”

Narednog dana ustao je kasno, bio umoran i bezvoljan, mutnog pogleda i lica boje pepela. Pošto je doručkovao, počeo sam da mu govorim zabrinutim glasom:

„Uništićeš samoga sebe. Napiješ se šampanjca da bi bio oran, a posle moraš da ispaštaš zbog toga. Mogu da pretpostavim zašto to činiš i ne bih ti zamerio da nemaš ženu. Dužan si da se zbog nje držiš hrabro i da i duhovno i telesno budeš u formi.”

„Je li?“, nasmejao se kiselo. Činilo se kao da ga zabavljaju moje naizgled stroge reči. „A šta je ona dužna prema meni? Da li se ona drži hrabro? Ostala je kod oca a mene ostavila samog. Čemu da se savlađujem i držim hrabro kad ona nije tu? Svi već znaju da nismo zajedno i da ničeg nema među nama, a i ti znaš da je tako. I pored toga ja moram da pevam i zabavljam publiku, a to ne mogu da izvučem iz ove praznine koju osećam i odbojnosti prema svemu, najviše prema umetnosti.”

„Uprkos tome, moraš da promeniš svoje ponašanje. Da si bar srećan ovako, ali nisi, i sam osećaš da si jadan. Ako ti je dojadilo da pevaš, traži odmor, dobićeš ga odmah! Uostalom, nisi ni spao na novac koji zarađuješ pevajući. Idi u planine, na more, kuda god hoćeš i radi na tome da ozdraviš! Ostavi se tog glupog i besmislenog opijanja! Ono ne samo da je glupo nego je i znak kukavičluka, to znaš i sam.”

Muot se samo smeškao. „Dobro”, rekao je hladnokrvno, „onda ti idi i pleši valcer! To bi bilo jako dobro za tebe, veruj mi. Nemoj stalno da misliš na tu svoju glupu nogu, to je samo uobrazilja!” „Dosta!”, uzviknuo sam ljutito. „Znaš dobro da je to nešto sasvim drugo. Rado bih plesao samo kad bih mogao, ali ne mogu, a ti bi mogao lepo da se sabereš i da se urazumiš. Obavezno moraš ostaviti alkohol!”

„Obavezno! Dragi Kune, ovo me tera na smeh. Ja mogu da se promenim i da ostavim piće isto koliko ti možeš da plešeš. Moram da se držim onoga što me još održava u životu i dobrom raspoloženju. Razumeš? Oni koji piju mogu da se promene ako sebe pronađu u Vojsci spasa ili negde drugde, u čemu će naći još veće zadovoljstvo i to na duge staze. Tako nešto za mene je postojalo, a to su bile žene. Otkad je moja žena postala moja, ja jednostavno ne mogu da se upuštam u veze s drugim ženama, a, opet, moja me je napustila, dakle ja...”

„Ona te nije napustila! Vратиće ti se. Samo, sada je bolesna.” „To misliš ti, a i ona sama misli isto, to mi je jasno. Znam da mi se neće vratiti. Kad brod počne da tone, obično ga pacovi prvi napuštaju. Oni sigurno ne znaju da će brod definitivno potonuti, oni samo osećaju trenutnu opasnost i beže, i to s namerom da se vrate čim opasnost prođe.”

„Ne govori tako, molim te! Nisi se jednom u životu razočarao, pa si se ipak svaki put izvukao i bilo ti je dobro.”

„To je tačno. Bilo mi je dobro jer sam u nečemu nalazio utehu ili nečim bio opijen. Jednom bi to bila neka žena, jednom dragi prijatelj — da, i ti si me jednom izvukao — pa drugi put bi to bila muzika ili aplauz koji bih dobio u pozorištu. E, sada me ništa od toga više ne ispunjava zadovoljstvom i zato pijem. Ne bih mogao da pevam ako prethodno ne bih popio nekoliko čaša pića, ali ne bih mogao ni da mislim, ni govorim, ni podnosim samoga sebe ako ne bih popio nekoliko čaša alkoholnog pića. A sada da ti kažem ukratko: moraš prestati da mi popuješ koliko god ti to lepo pristajalo. Imao sam tako nešto, otprilike pre dvanaest godina. Tada mi je jedan stalno nešto popovao i nije hteo da popusti. Razlog je bila neka devojka... i slučajno to je bio moj najbolji prijatelj...” „I? Šta je bilo dalje?”

„Bio sam primoran da ga izbacim i onda jako dugo više nisam imao nijednog prijatelja sve dok ti nisi naišao.”

„To je sasvim jasno.”

„Je li?” upitao je blagim glasom. „Možeš da biraš šta ćeš, ali ću ti reći da ne bi bilo lepo od tebe da me napustiš upravo sada. Slušaj, jako si mi drag, a ja zamišljam da sam i ja tebi...”

„Jeste, drag si mi, i šta s tim?”

„Vidi: ti voliš moju ženu, ili si je bar voleo nekada, a volim je i ja, i to izuzetno mnogo. Večeras ćemo da slavimo, samo ti i ja, u njenu čast. Postoji razlog za slavlje. Naručio sam njenu sliku — prošlog proleća je odlazila kod jednog slikara,

da pozira, a i ja sam često išao s njom. Malo je nedostajalo da se slika završi, a onda je ona otputovala. Slikar je želeo da ona dođe samo još jednom, ali je meni čekanje dosadilo, pa sam ga zamolio da mi preda sliku onakvu kakva je. Bilo je to pre nedelju dana. U međuvremenu sam dao sliku da se urami i ona je od juče ovde u kući. Mogao bih da ti je pokažem odmah, ali biće bolje da to bude na svečani način. Iskreno rečeno, to nije moguće bez nekoliko čaša šampanjca jer bi mi u protivnom izostalo ono pravo zadovoljstvo. Šta kažeš na to?”

Iako je govorio šaljivim tonom, osećao sam da je duboko potresen i da nastoji da zadrži suze. Naizgled dobre volje, složio sam se s njim iako nisam bio ni najmanje oduševljen njegovim predlogom. Počela je priprema slavlja u čast žene za koju je on verovao da ju je izgubio zauvek, a za koju sam ja znao da za mene jeste izgubljena.

„Da li se još sećaš njenog cveća?”, upitao me je. „Ja se nimalo ne razumem u cveće, ne znam kako se koje zove. Imala je neko belo i žuto, a i crveno cveće. Da li znaš kako se ono zvalo?”

„Da, ponekog se sećam. Zašto pitaš?”

„Trebalo da ga kupiš. Traži da dođu kola po nas, ionako moram da idem u grad. Uredićemo kuću tako kao da je ona ovde.”

Imao je još nekih ideja, po čemu sam mogao videti koliko mu je bilo stalo do Gertrude i da je stalno mislio na nju. Zbog toga mi je bilo i drago, ali i žao. Zbog nje više nije držao pse u kući i živio je kao usamljenik, on, koji ranije nije bio u stanju da izdrži neko vreme bez žene. Naručio je njenu sliku, mene slao da kupim njeno omiljeno cveće! Sve to bilo je kao da je skinuo masku i kao da iza samoljubivog lika vidim skriveno jedno detinje lice.

„Bilo bi bolje”, počeo sam pre nego što smo krenuli, „da sliku pogledamo sada ili popodne. Slike se gledaju po dnevnom svetlu.”

„Nije važno! Sutra možeš da je gledaš koliko god hoćeš! Verovatno je slika jako dobra, ali u suštini to uopšte nije važno, ionako želimo samo da je pogledamo.”

Posle ručka odvezli smo se u grad i kupili sve što je bilo potrebno, a najpre cveće — jedan veliki buket hrizantema, korpu ruža i nekoliko stručaka belog jorgovana. Pritom je Muotu palo na pamet da jednu veliku pošiljku cveća uputi Gertrudi u R.

„Ima nečeg lepog u cveću”, rekao je zamišljeno. „Shvatam zašto ga Gertruda voli. Volim ga i ja, ali ne umem da brinem o njemu kao ona. Kad sam ga imao a

nije brinula o njemu neka žena, delovalo je neuredno i nije izgledalo lepo.”

Uveče sam video, u muzičkoj sali, Gertrudinu sliku — bila je postavljena na stalak i prekrivena svilenom tkaninom. Posle svečane večere, Muot je poželeo da prvo čuje svadbeni preludijum. Pošto sam mu ga odsvirao, otkrio je sliku i nas dvojica smo izvesno vreme ćuteći stajali i gledali je. Gertruda — čitava njena figura — bila je naslikana u svetloj letnjoj haljini i gledala nas je poverljivo svojim bistrim očima; potrajalo je dok smo smogli snage da jedan drugom pogledamo u oči i pružimo ruke. Muot je dve čaše napunio rajnskim vinom, nazdravio prema slici i onda smo popili u čast one na koju smo obojica mislili. Onda je pažljivo uzeo sliku u ruke i izneo je.

Zamolio sam ga da otpeva nešto, ali nije hteo.

„Sećaš li se”, počeo je smeškajući se, „one večeri koju smo, pre mog venčanja, proveli zajedno? E, pa ja sam sada opet neženja i hajde da još jednom pokušamo da zveckamo čašama i da se malo zabavljamo! Tvoj prijatelj Tajzer bi nam dobro došao jer ume da se veseli mnogo bolje nego ti i ja. Predaj mu moj pozdrav kad budeš otišao kući. Jeste da me on ne podnosi, ali svejedno...”

Uzdržanom vedrinom koja je bila svojstvena trenucima u kojima je uživao, počeo je da ćaska i da me podseća na prošlost, a ja sam bio iznenađen što još pamti čak i neke detalje za koje sam verovao da ih je već davno bio zaboravio. Nije zaboravio čak ni ono prvo veče našeg poznanstva koje sam kod njega i Marion proveo zajedno s Kranclom i drugima, i našu tadašnju prepirku. Samo Gertrudu nije spominjao, kao ni period od trenutka kad se nesvesno uplela u naše prijateljstvo i stala između nas, za šta sam joj bio zahvalan.

Uživao sam u tim neočekivanim lepim trenucima, pustio ga da pije koliko god je želeo i nisam ga opominjao. Znao sam koliko su kod njega retka ovakva raspoloženja, da ih se čuva i nastoji da ih odagna od sebe kad se pojave, doduše nikada bez vina. Takođe sam znao da ono neće potrajati, da će već sutra biti namrgođen i nepristupačan; i pored toga sam se i sam dobro osećao i bio raspoložen, gotovo srećan, dok sam slušao njegova zapažanja, pametna i promišljena, mada često i protivrečna. Pritom bi me povremeno odmerio jednim svojim lepim pogledom kakav je obično imao samo u takvim trenucima i bio je sličan pogledu čoveka koji se tek bio probudio iz sna.

Jednom prilikom kad je dugo zamišljen ćutao, počeo sam da mu pričam šta mi je moj teozof rekao o bolesti usamljenosti.

„Je li?” upitao je dobro raspoložen. „I ti su mu, naravno, poverovao? Trebalo je da postaneš teolog.”

„Zašto? Možda u tome ima istine.”

„Naravno. Pametna gospoda s vremena na vreme uvek iznova dokazuju da je sve samo uobrazilja. Znaš, ranije sam i ja čitao knjige na tu temu i mogu ti reći da tu nema ničega. Apsolutno ničega. Sve što ti filozofi pišu obična je igrarija, možda oni time teše sami sebe. Jedan izmišlja individualizam samo zato što ne podnosi svoje savremenike, drugi izmišlja socijalizam jer ne podnosi da živi sam. Moguće je da je naš osećaj usamljenosti bolest, samo što tu ništa ne može da se promeni. I mesečarenje je bolest, kad neki momak stvarno stoji ivici krova, a kad vikneš na njega, on padne i slomi vrat.”

„Ali to je nešto sasvim drugo.”

„Što se mene tiče, ne tvrdim da sam u pravu. Samo mislim da to što je neko mudar ne vodi ničemu. Postoje samo dve mudrosti, a sve ono između je trabunjanje.”

„Na koje mudrosti misliš?”

„Pa, ovako... Prva mudrost: svet je loš i bedan, kao što tvrde budisti i hrišćani, pa se ljudi moraju samokažnjavati i odricati se svega, ali ja mislim da su oni pritom sasvim zadovoljni. Ni asketama život nije tako težak kao što se misli. Druga mudrost je da su svet i život dobri i pravedni, te da ljudi žive kako im je po volji, a posle umru mirne savesti jer sve je gotovo...”

„A u šta veruješ ti?”

„To nikoga ne treba pitati. Uglavnom svi veruju i u jedno i u drugo, zavisno od okolnosti, od toga kakvog su zdravlja i koliko imaju ili nemaju novca u svojim vrećicama. A oni koji u to veruju ne žive po tim načelima. Tako je i sa mnom. Ja mislim kao i Buda, da život ne vredi ništa, ali ipak živim onako kako to godi mojim čulima i kao da su ona najvažnija. Kad bi bar bilo više zadovoljstava!”

Nije bilo jako kasno kad smo završili naše slavlje. Kad smo prolazili kroz jednu malu sobu u kojoj je svetlela samo jedna električna sijalica, Muot me je uhvatio za ruku i zadržao, upalio sva svetla i svukao tkaninu s Gertrudine slike koja je bila naslonjena na jedan zid. Još jednom smo pogledali drago ljupko lice, a onda je on ponovo prekrrio sliku i ugasio svetla. Otpratio me je do moje sobe i stavio još nekoliko novina na sto za slučaj da poželim da čitam pre spavanja. Posle toga mi je pružio ruku i tiho rekao: „Laku noć, dragi moj.”

Legao sam, ali sam bio budan još oko pola sata jer sam razmišljao o njemu. Bio sam ganut i postuđen kad sam čuo kako se verodostojno seća svih malih doživljaja našeg prijateljstva. Njemu, kome je bilo teško da pokaže prijateljska osećanja prema nekome, do onih koje je voleo bilo mu je stalo mnogo više nego što sam pretpostavljao.

Kad sam zaspao, sanjao sam zbrda-zdola i Muota, i svoju operu i gospodina Loea, a kad sam se probudio, još nije bilo svanulo. Probudio sam se od straha koji nije imao veze s mojim snovima; pogledao sam u siva okna i video da sviće. Osećao sam neku mučnu teskobu, uspravio se u krevetu i nastojao da se sasvim razbudim i razbistrim misli.

Tada sam čuo brzo i snažno kucanje na vratima, skočio i otvorio ih. Bilo je hladno i još nisam bio upalio svetlo. Napolju sam ugledao poluobučenog slugu koji je uplašeno gledao u mene.

„Dođite!”, šapnuo je dahćući. „Dođite! Dogodila se nesreća!”

Ogrnuo sam jutarnji mantil i krenuo, uz stepenice, za mladim čovekom. Otvorio je jedna vrata i ustuknuo da me propusti. Na malom stolu od trske stajao je svećnjak s tri upaljene sveće, a pored stola bio je krevet, sav u neredu, a na njemu potrbuške ležao je moj prijatelj Muot.

„Moramo ga okrenuti”, rekao sam tiho.

Čovek se nije usuđivao da pride.

„Lekar bi uskoro trebalo da stigne”, rekao je zamuckujući.

Primorao sam ga da mi pomogne i okrenuli smo Muota na leđa. Ugledao sam lice svog prijatelja, gotovo belo i izobličeno. Košulja mu je bila natopljena krvlju, a kad smo ga ponovo spustili i pokrili, njegove usne lako su zadrhtale, a pogled postao ukočen.

Sluga je uzbuđeno počeo da priča šta se dogodilo, ali ja ništa nisam hteo da znam. Kad je lekar stigao, Muot je već bio mrtav.

Ujutro sam poslao telegram Imtoru i vratio se u kuću u kojoj je vladala tišina, seo na rub kreveta na kojem je ležao mrtvi Muot, slušao kako vetar šumi među granama i tek u tim trenucima postao svestan koliko sam voleo ovog jasnog čoveka. Nisam ga mogao žaliti jer je njemu smrt bila lakša od života.

Uveče, kad sam stajao na železničkoj stanici, video sam Imtora kako silazi s voza; za njim je sišla i visoka žena u crnini. Oboje sam odveo do preminulog, koji

je sada već bio obučen i smešten u sanduk postavljen na postolje, okolo s cvećem koje smo juče kupili. Gertruda se nagnula nad njim i poljubila mu blede usne.

Kad smo stajali pored njegovog groba, ugledao sam jednu lepu ženu isplakanih očiju koja je u ruci držala ruže. Stajala je sama. Iz radoznalosti pogledao sam je bolje i prepoznao Loti. Pozdravila me je jednim gestom, a ja sam joj se diskretno nasmešio. Međutim, Gertruda nije plakala, samo je bila bleđa, budnog i čvrstog pogleda uprtog u laganu kišu koju je vetar raspršivao i držala se uspravno kao mlado drvo duboko i dobro ukorenjeno u zemlju. Bila je to njena samoodbrana, jer dva dana kasnije, kad je u očevoj kući otpakovala cveće koje joj je u međuvremenu stiglo od Muota, onesvestila se i dugo bila nepristupačna za sve nas.

DEVETO POGLAVLJE

I ja sam se zapravo rastužio tek malo kasnije. Kao što se to često događa, setio sam se bezbroj prilika u kojima sam prema svom sada mrtvom prijatelju bio nepravedan. Međutim, ono najgore učinio je on samome sebi, i ne samo time što je dobrovoljno napustio ovaj svet. Mnogo sam razmišljao o svemu tome i u njegovoj sudbini nisam mogao naći ništa nejasno i neshvatljivo, ali je ipak sve bilo strašno i puno sarkazma. Nije bilo drugačije ni s mojim životom, ni s Gertrudinim, ni sa životom mnogih drugih. Sudbina nije bila dobra prema nama, život je bio hirovit i surov, a u samoj prirodi nije bilo dobrote i razuma. Međutim, dobrote i razuma ima u nama, ljudskim bićima, kojima se sudbina poigrava, a mi možemo biti jači i od sudbine i od prirode, makar i u trajanju od samo nekoliko trenutaka. Takođe možemo da budemo međusobno bliski ako se ukaže potreba za tim, da jedni prema drugima budemo iskreni i da volimo i da živimo jedni drugima za utehu.

Ponekad, kad mračne dubine čute, možemo i više. Tada nekoliko trenutaka možemo da budemo bogovi, da dajući znak naredimo da se stvori nešto što ranije nije postojalo i što može nastaviti da postoji i onda kad nas ne bude bilo. Od tonova, reči i drugih lomnih bezvrednih predmeta možemo da napravimo igračke, stihove i pesme pune smisla i utehe i dobrote, lepše i neprolaznije nego što su surove igre slučaja i sudbine. U srcima možemo nositi Boga, i kad On ovlada njima, može da gleda kroz naše oči i da se našim rečima obraća onima koji nisu imali prilike ili nisu hteli da ga spoznaju. Ne možemo da istrgnemo srce iz života, ali možemo ga formirati i učiti tako da ono ima nadmoć nad sudbinom i da se, neslomljeno, suoči s patnjama.

U godinama koje su usledile posle smrti Hajnriha Muota oživljavao sam ga hiljadu puta i bio u stanju da razgovaram s njim pametnije i prisnije nego ikada dok je bio živ. Doživeo sam i smrt svoje majke kad je za to došlo vreme, suočio se i sa smrću lepe vesele Brigitte Tajzer koja se nakon višegodišnjeg čekanja i ozdravljenja od ljubavi prema meni udala za jednog muzičara i koja nije preživela svoj prvi porođaj.

Gertruda je prebolela patnju koja ju je mučila izvesno vreme pošto je primila cveće i pozdrav od muža koji je već dva dana bio mrtav. Iako sam je viđao

svakodnevno, o tome nismo razgovarali često. Mislim da je ona na proleće svog života gledala kao na neku daleku dolinu sa svojih davnih putovanja, a ne kao na izgubljeni rajski vrt. Vratila joj se nekadašnja snaga i opet je bila vedra i opet je pevala. Međutim, otkako je poljubila hladne usne mrtvoga muža, nikada više nije poljubila muškarca. Jednom ili dvaput godišnje, već kad je povratila svoju stabilnost i odisala starim šarmom, misli bi mi odlutale na stare zabranjene staze i pomislio bih: zašto da ne pokušam? Međutim, njen odgovor sam znao unapred, kao i to da više ništa ne može da se promeni ni u njenom, ni u mom životu. Ona je moj prijatelj, i kad bih se nakon izvesnog perioda usamljenosti i nemira trgnuo i komponovao neku pesmu ili sonatu, ona bi prvenstveno pripadala nama dvoma. Muot je bio u pravu kad je rekao da je čovek zadovoljniji tokom svog starenja nego u mladosti koju ja ipak neću kuditi jer mi ona u svim snovima ipak zvuči kao predivna pesma, ali sada čistije i usklađenije nego što je nekada bila u stvarnosti.

POGOVOR

Rođen 1877. u Kalvu, kao građanin njemačke regije Virtemberg, **Herman Hese** je zahvaljujući burnom svjetskom poretku s kraja 19. i početka 20. vijeka, postao jedan od važnijih predstavnika njemačke kulture koje je emigracija odvela u okrilje druge nacionalne književnosti. Oko 1922. godine napustio je Njemačku i preselio se u Švajcarsku, u Montanjoli, što ga je samo utvrdilo na poziciji neprikosnovenog pacifiste i borca protiv pogubne njemačke politike koja je tih decenija predstavljala ogromnu opasnost u svijetu. Takav njegov stav potvrđuju djela koja je pisao: poezija, novele i romani.

Djelo Hermana Hesea, kao uopšte i svih velikih predstavnika svjetske književnosti, obuhvata univerzalne teme, pitanja egzistencije i bivstvovanja, ali i same prirode čovjeka. Ono po čemu se ovaj autor posebno ističe, jesu odgovori koje on daje na pitanja o odnosu dobra i zla, ostvarivosti slobode, uplivu i mogućnostima mističnog i religijskog, ali i mašte, kreativnog stvaranja i umjetnosti uopšte. Na njegov rad i smisao njegove književnosti posebno su ostavili traga uticaj psihoanalize i orijentalnih filozofija. U vješto izgrađenom stilu koji je sinergija ovih dviju odrednica i, ne baš očekivano, neponovljive liričnosti, on je uspio da svjetskoj književnosti zavješta djelo veoma velike vrijednosti. Ovakav trud nagrađen je 1946, dodjelom Nobelove nagrade za književnost i Geteove nagrade. Tvorac djela klasične vrijednosti, Herman Hese predstavlja autora čiji je rad neoprostivo zaobići ukoliko se teži sticanju kvalitetnog obrazovanja.

Počev od 1904, Hese je uprkos nemirima dvaju svjetskih ratova uspio da objavi veliki broj djela. Prvi njegov roman bio je *Peter Kamencind*, a potom su se pojavili i *Ispod točka* (1906), *Gertruda* (1910), *Roshalde* (1914), *Knulp* (1915), *Demijan* (1919), *Klajn i Vagner* (1919), *Čudne vesti sa Druge Zvezde* (1919), *Klingsorovo poslednje leto* (1920), *Tumaranja* (1920), *Sidarta* (1922), *Stepski vuk* (1927), *Kriza: Stranice iz dnevnika* (1928), *Narcis i Zlatousti* (1930), *Putovanje na istok* (1932), *Autobiografski eseji* (1937), *Poeme* (1942), *Igra đinđuvama* (1943), *Ako se rat nastavi...* (1946). Posthumno, objavljeni su i njegovi eseji o životu i umjetnosti *Moja vera* (1976) i *Završene bajke Hermana Hesea* (1995). Već od pojave romana *Demijan*, 1919, njegov stvaralački talenat

privukao je veliku pažnju književne publike. Romani *Stepski vuk*, *Sidarta* i *Igra đinđuvama*, dali su definitivnu potvrdu o njegovoj vrijednosti i uvrstili ga u sam vrh najznačajnijih autora.

Hese je umro 9. avgusta 1962, u Montanjoli, u svojoj 85. godini.

A. R.

Sadržaj

PRVO POGLAVLJE	3
DRUGO POGLAVLJE	6
TREĆE POGLAVLJE	24
ČETVRTO POGLAVLJE	46
PETO POGLAVLJE	68
ŠESTO POGLAVLJE	90
SEDMO POGLAVLJE	108
OSMO POGLAVLJE	123
DEVETO POGLAVLJE	140
POGOVOR	142